

UNIVERZITA KARLOVA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN A DIDAKTIKY DĚJEPISU

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Komparace přístupů k památkové ochraně moderní
architektury v kontextu dobových ideových vlivů**

Comparison of approaches to the conservation of modern architecture in
the context of contemporary ideological influences

Mgr. Zdislava Pilařová

Vedoucí práce: PhDr. Martina Indrová, Ph.D.

Studijní program: Edukace a interpretace v oblasti kulturního dědictví

Studijní obor: N EIKD P

2023

Prohlášení

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Komparace přístupů k památkové ochraně moderní architektury v kontextu dobových ideových vlivů* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. 12. 2023

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Martina Indrová, Ph.D.za odborné vedení mé diplomové práce a cenné rady při jejím zpracování. Dále bych ráda poděkovala své rodině a svému příteli PhDr. Viktorovi Šimkovi za neutuchající podporu.

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje srovnání dvou přístupů ochrany moderního architektonického kulturního dědictví. Prvním přístupem se rozumí ochrana prvorepublikových, zejména funkcionalistických staveb, která započala prvním památkovým zákonem č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. Druhý přístup je věnován současné problematice ochrany staveb z období socialismu v souvislosti s vyrovnáváním se s minulostí, kterou mohou dané stavby reprezentovat. Oba přístupy souvisí s problematikou subjektivity a ideové podmíněnosti památkové péče. Téma je zasazeno do kontextu vývoje architektury od dvacátých let 20. století, vývoje památkové péče a do kontextu vyrovnávání se s vlastní minulostí. V práci jsou zmíněny i osudy vybraných památek, které se staly pro změnu narativu stěžejní. V práci je využita metoda kvalitativní analýzy informací získaných z dobové literatury a webové platformy NPÚ *Památkový katalog* a následná komparace přístupů k památkové ochraně staveb ve stylu funkcionalismu a staveb z období socialismu. Práce se snaží o propojení několika témat – vývoje funkcionalistické architektury a architektury z období socialismu, vývoje památkové péče a jednotlivých přístupů ochrany moderní architektury a vyrovnávání se s vlastní minulostí, která je často problematická. Vztahu těchto interdisciplinárních témat nebyla dosud věnována v odborné literatuře větší pozornost.

Klíčová slova

Moderní architektura, památková péče, funkcionalismus, socialismus, paměťová studia, vyrovnávání se s minulostí, ideová determinace, hodnota stáří

Abstract

The thesis focuses on the comparison of two approaches to the protection of modern architectural cultural heritage. The first approach is the protection of the First Republic, especially functionalist buildings, which began with the first culture heritage law No. 22/1958 Coll. The second approach is devoted to the contemporary challengers of protecting buildings from the socialist era in the context of reflecting the past that the buildings may represent. Both approaches are related to the issue of the subjectivity and ideological conditionality of heritage protection. The research is set in the context of the development of architecture since the 1920s, the development of heritage protection, and the context of reflecting the past. The fate of selected monuments that have become central points to the change of narrative is also discussed. The thesis employs a method of qualitative analysis of information obtained from the contemporary literature and the National Heritage Institute's web platform *Památkový katalog*, followed by a comparison of approaches to the conservation of buildings in the style of functionalism and buildings from the socialist era. The thesis tries to connect several themes - the development of functionalist architecture and architecture from the socialist era, the development of heritage protection, and individual approaches to the protection of modern architecture while reflecting the past, which is often problematic. The relationship between these interdisciplinary themes has not received much attention in the literature yet.

Keywords

Modern architecture, heritage protection, functionalism, socialism, memory studies, reflecting the past, ideological determination, the value of age

Obsah

Úvod	7
Přehled dosavadního bádání	13
Vyrovnávání se s minulostí	17
Funkcionalistická architektura	23
Funkcionalistická architektura po roce 1948	28
Funkcionalistické stavby jako kulturní památky	31
Architektura v období socialismu	40
Architektura z období socialismu po roce 1989	48
Stavby z období socialismu jako kulturní památky	50
Komparace přístupů k ideově determinované architektuře	60
Závěr	70
Bibliografie	76
Monografie	76
Odborné články a studie	79
Závěrečné práce	83
Články v periodikách	84
Internetové zdroje	86
Ostatní	87
Seznam zkratek	88
Přílohy	89
Příloha č. 1 - Tabulka funkcionalistických staveb jako kulturních památek (řazeno dle data prohlášení za kulturní památku)	89
Příloha č. 2 – Tabulka staveb z období socialismu jako kulturních památek (řazeno dle data prohlášení za kulturní památku)	116

Úvod

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla zabývat komparací dvou přístupů k ochraně moderního kulturního dědictví, resp. moderní architektury. Prvním přístupem mám na mysli ochranu prvorepublikové funkcionalistické architektury, ke které začalo být přistupováno po vzniku prvního památkového zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, tedy v období socialismu. Za druhý přístup považuji ochranu architektury z období socialismu, která se řídí druhým, v současné době platným, památkovým zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči a jejíž problematika je stále aktuální. Oba přístupy si mohou být podobné, protože státní zřízení rozhodující o památkové péči týkající se architektury předešlé etapy se muselo vyrovnat s představou minulosti, kterou dané stavby mohly ve společnosti vyvolávat a které období minulosti mohly reprezentovat. Funkcionalistická architektura vznikala v době demokracie První republiky a i když ji tvořili zejména architekti levicové české avantgardy byla po roce 1948 osočena z buržoazní, kosmopolitní reprezentativnosti. Architektura z období socialismu je naopak v současnosti kritizována jako pozůstatek minulého režimu, tedy jako reprezentant komunistické minulosti, a to často bez ohledu na to, kteří architekti danou stavbu navrhli a čím se inspirovali. V rámci diplomové práce bych se ráda touto subjektivitou a ideovou determinací zabývala a pokusila se porovnat, jak se přístupy tehdejšího, i když nedemokratického státu, liší od těch současných.

Můj zájem o toto téma vychází především z mého předešlého výzkumu architektury z období socialismu, kterému jsem se věnovala již v předešlém studiu na Univerzitě Karlově, a to zejména v bakalářské práci na Fakultě sociálních věd UK a diplomové práci na Filozofické fakultě UK. Bakalářskou práci jsem věnovala procesu prohlášení administrativních budov Transgas za kulturní památku,¹ který jsem mapovala tzv. v přímém přenosu, a který bohužel skončil demolicí objektu. V diplomové práci jsem se věnovala vnímání české architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989,² které jsem přiblížila ve třech případových studiích – obchodního domu Máj, hotelu Praha a souboru budov Transgas. V této diplomové práci bych ráda svůj zájem rozšířila o porovnání s jiným obdobím českých dějin. Nabízí se paralela s odsuzovanou funkcionalistickou architekturou v období socialismu a její následnou rehabilitací, a to vzhledem k tomu, že obě architektury byly v době diskuze o jejich

¹ PILAŘOVÁ, Zdislava. *Kontroverze kolem administrativních budov Transgas v kontextu památkové ochrany architektury z dob socialismu*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra německých a rakouských studií, 2019. Vedoucí práce Šafařík, Petr.

² PILAŘOVÁ, Zdislava. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2022. Vedoucí práce Michela, Miroslav.

zařazení mezi kulturní památky podobně „mladé“. V rámci diskuzí o prohlašování architektury z období socialismu za kulturní památky se poměrně často objevuje argument, že za minulého režimu odborná veřejnost dokázala odhlédnout od problematiky „mladé“ moderní architektury a funkcionalistické stavby mezi kulturní památky zapisovala.³ Tato hypotéza se stala dalším z důvodů k napsání této diplomové práce, která by dopomohla k jejímu ověření.

Pro architekturu z let 1948–1989 ve své diplomové práci používám zastřešující termín architektura z období socialismu. Označení socialistická či komunistická je pro mne příliš pejorativní a často jej používají odpůrci této architektury. Zároveň u většiny staveb nelze určit jediný styl, ve kterém je stavba postavena, protože se často architekti inspirovali více styly najednou. Zároveň mne v této práci zajímá celkově architektura z období socialismu, a to bez ohledu na to, zda byla postavena v padesátých či sedmdesátých letech. Pro období První republiky je označení jednodušší, protože funkcionalismus byl jejím hlavním stylem a stal se jakýmsi jejím synonymem, i když se architekti u některých staveb také inspirovali více styly najednou. V práci také budu používat termín „zaniklá stavba“, který jsem využila již u své předchozí diplomové práce a inspirovala jsem se knihou Kateřiny Bečkové *Zaniklé pražské stavby 1990–2020*.⁴ Tento pojem představuje stavbu, která byla buď zdemolována či razantně přestavena. Pro zjednodušení budu v této diplomové práci používat jednotný pojem prohlášení stavby za kulturní památku, i když se do roku 1987, resp. do platnosti nového památkového zákona, používal termín zapsání stavby mezi kulturní památky.

Hlavním aktérem, který v této práci bude vystupovat, je odborná veřejnost – architekti, historici a teoretici umění a architektury, památkáři. Odborná veřejnost se zabývá architektonickou a historickou hodnotou stavby a ve většině případů podává podněty k prohlášení, dříve zapsání, stavby za kulturní památku. Druhým aktérem je široká veřejnost, která projevuje zájem o danou problematiku a ve které se nacházejí zastánci i odpůrci té dané architektury. Široká veřejnost se účastní různých protestů, iniciuje petice a v menším počtu i podává návrhy na prohlášení stavby za kulturní památku. V současné době jsou třetím aktérem osoby zainteresované v ekonomickém sektoru – vlastníci objektů, v některých případech i města a obce, dále developéři, podnikatelé, stavební společnosti, pro které je hlavní ekonomický zisk, často převažující nad snahou o zachování původního objektu. Posledním aktérem jsou veřejné instituce – Ministerstvo kultury, Národní památkový ústav a úseky státní památkové péče na obcích s rozšířenou působností a na krajských úřadech. Ministerstvo

³ Např. JANSOVÁ, Petra. Aktualně.cz: Bourat socialistické stavby? Braňme je! Na Západě si památek váží, nás obtěžují, říkají architekti. [online]. 12. 7. 2016 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/povalecna-architektura/r~cb1aff6c474c11e6851c002590604f2e/>.

⁴ BEČKOVÁ, Kateřina. *Zbořeno. Zaniklé pražské stavby 1990–2020*. Praha: Paseka, 2021.

kultury v současnosti prohlašuje stavby za nemovité kulturní památky, Národní památkový ústav či v případě Prahy magistrát vydává stanovisko k památkové hodnotě daného objektu. Stavební povolení či demoliční výměr vydává konkrétní městská část, město nebo obec.

Ve své diplomové práci budu postupovat kvalitativní metodou na základě informací získaných z dobové literatury a webové platformy Národního památkového ústavu *Památkový katalog*. V rámci diplomové práce vznikne seznam prohlášených funkcionalistických kulturních památek a kulturních památek z období socialismu. Pro svou diplomovou práci jsem si určila následující hypotézy: 1/ Odsouzení funkcionalistické architektury na počátku padesátých let vedlo k jejich problematickému prohlášení po vzniku prvního památkového zákona. 2/ Je možné najít určitou paralelu mezi prohlašováním funkcionalistických staveb a prohlašováním architektury z období socialismu za kulturní památky. 3/ Během prohlašování funkcionalistických staveb za kulturní památky dokázala odborná veřejnost lépe odhlédnout od ideologického přesvědčení tehdejšího státního zřízení. Pro ověření mnou stanovených hypotéz použiji následující metody – rešerši literatury a pramenů a jejich následnou analýzu vedoucí k přehledným informacím o kulturních památkách a následnou komparaci přístupů k památkové ochraně staveb ve stylu funkcionalismu a staveb z období socialismu.

Předkládaná diplomová práce, vyjma úvodu, závěru a komparativní kapitoly, je rozdělena do dvou symetricky pojatých bloků. První blok se věnuje funkcionalistické architektuře, ten druhý naopak architektuře z období socialismu. První kapitoly obou bloků – *Funkcionalistická architektura* a *Architektura v období socialismu* – popisují architektonický vývoj konkrétního období, informují o nástupu jednotlivých stylů a dalším architektonickým i historickým vývoji s důrazem na politickou a hospodářskou situaci, která ovlivňovala práci i myšlení architektů. V obou kapitolách především vycházím z odborných přehledových publikací o dějinách architektury *Dějiny českého výtvarného umění*.⁵ V případě funkcionalistické architektury především vycházím z publikace Otakara Nového *Česká architektonická avantgarda*⁶ a z nové publikace Pavla Halíka *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*.⁷ V případě architektury z období socialismu vycházím ještě z dobové publikace Josefa Pechara

⁵ Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2)*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1998.; Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958 (V)*. Praha: Academia, 2005.; Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000 (VI/1)*. Praha: Academia, 2007.

⁶ NOVÝ, Otakar. *Česká architektonická avantgarda*. Praha: Prostor, 2021.

⁷ HALÍK, Pavel. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*. Praha: Pulchra, 2022.

Československá architektura 1945–1977⁸ a z oficiálního časopisu *Architektura ČSR* informujícím o situaci v české architektuře, ovlivněné politicko-ideologickou situací v zemi.

Druhé kapitoly – *Funkcionalistická architektura po roce 1948* a *Architektura z období socialismu po roce 1989* – se naopak věnují období, kdy se od daných stylů upouštělo, a to buď vlivem změny politického systému či stylovou vyčerpaností a potřebou architektů se posunout dále. V kapitole o funkcionalistické architektuře po roce 1948 popisují postupný přerod v architekturu dle metody socialistického realismu a také postupné vystřízlivění bývalých funkcionalistů ze socialistické revoluce. Tato kapitola se lehce překrývá s obdobím padesátých let v kapitole *Architektura v období socialismu*, v obou textech je ovšem kladen důraz na jinou problematiku. V části práce věnující se architektuře z období socialismu po roce 1989 především kladu důraz na její přijetí veřejností, které ovšem souvisí s poslední kapitolou tohoto bloku. V případě funkcionalistické architektury vycházím především z přehledových publikací podpořených dobovým časopisem *Architektura ČSR* (viz výše). V kapitole o architektuře z období socialismu po roce 1989 čerpám především ze své diplomové práce⁹ či z publikace *Architektura v přerodu*¹⁰ věnující se české architektuře ve dvou přerodových obdobích 20. století, a to v letech 1945–1948 a 1989–1992.

Poslední kapitoly obou bloků – *Funkcionalistické stavby jako kulturní památky* a *Stavby z období socialismu jako kulturní památky* – se věnují problematice památkové ochrany moderní architektury. Památková ochrana moderních staveb je komplikovaná sama o sobě, a to především kvůli zažité hlavní hodnotě kulturních památek, a tou je hodnota stáří. Památková ochrana funkcionalistických staveb ovšem probíhala v době minulého režimu, tedy režimu, který funkcionalistickou architekturu odsoudil jako pozůstatek buržoazního státu. K památkové ochraně staveb z doby socialismu naopak dochází v současném demokratickém státě, který se musí vyrovnat se svou nedemokratickou komunistickou minulostí. V rámci těchto kapitol se tedy protínají dvě poměrně komplikované problematiky, se kterými se památková péče musela a musí vyrovnat. V rámci těchto kapitol vycházím z aplikace *Památkový katalog*, ve které, resp. v části Ústředního seznamu kulturních památek, by měly být zaevidovány všechny statky prohlášené za kulturní a národní kulturní památky či památkově

⁸ PECHAR, Josef. *Československá architektura 1945–1977*. Praha: Odeon, 1979.

⁹ PILAŘOVÁ, Z. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*.

¹⁰ DVOŘÁKOVÁ Dita. GUZIK, Hubert a Jan ZIKMUND. *Architektura v přerodu. 1945-1948. 1989-1992*. Praha: ČVUT, 2019.

chráněná území. V případě použití kritérií vyhledávání dle slohu se v souvislosti s funkcionalistickou architekturou vyhledala následující data¹¹ (řazeno abecedně):

Kategorie dle Ústředního seznamu kulturních památek	Počet dle Ústředního seznamu kulturních památek	Ověřený počet	Z toho památkově chráněné objekty v letech 1958–1987
slohy 20. století/avantgarda	1	1	1
slohy 20. století/funkcionalismus	452	302	136
slohy 20. století/funkcionalismus/pozdní funkcionalismus	8	6	2
slohy 20. století/konstruktivismus	11	9	8
slohy 20. století/mezinárodní styl	3	1	0
20. století/minimalismus	1	1	1
slohy 20. století/moderní purismus	28	17	6
slohy 20. století/neofunkcionalismus	0	0	0
Celkem	803	337	154

¹¹ Všechny údaje v tabulce jsou zjištěny ke dni 20. 9. 2023. Národní památkový ústav. Památkový katalog: Ústřední seznam kulturních památek. [online] ©2015 [cit. 2023-09-20] Dostupné z: pamatkovykatalog.cz/uskp.

V případě použití kritérií vyhledávání dle slohu se v souvislosti s architekturou z doby socialismu vyhledala následující data¹² (řazeno abecedně):¹³

Kategorie dle Ústředního seznamu kulturních památek	Počet dle Ústředního seznamu kulturních památek	Ověřený počet	Z toho památkově chráněné objekty po roce 1989
moderní architektura 2. poloviny 20. století	34	17	15
slohy 20. století/bruselský styl	17	9	7
slohy 20. století/brutalismus	7	3	1
slohy 20. století/high-tech	2	2	2
20. století/mašinismus	0	0	0
slohy 20. století/postmoderna	5	1	0
slohy 20. století/tradicionalismus/socialistický realismus	75	28	25
Celkem	140	60	50

Ráda bych upozornila, že zařazení některých děl je dle stylu nepřesné, resp. že se prolíná i do jiných stylů. Proto např. v kategorii pozdního funkcionalismu je zahrnuta i stavba Obchodního domu Máj ze sedmdesátých let či v mezinárodním stylu synagoga Agudas Achim z druhé poloviny třicátých let. Proto jsem byla nucena všechny záznamy projít a upravit

¹² Všechny údaje v tabulce jsou zjištěny ke dni 20. 9. 2023. Národní památkový ústav. Památkový katalog: Ústřední seznam kulturních památek. [online] ©2015 [cit. 2023-09-20] Dostupné z: pamatkovykatalog.cz/uskp.

¹³ Seznamy konkrétních staveb naleznete v příloze č. 2.

(viz tabulka – *ověřený počet*). Zároveň v kategoriích nejsou začleněny jen architektonické objekty¹⁴ a aplikace při vyhledávání staveb dle kategorií nerozlišuje areály, soubory a objekty, které jsou těchto areálů a souborů součástí, proto se některé informace dublují a z tohoto důvodu je v kolonce *ověřený počet* i o tolik méně objektů. Aplikace *Památkový katalog* vedle *Ústředního seznamu kulturních památek* zpřístupňuje i soupis dalších objektů, které sice nejsou památkově chráněné, ale jsou předmětem zájmu památkové péče a ve kterých jsou informace o objektech v tzv. tematických soupisech. Pro svou diplomovou práci jsem mohla pouze využít tematický okruh *moderní architektura 2. poloviny 20. stol.*,¹⁵ ve kterém se nachází 642 záznamů staveb z této doby, z toho 34 památkově chráněných. Některé z památkově chráněných souborů a objektů z období socialismu nejsou zařazeny do *kategorizace Ústředního seznamu kulturních památek*, proto jsem i tematický okruh *moderní architektura 2. poloviny 20. stol.* začlenila do tabulky a vynechala objekty, které jsou zařazeny do kategorií výše.

V posledním bloku s názvem *Komparace přístupů k ideově determinované architektuře* budu srovnávat dobové diskuze a přístupy prohlašování staveb z jednotlivých období za kulturní památky, ke kterým jsem dospěla v předchozích kapitolách. Zjištěné informace se následně budu snažit zasadit do historického kontextu i do kontextu problematiky vyrovnávání se s vlastní minulostí. V této části budu vycházet ze své analýzy památkově chráněných staveb, údaje o nich budu získávat především z aplikace *Památkový katalog* a pramenů, které jsou v této aplikaci dostupné. Získané informace by měly vést k odpovědím na mnou v této práci stanovené hypotézy.

Přehled dosavadního bádání

Funkcionalistická architektura se od sedmdesátých let 20. století dostávala do povědomí české odborné veřejnosti. Postupně o ni začaly vznikat články v odborných časopisech, vysokoškolské závěrečné práce a posléze i monografie. Zájem o tuto architekturu především pramenil z jejího tehdejšího ohrožení, které zapříčiňovaly demolice a přestavby. Podobnému zájmu, kterému se těšila architektura funkcionalismu v sedmdesátých letech, čelí v posledních dvou dekáдах architektura z období socialismu. Každý rok se na trhu objeví nová publikace týkající se především architektury z let 1958 až 1989. Zájem odborné i laické veřejnosti se především soustřeďuje na moderní architekturu, nikoli na architekturu historizující stavěnou dle metody socialistického realismu padesátých let. Motivací

¹⁴ Např. v *Památkovém katalogu* v kategorii slohy 20. století/tradicionalismus/socialistický realismus je zastoupeno několik pomníků a dokonce i movitých kulturních památek.

¹⁵ Národní památkový ústav. *Památkový katalog: Soupis*. [online] ©2015 [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/soupis/podle-relevance/1/seznam/?druh=TS&temaSpec=tema&tema=2&lokalizaceZahranici=0>.

k popularizaci této architektury je ve většině případů opět ztráta způsobená přestavbami či demolicemi. Ráda bych v této podkapitole představila nejvýraznější a nejzajímavější práce, které mi dopomohly k sepsání této závěrečné práce.

Souhrnně o architektuře ve stylu funkcionalismu i architektuře z období socialismu pojednává řada odborných přehledových publikací. Mezi nejznámější patří např. *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*,¹⁶ *Dějiny českého výtvarného umění 1936/1958 (IV/2)*¹⁷, *Dějiny českého výtvarného umění 1936/1958 (V)*¹⁸, *Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000 (VI/1)*,¹⁹ *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada Architektura*,²⁰ *20. století české architektury*,²¹ *Stavby století Čech, Moravy a Slezska 1918–2018*,²² sborník *Česká architektura 1945–1995*,²³ *Praha. Architektura XX. století*,²⁴ a ediční řady *Slavné stavby Prahy, Praha moderní a Brno moderní I a II*.

Mezi nejvýznamnější díla o funkcionalistické architektuře především patří publikace Otakara Nového *Česká architektonická avantgarda*²⁵, publikace Rostislava Šváchy *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*²⁶ a naopak o brněnské architektuře pojednává publikace Vladimíra Šlapety *Brno moderní. Velký průvodce po architektuře 1890–1948*.²⁷ Funkcionalistická architektura je zahrnuta např. v publikacích Marie Benešové *Česká architektura v proměnách dvou století. 1780–1980*²⁸ či o ní pojednává i kapitola ve známé publikaci Kennetha Framptona *Moderní architektura. Kritické dějiny*.²⁹ V sedmdesátých a osmdesátých letech byla funkcionalistická architektura především reflektována v dobových odborných periodikách – *Architektura ČSR*, *Československý architekt*,

¹⁶ PETRASOVÁ, Taťána a Rostislav ŠVÁCHA (eds.). *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*. Praha: Arbor vitae, 2017.

¹⁷ Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2)*.

¹⁸ Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958 (V)*.

¹⁹ Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000 (VI/1)*.

²⁰ BENEŠOVSKÁ, Klára a kol. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada Architektura*. Praha: Paseka, 2009.

²¹ SEDLÁKOVÁ, Radomíra a Pavel FRIČ. *20. století české architektury*. Praha: Nakladatelství Titanic, 2006.

²² POPELOVÁ, Lenka. ŠLAPETA, Vladimír a Petr VORLÍK. *Stavby století Čech, Moravy a Slezska 1918–2018*. Praha: Foibos, 2018.

²³ BAŠE, Miroslav (ed.). *Česká architektura 1945–1995*. Praha: Obec architektů, 1995.

²⁴ KOHOUT, Michal. TEMPL, Stephan a Vladimír ŠLAPETA (ed.). *Praha. Architektura XX. století*. Praha: Zlatý řez, 1998.

²⁵ NOVÝ, O. *Česká architektonická avantgarda*.

²⁶ ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Victoria Publishing, 1994.

²⁷ ŠLAPETA, Vladimír a Renata VRABELOVÁ. *Brno moderní. Velký průvodce po architektuře 1890–1948*. Praha: Paseka, 2016.

²⁸ BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století. 1780–1980*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

²⁹ FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura. Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2022.

Umění, Umění a řemesla atd. či o ní psali bývalí avantgardní architekti – např. Karel Honzík v publikaci *Ze života avantgardy*.³⁰

V rámci tématu funkcionalistické architektury bylo napsáno mnoho publikací či závěrečných vysokoškolských prací týkajících se konkrétních architektů či staveb – např. *Adolf Loos – Dílo v českých zemích*³¹, *Vila Tugendhat Ludwiga Miese van der Rohe*³² či nejnovější kniha *Volmanova vila – klenot české meziválečné architektury*.³³ Ze závěrečných vysokoškolských prací bych především vyzdvihla dvě, ze kterých jsem částečně čerpala při psaní kapitoly o funkcionalistické architektuře jako kulturní památce – *Ochrana památek funkcionalistické architektury: nezdary a úspěchy*³⁴ a *Prezentace funkcionalistické architektury v Brně 1978–1982*.³⁵

Nejvýraznější publikace o architektuře z období socialismu vznikly především díky *Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity – NAKI II*.³⁶ V rámci tohoto programu byly uskutečněny dva významné projekty týkající se problematiky architektury z let 1948–1989. Projekt *Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR*³⁷ realizoval Národní památkový ústav (NPÚ) a kladl si za cíl provést komplexnější výzkum staveb šedesátých a sedmdesátých let a najít způsob jejich památkové ochrany.³⁸ NPÚ se ze všech zkoumaných objektů specializoval na čtyři stavby – vlakové nádraží ve Vítkovicích³⁹, obchodní

³⁰ HONZÍK, Karel. *Ze života avantgardy. Zážitky architekty*. Praha: Československý spisovatel, 1963.

³¹ SZADKOWSKA, Maria. VAN DUZER, Leslie a Dagmar ČERNOUŠKOVÁ. *Adolf Loos – Dílo v českých zemích*. Praha: Muzeum hl. m. Prahy, 2009.

³² HAMMER-TUGENDHAT, Daniela. HAMMER, Ivo a Wolf TEGETHOFF. *Vila Tugendhat Ludwiga Miese van der Rohe. Rodinný dům Tugendhatových*. Brno: Lukáš a syn, 2014.

³³ KURFÜRSTOVÁ, Magdaléna. *Volmanova vila – klenot české meziválečné architektury*. Praha: Argo, 2023.

³⁴ KOS, Lukáš. *Ochrana památek funkcionalistické architektury: nezdary a úspěchy*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra Dějiny umění, 2013. Vedoucí práce Švácha, Rostislav.

³⁵ SOBOTKA, Jan. *Prezentace funkcionalistické architektury v Brně 1978–1982*. Brno: Masarykova univerzita Filozofická fakulta, Historický ústav, 2020. Vedoucí práce Nečasová, Daniela.

³⁶ Program byl realizován Ministerstvem kultury ČR a probíhal v letech 2016 až 2022. Projekty realizované v rámci projektu byly vybrány z veřejné soutěže, které se mohly účastnit výlučně výzkumné organizace. Více informací zde: Ministerstvo kultury ČR: Program na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) [online]. [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/program-na-podporu-aplikovaneho-vyzkumu-a-vyvoje-narodni-a-kulturni-identity-na-lea-2016-az-2022-naki-ii-857.html>.

³⁷ Kód DG16P02R007.

³⁸ *Architektura 60. a 70. let*. Webová prezentace výzkumného projektu: O projektu. [online]. [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: <https://www.ma6070.cz/cs/o-projektu>.

³⁹ STRAKOŠ, Martin a kol. *Nádraží Ostrava-Vítkovice. Historie | architektura | památkový potenciál*. Praha: NPÚ, 2017.

dům Kotva v Praze⁴⁰, hotel InterContinental v Praze⁴¹ a budovu Transgas v Praze⁴², k nimž byly vydány odborné publikace. Další odbornou publikací vycházející z projektu NPÚ byla *Metodika hodnocení a ochrany staveb 2. poloviny 20. století (se zaměřením na architektonické dědictví 60. a 70. let) vzhledem k jejich (možné) památkové ochraně*,⁴³ kterou jsem využila i při psaní této diplomové práce. Hlavním výstupem projektu je dvousvazková publikace *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*,⁴⁴ která podává základní informace o zajímavých stavbách napříč celou republikou.

Druhým výzkumným projektem v rámci programu NAKI II byl výzkum Fakulty architektury ČVUT (FA ČVUT) s názvem *Architektura osmdesátých let v České republice – Osobitost, identita a paralelní úvahy na pozadí normalizace*. Výstupem projektu byly především tyto publikace – *Beton, Břasy, Boletice. Praha na vlně brutalismu*⁴⁵; *(A)typ. Architektura osmdesátých let*⁴⁶; *Nepostavená. Architektura osmdesátých let*⁴⁷; *Architektura na červeném seznamu. Normální je nebourat*⁴⁸; *Rozhovory. Architektura osmdesátých let*⁴⁹; *Improvizace. Architektura osmdesátých let*⁵⁰ a *Ambice. Architektura osmdesátých let*.⁵¹ Fakulta architektury ČVUT vydala v roce 2019 i další publikaci, která sice nespádala do programu NAKI II, ale týká se sledovaného tématu, tj. publikaci *Architektura v přerodu*⁵² věnující se české architektuře ve dvou přechodných obdobích 20. století, v letech 1945–1948 a 1989–1992.

Nejnovější a zároveň nejrozsáhlejší publikací o architektuře z období socialismu je dvousvazková publikace s názvem *Architektura 58–89*,⁵³ jejímž editorem je Vladimír518

⁴⁰ URLICH, Petr (ed.). *Obchodní dům Prior / Kotva. Historie | urbanismus | architektura*. Praha: NPÚ, 2018.

⁴¹ HOUŠKOVÁ, Kateřina a kol. *Hotel Intercontinental v Praze. Historie | urbanismus | architektura*. Praha: NPÚ, 2019.

⁴² GORYCZKOVÁ, Naděžda (ed.). *Transgas. Areál řídící ústředny Tranzitního plynovodu a budova FMPE v Praze*. Praha: NPÚ, 2019.

⁴³ VRABELOVÁ, Renata. GORYCZKOVÁ, Naděžda. POPELOVÁ, Lenka. SEDLÁKOVÁ, Radomíra. ŠENBERGER, Tomáš. ŠKRANČ, Pavel a Petr URLICH. *Metodika hodnocení a ochrany staveb 2. poloviny 20. století (se zaměřením na architektonické dědictví 60. a 70. let) vzhledem k jejich (možné) památkové ochraně*. Brno: NPÚ, 2020.

⁴⁴ VRABELOVÁ, Renata (ed.). *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*. Praha: NPÚ, 2020.

⁴⁵ VORLÍK, Petr a Klára BRŮHOVÁ. *Beton, Břasy, Boletice. Praha na vlně brutalismu*. Praha: ČVUT, 2019.

⁴⁶ VORLÍK, Petr (ed.). *(A)typ. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2019.

⁴⁷ VORLÍK, Petr a Klára BRŮHOVÁ (ed.). *Nepostavená. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2020.

⁴⁸ VORLÍK, Petr a Tereza POLÁČKOVÁ (eds.). *Architektura na červeném seznamu. Normální je nebourat*. Praha: ČVUT, 2020.

⁴⁹ VORLÍK, Petr (ed.). *Rozhovory. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2020.

⁵⁰ VORLÍK, Petr a Ladislav ZIKMUND (eds.). *Improvizace. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2020.

⁵¹ GUZIK, Hubert a Petr VORLÍK (eds.). *Ambice. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2022.

⁵² DVOŘÁKOVÁ D. GUZIK, H. aj. ZIKMUND. *Architektura v přerodu. 1945-1948. 1989-1992*.

⁵³ VLADIMÍR518 (ed.). *Architektura 58–89*. Praha: Bigg Boss, 2022.

a ke které byl ve spolupráci s Českou televizí natočen stejnojmenný osmidílný seriál. V rámci odborné literatury byly věnovány publikace i konkrétním vytipovaným fenoménům, architektům či stavbám z tohoto období, např. československé účasti na Expo 58 v Bruselu,⁵⁴ zlatým šedesátým letům,⁵⁵ libereckému architektonickému ateliéru SIAL,⁵⁶ českým obchodním domům,⁵⁷ architektům jako Miroslavu Masákovi,⁵⁸ Karlu Pragerovi,⁵⁹ Aleně Šrámkové⁶⁰ a dalším.

Vyrovňávání se s minulostí

Problematika vyrovňávání se s vlastní minulostí souvisí velmi úzce s tématem paměťových studií. Prvním průkopníkem na poli paměťových studií se stal francouzský sociolog Maurice Halbwachs. Ve své teorii o kolektivní paměti mluvil mimo jiné o tom, že se paměť konstituuje, funguje a reprodukuje ve sdílených sociálních rámcích, je tedy sociálně podmíněna.⁶¹ Významným rysem kolektivní paměti je dle Halbwachse tzv. rekonstruktivita. Obraz minulosti není podle něj stálý a neměnný, nýbrž minulost je v průběhu času reorganizována novými událostmi, které přinášejí nový pohled na minulost, čímž ji restrukturalizují.⁶²

Dalšími autory, kteří se věnovali této problematice, byli manželé Aleida a Jan Assmannovi. Aleida Assmann uvádí, že se od devadesátých let začal prosazovat nový pojem *kultura vzpomínání*, kdy vzpomínání vystupuje jako překážka zapomnění⁶³ a rovněž jako prostředek vyrovňávání se s minulostí.⁶⁴ Assmann mluví o tzv. přechodovém vzpomínání, které ukazuje na uměleckém modelu katarze či terapeutickém významu psychoanalýzy, kdy prostřednictvím uměleckého díla či psychoterapie je možné znovu prožít bolestnou minulost

⁵⁴ KRAMEROVÁ, Daniela a Vanda SKÁLOVÁ (ed.). *Bruselský sen: Československá účast na Světové výstavě Expo 58 v Bruselu*. Praha: Arbor Vitae, 2008.

⁵⁵ ŠEVČÍK, Oldřich a Ondřej BENEŠ. *Architektura 60. let. „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*. Praha: Grada Publishing, 2009.; ULRICH, Petr. VORLÍK, Petr a Beryl FILSAKOVÁ. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*. Praha: ČVUT, 2006.

⁵⁶ ŠVÁCHA, Rostislav (ed.). *Sial*. Praha: Arbor vitae, 2010.

⁵⁷ KLÍMA, Petr (ed.). *Kotvy Máje. České obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

⁵⁸ ŠVÁCHA, Rostislav. *Miroslav Masák*. Praha: Arbor Vitae, 2021.

⁵⁹ SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Karel Prager: Lidé si na nové věci teprve musí zvyknout*. Praha: Titanic, 2013.

⁶⁰ DOUDOVÁ Helena. LÁBUS Ladislav. REZEK Petr. SEDLÁKOVÁ Radomíra. ŠEVČÍK, Oldřich a Rostislav ŠVÁCHA (ed.). *Alena Šrámková – architektura*. Praha: KANT, 2019.

⁶¹ ŠUBRT, Jiří. *Sociologický přístup k otázce paměti*, in: Historická sociologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 140.

⁶² Ibidem, s. 143.

⁶³ ASSMANN, Aleida. *Od kolektivního násilí ke společné budoucnosti. Čtyři modely, jak zacházet s traumatickou minulostí*, in: Paměť a trauma pohledem humanitních věd, komentovaná antologie teoretických textů. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR/ Akropolis, 2015, s. 242.

⁶⁴ Ibidem, s. 245.

a tím ji překonat. Podobně se může tento proces odehrát na celospolečenské úrovni, kdy bolestná realita obětí musí být vynesena na světlo, obětem musí být dána možnost vyprávět o utrpení, jež musí být vyslechnuta a přijata. Teprve poté může dojít k usmíření.⁶⁵ Musí tak dojít k pokusu o odhalení historické pravdy, což platí zejména pro asymetrické násilí, jakým byl holocaust či stalinské čistky. Tato historická pravda je často tím jediným, co lze po letech zabíjení a ponižování vůbec obnovit. Ve společnostech rozdělených traumatem vede cesta k právnímu státu a integraci do značné míry uchem jehly vzpomínání.⁶⁶ Vzpomínání jako vyrovnávání se s minulostí se vztahuje hlavně na státy, jež procházejí buď radikální hodnotovou proměnou nebo změnou politického systému a potýkají se s problémem, jak vnitřně rozdělené obyvatelstvo znovu spojit a dohodnout se na společném hodnotovém konsensu.⁶⁷ Podle Aleidy Assmann není důležitá pravdivost paměti, ale spíše význam, jenž se vzpomínkové minulosti v daném sociálně kulturním kontextu přičítá. Tuto proměnlivost minulosti dává Assmann do souvislosti s hledáním jistého stabilizátoru vzpomínání, kterým může být např. afekt, jenž představuje nejen znak autenticity procesu vzpomínání, ale může být i zdrojem sebeklamu.⁶⁸

Zatímco někteří autoři počítají s kolektivní pamětí jako sociálně podmíněným výtvozem, kdy právě se sociálními vlivy je nutné při paměťových procesech a studiích počítat, jiní autoři vidí v této podmíněnosti značné riziko. Např. Miroslav Hroch uvádí, že konstruováním kolektivní paměti se může poznání minulého dostat do služeb ideologie, stranické politiky, hospodářských zájmů, nacionalismu, náboženského fundamentalismu apod.⁶⁹ Proces vyrovnávání se s minulostí souvisí i s dobou, kdy se začíná uvažovat o památkové ochraně staveb, které je potřeba zachovat. Často tyto stavby vznikaly v době, se kterou současná politická či společenská situace již nesouzní. Společnost, především v tomto ohledu ta odborná, se tak musí vyrovnat s pozůstatky předešlého režimu, s jeho odsouzením a odhlédnout od skutečnosti, že daná stavba může předešlý režim reprezentovat. Naopak se musí věnovat umělecké, technologické či jiné hodnotě, kterou daná stavba může prezentovat a která je důležitá pro zachování i pro další generace. V době, kdy se začalo uvažovat o ochraně památek funkcionalistické architektury se odborníci i tehdejší společnost celkově museli vyrovnat s odsouzením funkcionalismu jako pozůstatku kapitalismu, které probíhalo v padesátých letech. Naopak po roce 2000, kdy se začalo uvažovat o památkové ochraně

⁶⁵ ASMANN, A. *Od kolektivního násilí ke společné budoucnosti. Čtyři modely, jak zacházet s traumatickou minulostí*, s. 246.

⁶⁶ Ibidem, s. 247.

⁶⁷ Ibidem, s. 248.

⁶⁸ ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání. Podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018, s. 278.

⁶⁹ HROCH, Miroslav. *Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti*, in: Česká paměť. Národ, dějiny a místa paměti. Praha: Academia, Památník Lidice, 2014, s. 31.

pro stavby z období socialismu, se společnost musela vyrovnat s tím, co dané budovy pro většinovou společnost představují – relikty minulosti, tj. totalitního režimu, který předcházel současné demokracii.

Zajímavé postřehy přináší do paměťových studií sociolog Harald Welzer, když je vztahuje ke kulturním jevům. Kulturní výtvoři mají podle Welzera principiálně interní vztah k minulosti, neboť přenášejí historické konstrukce, respektive způsoby čtení minulosti, ale determinují také vnímání přítomnosti. Architektura patří bezpochyby do sociálního utváření minulosti, patří ke kulturním výtvorům majícím interní vztah k minulosti a přenášejícím historické konstrukce, respektive také způsoby čtení minulosti.⁷⁰ Architektura ukládající historii do kamene a betonu patří do sociální paměti. Město dle Welzera představuje útvar, který je podroben opakovaným *refiguracím*, proto se v něm překrývá několik vrstev dějin. Pro své obyvatele má město bezprostřední význam v osobním životním příběhu, přičemž to, co zaniklo, může působit na paměť intenzivněji než to, co bylo zrekonstruováno.⁷¹ Welzer zdůrazňuje tzv. memory talk každého člověka, která utváří autobiografické Já skrze mikrominulosti, které mají podobu všedních událostí ležících v minulosti. Můžeme se z nich „poučit“ o tom, že vztahování se k minulému tvoří zcela konstruktivní součást společného života a že hovory o minulých událostech jsou všudypřítomným aspektem sociální praxe.⁷² Jádro naší osobnosti tvoří dle Welzera autobiografická paměť, která vzniká v sociálních procesech, tj. utváří se ve společenství s druhými. Naše Já a vše, co označujeme jako svou identitu, vytváříme ze svého životního příběhu a zároveň z minulosti vzpomínajícího kolektivu, k němuž přináležíme. To vytváří do jisté míry sebeklam. Dějiny totiž nepatří nám, ale my přináležíme dějinám, neboť ty proti nám vystupují jako soubor pojmů, konceptů a prostředků k orientaci a věcí, které vytvořili lidé před námi.⁷³ Jak individuální životní příběhy, tak dějiny kolektivů, bývají permanentně přepisovány ve světle nových zkušeností a potřeb vycházejících z přítomnosti. Každá přítomnost, každá epocha se pokouší vytvořit si takovou minulost, která má pro její orientaci v budoucnosti a budoucí možnost volby funkčně nejvyšší hodnotu.⁷⁴

Jak vyplývá z uvedených teoretických závěrů, jeví se paměť, resp. vzpomínání jako jev velmi ovlivněný společenským klimatem, subjektivitou sebezkušenosti a individuálními vzpomínkami, což proces vyrovnávání se s minulostí značně relativizuje. Se vzpomínáním úzce

⁷⁰ WELZER, Harald. *Co je to komunikativní paměť a z čeho se skládá*, in: Paměť a trauma pohledem humanitních věd, komentovaná antologie teoretických textů. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR/ Akropolis, 2015, s. 76.

⁷¹ Ibidem, s. 77.

⁷² Ibidem, s. 78.

⁷³ Ibidem, s. 80-81.

⁷⁴ Ibidem, s. 85.

souvisí zapomínání, které má aktivní a pasivní formu. Při aktivním zapomínání záměrně vytěsňujeme zážitky, stavby či umělecká díla, např. prostřednictvím cenzury či aktivní destrukce. Pasivní zapomínání spočívá spíše v jakési lhostejnosti, zanedbávání, vytlačení na okraj zájmu. Důsledkem však může být, zejména u architektonických objektů pomalá devastace.⁷⁵ Historička umění Milena Bartlová hovoří v souvislosti s budovami z období socialismu o aktivním procesu zapomínání, tj. vymazávání těchto staveb z paměti. Dle ní jde o potlačení jedné paměti a nahrazení jinou, což vede k legitimizaci současného zřízení.⁷⁶

Přítomností afektu podle Aleidy Assmann, jinak řečeno přítomností emocionální stránky, v procesu vzpomínání může být vysvětlena i řada konfliktů a rozporů ve vnímání kulturních fenoménů předchozího režimu, a to včetně architektury. Americká badatelka Kimberly Elman Zarecor, která ve své publikaci *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1945–1960* zkoumá z pohledu nezaujatého zahraničního badatele bez vztahu ke komunistickému režimu právě zmiňovaný fenomén vývoje stavby obytných domů. Ve své knize uveřejňuje zajímavou epizodu z let 2002–2003, na které je velmi dobře patrný vliv afektu a míry projekce vlastních zkušeností a prožitků do hodnocení architektury. Josef Šanda, pedagog na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze ve svém článku *Ve stínu sorely: umění a morálka*⁷⁷ z roku 2003 vyjádřil hořkost nad tím, že účastníci semináře týkajícího se výstavy o socialisticko-realistické architektuře nevěnovali pozornost traumatickým osobním zkušenostem architektů, kterým komunistický režim znemožnil v té době profesní uplatnění, případně je věznil. Podle Šandy nejví česká společnost chuť reflektovat svoji minulost a zmiňovaná architektura je nerozlučně spjata s neodpuštělným chováním prorežimních architektů a členů komunistické strany.⁷⁸ Tento článek ukazuje, jak je pojetí padesátých let a v té době vznikajících uměleckých děl ovlivněno četnými autentickými či transgeneračními zkušenostmi a prožitky. Stejně obtížné je nahlížet na dobu sedmdesátých let, která je spjata s obdobím normalizace. V diskusi o interdisciplinárních přístupech k normalizaci se účastnice Milena Bartlová a Irena Reifová shodly, že na normalizaci nahlížely již jako na historické téma, ale postupně zjišťovaly, že tomu tak není, že se četnými články, diskusemi a výstavami normalizace „vrátila oknem“ do veřejného povědomí.⁷⁹ Bartlová sama

⁷⁵ KUBIŠOVÁ, Zuzana. *Kolektivní paměť a národní identita*, in: Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2014, s. 84.

⁷⁶ BARTLOVÁ, Milena. *Zbořte ty komunistické baráky! Socialismus a modernita mezi pamětí a zapomínáním*, in: Sametová budoucnost? Praha: Masarykova demokratická akademie, 2019., s. 57.

⁷⁷ Ve stínu sorely: umění a morálka. *Architekt*. Praha: Panorama, 2003, roč. 49., č. 2, s. 62–66.

⁷⁸ ZARECOR ELMAN, Kimberly. *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1945–1960*. Praha: Academia, 2015, s. 285.

⁷⁹ BARTLOVÁ, Milena. BÍLEK, Petr. KONOPÁSEK, Zdeněk a Irena REIFOVÁ. *Diskuse o interdisciplinárních přístupech k normalizaci*, in: Podoby česko-slovenské normalizace. Dějiny v diskusi. Praha: ÚSTR, NLN, 2017, s. 85.

přiznává, že u ní morální hodnocení stále hraje roli a ovlivňuje zacházení s pamětí, a tím i historií té doby. Domnívá se, že téma normalizace není zatím schopno jiné paměťové institucionalizace než té prožitkové.⁸⁰

Po roce 1989 byl pohled na sedmdesátá léta značně černobílý, byl zdůrazňován zejména represivní charakter režimu. Postupně se objevoval smířlivější postoj k normalizaci a zejména k období pozdního socialismu, který zastává především historik Michael Pullmann. Ten ve své široce diskutované a kritizované publikaci *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*⁸¹ staví svoji interpretaci pozdního socialismu na fungujícím konsensu mezi společností a režimem. Zatímco Pullmann zdůrazňuje nekonfliktní socialistickou každodennost, jeho kritici považují tento přístup za nepatřičné odděmonizování přístupu státu, komunistické strany a jejich institucí. Např. Karel Hrubý kritizuje Pullmanna za vypuštění morálního rozměru i za to, že Pullmann přenesl část odpovědnosti za trvání a chování režimu na společnost, zatímco mocenskému aparátu tuto odpovědnost snížil.⁸² Podobně historik Kamil Činátl uvádí, že studium normalizační kultury předpokládalo v historiografii devadesátých let rozdělení na oficiální a neoficiální kulturu, které se promítalo i do binárně opozičního hodnocení těchto segmentů. Polistopadová společnost se vůči normalizační kultuře vymezila a reprodukovala dichotomický model kanonizace založený na určení kvality, v němž chyběl prostor pro ambivalenci a pluralismus. Dříve protěžované oficiální umění hodnotu ztratilo, zatímco původně odsuzované neoficiální umění ji naopak plošně získalo.⁸³ Činátl upozorňuje, že jedním z problémů hodnocení oficiální umělecké tvorby sedmdesátých a osmdesátých let je jeho úzké propojení s uměním let šedesátých, jemuž je tradičně přisuzována značná umělecká hodnota. V období normalizace byla umělecká scéna v Československu na rozdíl od předchozího období poznamenána systémem kádrování, činností schvalovacích komisí a prací dosazených kulturních referentů. Oficiální produkce, která státní mašinérií prošla, získávala tak vcelku logicky i nálepku problematické estetické a následně i morální hodnoty.⁸⁴ Teprve v novém miléniu se začala *ex post* méně rozdělovat kultura a umění na oficiální a neoficiální a začala se více vnímat jejich různorodost. Důležitou roli v jistém rozvolnění této dichotomie sehrály dějiny architektury, neboť i za normalizace

⁸⁰ BARTLOVÁ, M. BÍLEK, P. KONOPÁSEK, Z. a I. REIFOVÁ. *Diskuse o interdisciplinárních přístupech k normalizaci*, s. 97.

⁸¹ PULLMANN, Michael. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011.

⁸² MERVART, Jan. *Rozdílnost pohledů na československou normalizaci*, in: *Podoby česko-slovenské normalizace. Dějiny v diskusi*. Praha: ÚSTR, NLN, 2017, s. 50-51.

⁸³ ČINÁTL, Kamil. *Normalizace v interdisciplinárních souvislostech*, in: *Podoby česko-slovenské normalizace. Dějiny v diskusi*. Praha: ÚSTR, NLN, 2017, s. 103.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 116.

vzniklo množství esteticky ceněných objektů. Teoretik architektury Petr Kratochvíl rovněž nahlíží na rozdělování na oficiální a neoficiální kulturu jako na značně zjednodušující, neboť jako tvůrci stáli vedle sebe jak autoři exponovaní, tak pouze trpění, byly zde stavby deklarující politickou moc i budovy pro běžné účely. Přitom tyto rozdíly nepředstavovaly jednoznačně rozdíly v kvalitě staveb, přičemž ta musí být podle Kratochvíla prioritním kritériem při historickém zkoumání.⁸⁵ Architektura tak sehrála v rámci diskusí o uměleckých dílech z doby socialismu důležitou roli. Postupně se objevovaly jak pozitivní, tak negativní příklady posuzování této architektury. K těm pozitivním patří památková ochrana obchodního domu Máj či dřívější památková ochrana domu ČKD na Můstku, k těm negativním pak demolice obchodního domu Ještěd v Liberci či budov Transgas.

Alespoň v oblasti kultury a umění nebyl svět socialismu světem jasně definovaných binárních pozic ve smyslu oficiální – neoficiální, ale světem prostupujících se polí.⁸⁶ Aniž bychom jakkoliv snižovali morální odpovědnost režimu či jednotlivých lidí, je nutné vést nezaujatou diskusi o kvalitách umění té doby.

⁸⁵ ČINÁTL, K. *Normalizace v interdisciplinárních souvislostech*, s. 117.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 120.

Funkcionalistická architektura

„Architektura je specifická disciplína,
která se pohybuje někde mezi inženýrstvím a uměním.“⁸⁷

Rostislav Švácha

Vznik nového československého státu, zejména jeho potřeba manifestace předností nové demokracie prostřednictvím nových institucí a pro ně vybudovaných nových sídel, poskytl příznivé podmínky pro pluralitní vývoj místní architektury.⁸⁸ Architekti tvořili v duchu přerodu československé architektury z „*naturalismu jako posledního stádia obrazné metody tvoření v architektuře*“⁸⁹ k architektuře na „*bázi výtvarného abstraktního tvoření*.“⁹⁰ Tento přerod se dle teoretičky architektury Marie Benešové „*odehrál ve třech generacích, počínaje příchodem Jana Kotěry z Vídně do Prahy v roce 1898*“⁹¹ a pokračoval přes český kubismus, ornamentalizující až folklórní národní sloh či rondokubismus, k purismu a funkcionalismu. Právě funkcionalismus se stal symbolem meziválečného období v architektuře.

Prvními průkopníky purismu a následně funkcionalismu se stali členové architektonické skupiny *Puristická čtyřka*⁹², členové uměleckého sdružení *Děvětsil*⁹³ v čele s teoretikem architektury a později s mluvčím české avantgardy Karlem Teigem a s tvůrci kolem časopisu *Stavba* vydávaného architekty Oldřichem Starým a Oldřichem Tylem z Klubu architektů. Architekti kolem těchto skupin upřednostňovali stavby, které nereprezentují, nýbrž jen slouží, stavby, které jsou stavěny v duchu sociálního poslání architektury a jsou krajně ahistorické. Vnější prostor stavby má být dle nich určován její funkcí a jejím vnitřním prostorem, tudíž nesmí být dán předem.⁹⁴ Funkcionalisté se inspirovali rozmístěním prostorů v továrních budovách dle návaznosti pracovních úkonů ve výrobním procesu, tudíž kladli důraz na logické navazování jednotlivých místností v budově, jejich správnou orientaci k určitým světovým stranám a tak na odstranění zbytečného a chaotického pohybu po bytě – „*Dům se tak v představách funkcionalistů stával strojem nebo snad přesněji továrnou na bydlení*.“⁹⁵

⁸⁷ *Architektura* 58–89. 5/8, SIAL. TV, ČT ART, 18. 10. 2023. Dostupné také z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/11748097773-architektura-58-89/217562263100005/>.

⁸⁸ ŠVÁCHA, Rostislav. *Architektura dvacátých let*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2). Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1998, s. 11.

⁸⁹ BENEŠOVÁ, Marie. Česká architektura dvacátých let. *Umění*. Praha: ČSAV, 1973, roč. 21, č. 5, s. 443.

⁹⁰ Ibidem, s. 445.

⁹¹ Ibidem, s. 443.

⁹² Architekti Jaroslav Fragner, Evžen Linhart, Karel Honzík a Vít Obrtel.

⁹³ Např. architekti Zdeněk Pešánek a Jaromír Krejcar.

⁹⁴ ŠVÁCHA, R. *Architektura dvacátých let*, s. 27–29.

⁹⁵ ŠVÁCHA, R. *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*, s. 264.

Z architektury se dle Teigeho stala vědecká disciplína, kterou ovšem nesdíleli někteří architekti *Devětsilu* nerezignující na estetický, emocionální rozměr architektury. Mezi architekty *Devětsilu*, mezi zastánci vědeckého přístupu a jeho oponenty, se rozvinul jistý dualismus, který vyústil do dvou funkcionalistických proudů – vědeckého a poetického či emocionálního. U výsledné tvorby nebyl však patrný přílišný rozdíl.⁹⁶ Praze se ve dvacátých letech dostalo několika významných realizací, které představovaly, jak svým počtem, tak monumentálním měřítkem a kvalitou provedení světový unikát.⁹⁷

Společně s Prahou se centrem československé moderní architektury stalo i Brno, a to především díky blízkým vztahům s architektem Adolfem Loosem, o kterém se tradovalo, že jeho byt je v železničním vagonu na trati Vídeň–Praha–Plzeň–Paříž.⁹⁸ Praha a Brno byly díky své spolkové činnosti, výstavám, přednáškám a častým zahraničním cestám hojně informovány o nových tendencích evropské avantgardní architektury.⁹⁹ Kromě západní avantgardy ovlivňoval českou architektonickou scénu i ruský konstruktivismus, který na českém území především vzýval Jiří Kroha, „profesor architektury na brněnské Technice (...) spřízněný s marxisticko-konstruktivistickou pozicí Karla Teigeho.“¹⁰⁰ Nástup ruských konstruktivistů byl předčasnou snahou o ruskou socialistickou kulturní revoluci, na kterou sovětské národy nebyly připraveny společensky, materiálně ani technicky a která byla nakonec potlačena sovětskými stranickými a vládními orgány.¹⁰¹ Dalším důležitým centrem funkcionalistické architektury byl Zlín, kde se především stavělo díky rozrůstajícím se závodům Tomáše Bati. Dnešní podoba centra Zlína se především pod vedením architekta Františka Lydie Gahury a následně architekta Vladimíra Karfíka formovala ve třicátých letech. V souvislosti s funkcionalistickou architekturou se objevuje otázka moderního urbanismu, která uchvátila i československou meziválečnou avantgardu. Funkcionalistický urbanismus spočíval v řadovém či volném zastavění v zeleni, v likvidaci tradičních ulic a náměstí se smíšenou víceúčelovou zástavbou,¹⁰² popření historicky požímané kompozice a preferenci automobilové

⁹⁶ HALÍK, P. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*, s. 13.

⁹⁷ NOVÝ, O. *Česká architektonická avantgarda*, s. 309.

⁹⁸ Ibidem, s. 240.

⁹⁹ KUDĚLKA, Zdeněk. *Architektura dvacátých let na Moravě*, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2)*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1998, s. 44.

¹⁰⁰ FRAMPTON, K. *Moderní architektura. Kritické dějiny*, s. 150.

¹⁰¹ NOVÝ, O. *Česká architektonická avantgarda*, s. 237.

¹⁰² Funkcionalistický urbanismus naopak preferoval, aby jednotlivé části města byly monofunkční a jejich účely se tak nesměšovaly. Ideou byl vznik speciálních částí měst, např. univerzitní, nemocniční atd.

dopravy.^{103, 104} Nejvýraznějšími představiteli funkcionalistického urbanismu byl právě Zlín a Hradec Králové.

V roce 1929 vzniklo v Praze jako reakce na rostoucí hospodářskou krizi a špatnou bytovou situaci nižších vrstev hnutí *Levá fronta*, které později Karel Teige prohlásil za československou skupinu CIAM.¹⁰⁵ Vzhledem k nedostatku zakázek, který počátek třicátých let provázel, se architekti věnovali spíše teoretickým otázkám. Ústředním bodem činnosti *Levé fronty* se stala vize nové formy bydlení v podobě kolektivního domu (tzv. koldomu),¹⁰⁶ ve které Karel Teige spatřoval východisko transformace člověka minulosti na nový kolektivní typ socialistického člověka budoucnosti¹⁰⁷ a kterou specifikoval ve své knize *Nejmenší byt*.¹⁰⁸ První návrh koldomu prezentovali architekti Josef Havlíček a Karel Honzík na stránkách *Tvorby*.¹⁰⁹ Na podzim v roce 1932 byl v Praze uspořádán Sjezd levých architektů, jehož úkolem byla analýza situace v architektuře v kontextu hospodářské krize. Aktivita Sjezdu společně s kontakty s německou levicí a Sovětským svazem vyústila v založení Svazu socialistických architektů v únoru 1933, v jehož čele stanul právě Jiří Kroha.¹¹⁰ I přes levicové teoretické tendence se meziválečná architektura stala „spíše manifestací kultury střední a vyšší vrstvy, která se s hnutím meziválečného funkcionalismu identifikovala a stala se jeho nositelem.“¹¹¹

Do realistické fáze se architektura posunula až po hospodářském oživení po roce 1933. Vedení Prahy ani Brna nepřijalo koncepty *Levé fronty* na kolektivní bydlení a na bytový problém odpověděla především výstavbou malých rodinných domů. V roce 1932 byla na základě inspirace výstav ze Stuttgartu z roku 1927 a z Brna z roku 1928 postavena výstavní vilová kolonie v Praze na Babě.¹¹² Přestože měla osada jednotný urbanistický charakter a všechny stavby rodinných domů se hlásily k ideji funkcionalismu, byl jejich architektonický výraz, způsobený především generačním rozvrstvením zúčastněných architektů, velmi rozmanitý.¹¹³

¹⁰³ Preference automobilové dopravy se projevovala v jejich rázném přístupu k radikální asanaci historické části Prahy, která by umožnila výstavbu účelných širokých a přímočarých komunikací. Tomuto plánu zabránil odpor veřejnosti, Státní regulační komise i dalších úřadů.

¹⁰⁴ NOVÝ, O. *Česká architektonická avantgarda*, s. 331.

¹⁰⁵ CIAM – Congrès International d'Architecture Moderne. První Mezinárodní kongres moderní architektury se konal v roce 1928 ve švýcarském La Sarraz a jeho cílem bylo založení organizace, která bude hájit a propagovat zájmy moderní architektury proti akademickým tendencím.

¹⁰⁶ ŠLAPETA, Vladimír. *Architektura třicátých let v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2). Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1998, s. 389.

¹⁰⁷ HALÍK, P. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*, s. 21.

¹⁰⁸ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha: Václav Petr, 1932.

¹⁰⁹ ŠLAPETA, V. *Architektura třicátých let v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 389.

¹¹⁰ FRAMPTON, K. *Moderní architektura. Kritické dějiny*, s. 150.

¹¹¹ ŠLAPETA, V. *Architektura třicátých let v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 412.

¹¹² Ibidem, s. 391-392.

¹¹³ Ibidem, s. 392.

Díky úspěchu osady Baba se „rodinný dům ve třicátých letech stal experimentálním polem funkcionalistické architektury.“¹¹⁴ Začaly vznikat stavby od racionalistického pojetí např. Budilovy letní vily v Kostelci nad Černými lesy od Jaroslava Fragnera (1931–1932), přes aerodynamické pojetí např. Tesařovy vily v Brně–Pisárkách od Bohuslava Fuchse (1937), až po organické pojetí Kremerovy vily v Hlučíně od Lubomíra a Čestmíra Šlapetových (1933–1934).¹¹⁵ Celkově se v Československu podařilo postavit více jak sto vil a rodinných domů velice dobré úrovně, z toho pětina byla úrovně světové.¹¹⁶ Mezi světové realizace patří i dvě vily od zahraničních architektů – Müllerova vila od Adolfa Loose a vila Tugendhat od Ludwiga Miese van der Rohe. Teigeho tvrzení, že architektura je vědeckou disciplínou, postupně ztrácelo podporu u většiny československých architektů a ideálem se naopak stávala tvorba francouzského architekta Le Corbusiera, který považoval architekturu za umění. Le Corbusierovou tvorbou byly především ovlivněny obytné domy s pásovými okny postavené v prolukách blokové zástavby v Praze.¹¹⁷ V corbusierovském duchu byla postavena i Volmanova vila v Čelákovících od architektů Karla Janů a Jiřího Štursy (1938), která „ukončila těsně před začátkem války (...) řadu osobitých kreací, vypovídajících o mnohostranném dialogu moderních architektů s osvíceným a kultivovaným klientem.“¹¹⁸

Přelom třicátých a čtyřicátých let byl díky obavě z budoucích událostí ve znamení stavebního rozmachu zahrnujícího jak věčné, monumentální, tak i emocionální pojetí funkcionalismu. K téměř úplnému zastavení stavební činnosti na území protektorátu došlo až se zákazem všech novostaveb nesloužících k vedení totální války v roce 1942.¹¹⁹ Architekti se poté věnovali spíše kritickým a teoretickým otázkám v architektuře, mezi které mj. patřila i kritika meziválečného funkcionalismu. Omezenost funkcionalistické doktríny si architekti začali uvědomovat už před druhou světovou válkou a někteří z nich se ji snažili doplnit o „hlubší základy v přírodních i duchovních vědách nebo ji naopak opatřit jakousi vizionářskou dimenzí.“¹²⁰ I přes veškeré snahy se schéma funkcionalismu až do konce čtyřicátých let pozměnit příliš nepodařilo.¹²¹

Již od konce druhé světové války se komunistická strana připravovala na postupné převzetí moci a podle sovětského vzoru se měla ujmout mj. i veškerého kulturního, uměleckého

¹¹⁴ ŠLAPETA, V. *Architektura třicátých let v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 394.

¹¹⁵ Ibidem, s. 404.

¹¹⁶ NOVÝ, O. *Česká architektonická avantgarda*, s. 436.

¹¹⁷ ŠLAPETA, V. *Architektura třicátých let v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 402.

¹¹⁸ Ibidem, s. 404.

¹¹⁹ ŠVÁCHA, Rostislav. *Architektura čtyřicátých let*, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958 (V)*, Praha: Academia, 2005, s. 35.

¹²⁰ Ibidem, s. 31.

¹²¹ Ibidem.

a vědeckého života. Již od dvacátých let byla s komunistickou stranou a její programově řízenou kulturní politikou blízce spjata *Levá fronta*. I když řada moderních umělců z *Levé fronty* kritizovala od poloviny třicátých let mocenské zásahy Moskvy proti sovětským umělcům a postupné zavádění metody socialistického realismu, architektonická avantgarda si kulturní revoluci vysvětlovala jako sovětské specifikum vyvolané neúspěchem konstruktivistických architektů¹²² a i přes respekt k Sovětskému svazu a svou levicovou orientaci zůstávala meziválečná avantgarda věrna funkcionalistické moderní architektuře jako faktoru společenského pokroku.¹²³ Českoslovenští architekti se navíc ihned po skončení druhé světové války s vidinou uskutečnění svých předválečných cílů socialistické společnosti začali aktivně podílet na centrálně organizované socialistické přestavbě nového státu.¹²⁴ V létě 1945 byl na základě iniciativy Svazu socialistických architektů obnoven Blok architektonických pokrokových spolků (BAPS),¹²⁵ ve kterém se sdružili architekti meziválečné avantgardy a jehož vize se zcela shodovala s programem a činy KSČ. BAPS hned po válce začal vydávat svá první prohlášení, v nichž ohlašoval účast na úkolech rekonstrukce a výstavby státu, zaujal hlavní postavení ve všech veřejných institucích souvisejících s plánováním a stavebnictvím a stal se hegemonem v oblasti architektonické činnosti a ve svých rukou soustředil většinu stavebních zakázek.¹²⁶

Poválečná československá architektura se nesla ve znamení pozdního funkcionalismu, který byl ovlivněn, podobně jako v západoevropských státech, skandinávským funkcionalismem vyznačujícím se větší tradičností a civilností.¹²⁷ Podoba skandinávského funkcionalismu vyplynula právě z kritických diskuzí o ideálech, doktrínách a mezích funkcionalistické architektury, v Československu podpořených skandinávskou odbornou literaturou, která byla v období protektorátu jediná dostupná.¹²⁸ I když pozdní funkcionalismus umožňoval větší důraz na prvky tvořící výraz stavby, apriorní výtvarný záměr byl stále funkcionalismu zapovězen. Svazek mezi funkcí a formou zůstával základním rysem

¹²² HALÍK, Pavel. *Padesátá léta*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958 (V), Praha: Academia, 2005, s. 281.

¹²³ HALÍK, P. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*, s. 40.

¹²⁴ STARÝ, Oldřich. Spolupráce architektů na výstavbě státu. *Architektura ČSR*. Praha: Klub architektů, Sdružení architektů, Společnost architektů, 1946, roč. 5, s. 6.

¹²⁵ V roce 1947 BAPS zanikl a nahradila ho Unie architektů ČSR nově sdružující dosud volně spolupracujících českých, moravskoslezských a slovenských architektonických spolků.

¹²⁶ HALÍK, Pavel. *Ideologická architektura. Umění*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1996, roč. 44., č. 5., s. 442.

¹²⁷ ŠVÁCHA, R. *Architektura čtyřicátých let*, s. 57-58.

¹²⁸ ZARECOR ELMAN, K. *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1945–1960*, s. 62.

československých funkcionalistů.¹²⁹ V protikladu k funkcionalismu se ve čtyřicátých letech objevil monumentalismus. Styl odpovídající určitému patosu doby a splňující nároky, na které nestačil nebo je opomíjel funkcionalismus. Monumentalismus kritizoval už během třicátých let Karel Teige, když nejen ve své knize *Sovětská architektura* z roku 1936 upozornil na jeho asociální nákladnost, pompéznost a jakousi kvazidůstojnou masku strašící oklamáný lid.¹³⁰ Silné podhoubí funkcionalismu v Československu ale způsobilo, že se i v architektuře monumentalismu měla forma podřizovat funkci.¹³¹ Celkově architektům ve čtyřicátých letech chyběla „odvaha vykročit z hlavního proudu funkcionalismu k novým vidinám a k novým konceptům.“¹³²

Funkcionalistická architektura po roce 1948

Po komunistickém převratu v únoru 1948 byli architekti z počátku přesvědčeni, že se jedná o změnu, která konečně umožní rozkvet moderní architektury a naplní představy a programové požadavky *Levé fronty*. V odborné umělecké literatuře se sice čím dál tím častěji objevovaly studie přejímané ze sovětského tisku o architektuře socialistického realismu, ale s přímou aplikací tohoto stylu se příliš nespěchalo. První dva roky po komunistickém převratu se tak československá architektura nesla v poválečném trendu, kdy se architekti bývalé avantgardy snažili interpretovat metodu socialistického realismu tak, aby odpovídala jejímu racionálnímu funkcionalistickému konceptu.¹³³ Na scéně, i když spíše jen v nedokončených architektonických soutěžích, se tak znovu objevil meziválečný dualismus vědeckého a emocionálního funkcionalismu. Celkově po válce však došlo k úpadku stavební kultury, která byla mj. způsobena i soustředěností architektů spíše na urbanistickou problematiku v podobě obytné a občanské výstavby než na jednotlivé architektonické objekty.¹³⁴

Postupně se však začala prosazovat skupina mladých architektů nezatížených avantgardní minulostí, kteří považovali sovětskou architekturu za jedinou možnou variantu pro československou socialistickou výstavbu. Vzhledem k jejich minimální profesní zkušenosti zůstala celá výstavba a plánování na bedrech právě architektů meziválečné avantgardy, kteří setrvali u svých avantgardních stylů a k socialistickému realismu se příliš neuchylovali. Na jaře roku 1949 se v Praze konala výstava *Architektura národů SSSR*, která

¹²⁹ ŠVÁCHA, R. *Architektura čtyřicátých let*, s. 59.

¹³⁰ Ibidem, s. 70.

¹³¹ Ibidem, s. 63-64.

¹³² Ibidem, s. 73.

¹³³ HALÍK, Pavel. *Architektura padesátých let*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1936/1958 (V). Praha: Academia, 2005, s. 299.

¹³⁴ Ibidem, s. 296-297.

představila významné projekty sovětské architektury dle metody socialistického realismu a která oslovila především mladé architekty odsuzující meziválečnou avantgardu jako pozůstatek kapitalismu pouze zneužívající marxistického slovníku. Reakce představitelů meziválečné avantgardy, až na Jiřího Krohu, byly rozpačité.¹³⁵

Zásadní průlom nastal v roce 1950. V lednu přednesl Ladislav Štoll proslulý projev *Třicet let bojů za socialistickou poezii*, který postihl všechny projevy moderní kultury a odsoudil jejího hlavního iniciátora Karla Teigeho pro jeho zhoubný ideologický vliv, který českou kulturu přivedl na scestí a odklonil ji od pravého poznání vývoje v Sovětském svazu.¹³⁶ Štollův projev se následně stal vzorem pro ostatní vzrůstající výpady proti Karlu Teigemu, které měly za úkol Teigeho zlikvidovat.¹³⁷ V květnu byla vydána stať *K situaci v české architektuře*,¹³⁸ která se stala impulsem k urychlení sovětizace místní architektury a ve které autoři napadli bývalou avantgardu kvůli nevzdání se formalistických, kosmopolitních a funkcionalistických návyků. Funkcionalismus, stejně jako konstruktivismus ve třicátých letech v Sovětském svazu, byl odsouzen za dědictví kapitalismu. Od této doby se přešlo na tzv. sovětský model.

Většina architektů meziválečné avantgardy se s násilným přerušením architektonického vývoje nemohla smířit a musela se zříci svého přesvědčení, že socialismus a moderní architektura jsou vzájemně v rozporu. Všichni nyní museli tvořit v souladu se Stalinovým heslem – architektura má být socialistická svým obsahem a národní svou formou. Architektura v období padesátých let měla být symbolem pokroku. Nestačila pouhá aplikace historizujících forem, nýbrž vše mělo být ideologicky odůvodněno a zdroj inspirace měl být nalezen v pokrokových obdobích českých dějin, které pro české prostředí vybral Zdeněk Nejedlý, doplněných o sovětské vzory.¹³⁹ Tato určitá pokrokovost se však přičila architektům bývalé avantgardy, pro kterou pokrokovost architektonických forem spočívala spíše „v jejich modernosti a provozní efektivnosti, funkčnosti a maximální jednoduchosti, v jejich geometrické čistotě, funkční logice jejich organizace, (...) tedy vesměs v inherentních kvalitách moderního přístupu k architektuře a její společenské roli.“¹⁴⁰ Jednalo se o komplexní systém, v němž se forma podřizuje racionálnímu řádu a nejvýznamnější místo zaujímá plán. Pro architekty bývalé avantgardy se metoda socialistického realismu jevila jako něco povrchního

¹³⁵ HALÍK, P. Ideologická architektura, s. 443.

¹³⁶ ŠTOLL, Ladislav. *Třicet let bojů za socialistickou poezii*. Praha: Orbis, 1950, s. 65.

¹³⁷ HALÍK, P. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*, s. 105.

¹³⁸ ČERNÝ, Antonín. HLAVSA, Jan a JIŘÍ KLEN. *K situaci v naší architektuře. Tvorba, týdeník pro kulturu a politiku*. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1950, roč. 19, s. 529-530, 559-560, 581-583.

¹³⁹ HALÍK, P. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*, s. 84-85.

¹⁴⁰ Ibidem, s. 81.

a cizorodého, co funkcionalistický systém jen poškozuje.¹⁴¹ I přesto se většina architektů bývalé avantgardy v padesátých letech zřekla svého přesvědčení a postavila se do čela útoku proti moderní kosmopolitní architektuře.

Definitivní skoncování s avantgardní minulostí meziválečných architektů představovala *První celostátní konference delegátů československých architektů* v červenci 1952. Jednak se na této konferenci osamostatnil Svaz architektů ČSR ze Svazu československých výtvarných umělců a vznikla potřeba vytyčení nového ideového a pracovního programu. Hlavní částí programu ale byla veřejná sebekritika části architektů meziválečné avantgardy, kteří se vyzpovídávali z hříchů své kosmopolitní minulosti a ze zmanipulování teoriemi Karla Teigehe.¹⁴² Všudypřítomný stalinský tribunál zde představovali především angažovaní architekti mladší generace, kteří se snažili meziválečnou avantgardu zostudit a vyčistit jí, že už před válkou nepochopila obrat sovětské architektury k metodě sovětského realismu.¹⁴³ Účelem konference bylo odsouzení avantgardní architektury, ke kterému měli její představitelé dojít sami a tak ukázat, že své omyly a chyby pochopili a chtějí je napravit.¹⁴⁴ Zpovědi architektů meziválečné avantgardy „představovaly nejzazší mez sebepokoření a sebeponížení, na niž dobrovolně přistoupili,“¹⁴⁵ a se kterou se ani ne za tři roky, po Chruščovově kritice zbytečností v architektuře, museli vyrovnat. I přes tuhý odpor ke kosmopolitní avantgardní architektuře se řada významných staveb navržených před rokem 1950 postavila podle původních moderních funkcionalistických projektů, např. kolektivní domy v Litvínově od architektů Václava Hlinského a Evžena Linharta a ve Zlíně od Jiřího Voženíka.¹⁴⁶

Obrat nastal až po zmíněném Chruščovově projevu v roce 1954, kdy se architekti začali odklánět od metody socialistického realismu a hledali novou inspiraci pro střídmejší klasicizující styl, který se stal adekvátní v pozici přechodové architektury.¹⁴⁷ Inspirace u západních nekomunistických architektů (např. Augusta Perreta či Le Corbusiera) byla ovšem stále nežádoucí, a tak jediným akceptovatelným vzorem se stal brazilský komunistický architekt Oscar Niemeyer. Nové hledání stylu nejlépe vystihují soutěžní návrhy na československý pavilon Expo 58 v Bruselu. Většina soutěžních návrhů představovala

¹⁴¹ HALÍK, P. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*, s. 81.

¹⁴² HALÍK, P. *Architektura padesátých let*, s. 317.

¹⁴³ HALÍK, P. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*, s. 231.

¹⁴⁴ *Ibidem*, s. 249.

¹⁴⁵ *Ibidem*, s. 227-228.

¹⁴⁶ HALÍK, P. *Architektura padesátých let*, s. 325.

¹⁴⁷ STRAKOŠ, Martin. *Po sorele brusel, kov, sklo, struktury a beton. Kapitoly o architektuře a výtvarném umění 50. a 60. let 20. století do Bruselu po Ostravu*. Ostrava: NPÚ ÚOP v Ostravě, 2014, s. 33.

rozpačité hledání nového stylu vycházejícího z pozdního funkcionalismu a perretovského klasicismu kombinovaného s monumentálními prvky. Z meziválečného i poválečného funkcionalismu architekti vycházeli až do šedesátých let. S rostoucím uvolněním a tím přibývajícimi inspiračními zdroji se architekti více přikláněli k novým brutalistickým a technicistním architektonickým stylům, které především rozvíjeli architekti mladší generace. Konec funkcionalismu může být tedy spjat s koncem kariéry meziválečné architektonické avantgardy, jejíž žáci a nástupci si již hledali svůj vlastní architektonický výraz.¹⁴⁸

Funkcionalistické stavby jako kulturní památky

Přes veškeré dřívější snahy byl první památkový zákon na území Československa vydán až v roce 1958. Do té doby byla památková péče v českých zemích praktikována pouze formou různých dekretů a nařízení, kdy ty nejstarší byly vydány již za vlády Marie Terezie a týkaly se především starožitností, archiválií a nálezů mincí. Kontrolován byl vývoz památek mimo území Habsburské monarchie. Pojem stavební památka se objevuje až v polovině 19. století a představuje budovu či její část, kterou nelze bez podstatné změny či jejího zničení přemístit a se kterou „*se pojí bud' pozoruhodné historické vzpomínky, anebo které samy mají uměleckou cenu.*“¹⁴⁹ Definování pojmu stavební památka souviselo s ustanovením *Ústřední komise pro zajišťování a zachování stavebních památek* v roce 1850, jejíž název i stanovy byly později ještě několikrát modifikovány. Výraznější úprava proběhla v roce 1911, kdy byla zřízena *Rada pro památky* jako poradní orgán, poté *Státní úřad pro památky*, který se zabýval změnami vnějšího vzhledu stavebních památek a příp. jejich demolicí a dále *Uměleckohistorický ústav*, jehož náplní byla především publikační činnost.¹⁵⁰ Po vzniku Československa byly původní rakouské předpisy pro oblast památkové péče téměř bez jakékoli změny převzaty. Výraznější úpravy památkové péče v Československu proběhly až po druhé světové válce, kdy byla zřízena, především jako reakce na poválečné konfiskace, tedy rozsáhlé majetkové přesuny, *Národní kulturní komise*. K další reorganizaci státní památkové péče došlo v roce 1951, kdy veřejnou správu začaly vykonávat krajské národní výbory a na celostátní úrovni Ministerstvo školství, věd a umění.

Do roku 1958 proběhlo ještě několik úprav, což vedlo k poměrnému znepráhlednění památkové péče. To se ovšem změnilo 3. května 1958 přijetím zákona č. 22/1958 Sb.,

¹⁴⁸ PODHOLOVÁ VARYŠOVÁ, Eliška. Funkcionalismus – meziválečný fenomén nebo styl přesahující válku i sorelu? *AUC Philosophica et Historica*. Praha: Univerzita Karlova, 2020, č. 2, s. 332.

¹⁴⁹ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina. *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 2. Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749–1958*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 113.

¹⁵⁰ Ibidem, s. 190.

o kulturních památkách.¹⁵¹ Řízení památkové péče bylo svěřeno Ministerstvu školství a kultury, poradním orgánem se stala *Ústřední komise státní památkové péče* a byla zřízena i nová odborná instituce *Státní ústav památkové péče a ochrany přírody*. Památková péče dle zákona probíhala na krajské, okresní a místní úrovni, kde ji vykonával příslušný výkonný orgán národního výboru.¹⁵² S prvním památkovým zákonem tedy přichází i fenomén dvojkolejnosti, kdy na jedné straně stojí státní odborná organizace a na té druhé výkon státní správy na úrovni krajů, okresů a místních samospráv. Tento princip ovlivňuje památkovou péči až do současnosti. První památkový zákon upravuje i definici pojmu kulturní památky: „*Památkou je kulturní statek, který je dokladem historického vývoje společnosti, jejího umění, techniky, vědy a jiných oborů lidské práce a života, nebo jest jí dochované historické prostředí sídlištních celků a architektonických souborů, anebo věc, která má vztah k význačným osobám a událostem dějin a kultury. Za památku se považuje také soubor kulturních statků a věcí, i když některé z nich nejsou památkami. V pochybnostech se považuje věc za památku až do rozhodnutí výkonného orgánu krajského národního výboru, který si před rozhodnutím vyžádá posudek Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody...*“¹⁵³ Statut památky tedy nabyly jednotlivé statky či soubory *ex lege*, přímo ze zákona, a nebyl nutný deklaratorní akt státního či krajského orgánu. Ten přicházel až v případě pochybností, které zákon ovšem nepředpokládal. Kulturní památky tak byly chráněny bez ohledu na to, zda byly evidovány ve státních seznamech. Metodické pokyny pro vedení státních seznamů byly vydány *Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody* až v roce 1961, které i po jejich vydání nebyly ovšem vždy stoprocentně dodržovány.¹⁵⁴ Historik umění Jan Sedlák především v kontextu ochrany moderní architektury na přelomu let 1982 a 1983 upozorňoval, že kulturní památky, které nejsou zapsané do státních seznamů, lze chránit jen ve výjimečných případech, kdy si stavebník či příslušný stavební úřad před zásahem do objektu vyžádá odborné stanovisko příslušného památkového orgánu. Zpravidla se to ovšem nedělo.¹⁵⁵ Funkcionalistické stavby byly v období socialismu, resp. v letech 1958–1987, prohlašovány právě podle tohoto prvního památkového zákona.

K rehabilitaci funkcionalistické architektury začalo postupně docházet v rámci uvolňování společenských a politických poměrů v letech 1954, 1956 a 1958. Zejména Expo 58

¹⁵¹ ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1958, částka 8, s. 63-69. [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1958&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=4>.

¹⁵² Ibidem, s. 67-68.

¹⁵³ Ibidem, s. 63.

¹⁵⁴ SEDLÁKOVÁ, Dagmar. Evidence kulturních památek padesát let po vydání zákona č. 22/1958 Sb. *Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2008, č. 5, s. 428-429.

¹⁵⁵ SEDLÁK, Jan. *Meziválečná architektura a památková péče*, in: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1989, s. 109. – Sborník byl sice vydán až v roce 1989, Sedlákův článek byl ale napsán na přelomu let 1982 a 1983.

a československý pavilon, u kterého bylo využito nemálo funkcionalistických principů, umožnil opětovný zájem o meziválečnou architekturu. Postupně se objevují články a publikace s tematikou funkcionalistické architektury a konkrétních prací meziválečné avantgardy. V roce 1959 byla v Praze uskutečněna výstava *Umění bojující*,¹⁵⁶ která představila československou architekturu od konce 19. století po současnost. I když byla výstava pojednána jako symbol architektury bojující proti kapitalistické společnosti, představuje zajímavé objektivní shrnutí moderní architektury včetně jejího teoretického zázemí. V recenzi výstavy Jiřího Štursa se poprvé objevuje i rehabilitace práce Karla Teigehe.¹⁵⁷ V první polovině šedesátých let se v periodikách *Architektura ČSR* či *Československý architekt* postupně začaly objevovat medailonky řady architektů meziválečné avantgardy vydávaných zejména k určitým jubileím. Přelom poté představoval článek Oldřicha Starého *Funkcionalistická architektura v Československu*,¹⁵⁸ který pojednával o jednotlivých pokrokových funkcionalistických myšlenkách a představoval konkrétní stavby v Československu, které dosáhly mezinárodní úrovně.¹⁵⁹

Postupně se však Československo začalo potýkat s ničením moderních staveb v podobě různých rekonstrukcí a přestaveb. Společnost nevnímala moderní architekturu jako něco výjimečného, protože byla samozřejmou součástí veřejného prostoru. S největším procentem ničení moderní architektury se potýkalo Brno, kde byl počet funkcionalistických staveb nejvyšší. Díky potřebě zachování moderního památkového fondu se v rámci Svazu architektů ČSSR zformovala *skupina teorie a kritiky*, která si jako jeden ze svých úkolů na základě odborné činnosti a evidence konkrétních děl předsevzala vypracování plánu na záchranu moderní architektury. Práce skupiny byla podpořena i výstavní činností *Kabinetu architektury Svazu architektů ČSSR*, která v první polovině šedesátých let informovala širokou veřejnost o brněnské moderní architektuře.¹⁶⁰

Jednu z prvních zmínek o neutěšené situaci moderní architektury v památkové péči měl v periodiku *Architektura ČSSR* teoretik architektury Josef Pechar. Ten ve svém článku *Architektura dvacátého století a památková péče*¹⁶¹ z roku 1964 upozorňoval na možnou ztrátu funkcionalistického fondu necitlivými zásahy jejich vlastníků porušující estetickou

¹⁵⁶ ŠTURSA, Jiří. Naše architektura bojující. *Architektura ČSR*. Praha: Klub architektů, 1959, roč. 13, s. 195-202.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ STARÝ, Oldřich. Funkcionalistická architektura v Československu. *Architektura ČSR*. Praha: Klub architektů, 1966, roč. 25, s. 642-660.

¹⁵⁹ Ibidem, s. 660.

¹⁶⁰ KOS, L. *Ochrana památek funkcionalistické architektury: nezdary a úspěchy*, s. 63-64.

¹⁶¹ PECHAR, Josef. Architektura dvacátého století a památková péče. *Architektura ČSR*. Praha: Klub architektů, 1964, roč. 23, s. 187-192.

a dokumentační hodnotu daného díla. Zároveň upozorňuje na potřebu zahrnout moderní architekturu do kategorie památkově chráněných staveb, vytvoření objektivní metodiky hodnocení dané architektury a její důkladnou evidenci. Josef Pechar ve svém článku také upozorňuje, že v roce 1963 společně se svými kolegy ze Svazu architektů ČSSR navrhli sedmdesát čtyři pražských objektů z přelomu 19. a 20. století a meziválečného období k zařazení na seznam nemovitých kulturních památek. Návrhy byly zpracovány Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody a následně doplněny o objekty z Brna, Bratislavy a dalších míst a zapsány do celostátního seznamu kulturních památek.¹⁶² V článku je část věnovaná i tehdejšímu stavu brněnské vily Tugendhat od architekta Ludwiga Mies van der Rohe z let 1928–1930, která byla sice v roce 1964 zapsána na seznam kulturních památek, ale již od roku 1938 nesloužila své původní funkci. Během druhé světové války v ní sídlilo gestapo a posléze se v ní postupně usídlila Rudá armáda, taneční škola či rehabilitační středisko. Během těchto let vila procházela řadou nevhodných úprav a změn a od začátku šedesátých let začaly probíhat snahy o její záchranu, do kterých se zapojil i Svaz architektů ČSSR v čele s architektem Františkem Kalivodou. Byly vypracovány plány na její rekonstrukci, po které měla vila sloužit kulturně-politickým účelům. Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně se stalo hlavním garantem všech aktivit spojených s rekonstrukcí vily, což bylo podpořené i zapůjčenou výstavou ze západního Berlína o životním díle Ludwiga Miese van der Rohe. Během následujících dvou let zemřeli oba protagonisté, Greta Tugendhat a architekt František Kalivoda, a s nastupující normalizací se snahy o obnovu vily utlumily na řadu dalších let.¹⁶³ V roce 1980 byl objekt převeden do majetku města a v letech 1981–1985 probíhala rekonstrukce vily pod vedením architekta Kamila Fuchse. Kromě vily Tugendhat se do zájmu památkové péče dostala i tvorba Adolfa Loose, zejména Baueroва vila v Hrušovanech u Brna z roku 1918, která byla v šedesátých letech velmi nevhodně rekonstruována. V roce 1964 zájem o Loosovo dílo vygradoval výstavou v prostorách pražské budovy Ústřední lidové umělecké tvorby. V souvislosti s výstavou se dostalo do povědomí i jedno z hlavních Loosových děl na českém území, a to chátrající Müllerova vila, kterou zachránilo prohlášení za kulturní památku v roce 1964.¹⁶⁴ Naopak nešťastným příkladem památkové péče šedesátých let byla demolice první funkcionalistické stavby v Brně, tzv. Zemanovy kavárny od architekta Bohuslava Fuchse z let 1925–1926. Kavárna musela ustoupit v roce 1964 stavbě Janáčkova divadla, a to i přes to, že již byla zapsána na seznamu kulturních

¹⁶² PECHAR, J. *Architektura dvacátého století a památková péče*, s. 187, 192.

¹⁶³ ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar. JANEČEK, Josef. KSANDR, Karel a Pavel ZAHRADNÍK. *Nové poznatky ke stavební historii vily Tugendhat a k její obnově a rekonstrukci v letech 1981–1985. Průzkumy památek*. Praha: NPÚ ÚOP středních Čech, 2008, roč. 15, č. 1, s. 101-104.

¹⁶⁴ KOS, L. *Ochrana památek funkcionalistické architektury: nezdary a úspěchy*, s. 69.

památek. V současné době v Brně stojí replika této kavárny, která byla postavena v roce 1995 architekty z Ateliéru ERA.

Od roku 1965 probíhala systematická ochrana moderní architektury *Pražským střediskem památkové péče a ochrany přírody*. V srpnu 1967 se v Praze uskutečnil IX. kongres Mezinárodní unie architektů, který uvedl českou moderní architekturu do povědomí zahraničních odborníků. Souběžně v pražském Mánesu probíhala výstava *Architektura XX. století*, ke které vznikla i cizojazyčná publikace *Moderní architektura v Československu*¹⁶⁵ a cizojazyčný katalog *Praha'67*,¹⁶⁶ který čtenáře provázel vývojem československé architektury od konce 19. století po rok 1966. Při přípravách kongresu byly vydány i publikace *Moderní architektura v Brně 1900–1965*¹⁶⁷ a *Moderní architektura v Gottwaldově 1900–1965*¹⁶⁸ jako průvodci po moderní architektuře na Moravě s vybranými architektonickými díly z meziválečného období. V roce 1968 v časopise *Umění* vyšlo *Memorandum o současném stavu památkové péče v ČSSR*.¹⁶⁹ Hlavním bodem kritiky se stala decentralizace památkové péče, která byla umocněna vládním nařízením č. 71/1960 Sb. o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů. Památková péče byla dosud rozdělena na odbornou složku s poradenskými a metodickými úkoly a na složku správní, který byla nově rozšířena i o okresní výbory. Pravomoc rozhodování v památkové péči se tedy soustřeďovala u správních orgánů, které nebyly odborně vybaveny, zatímco odborné orgány vystupovaly v roli pouhého konzultanta a poradce.¹⁷⁰ Zároveň Zákon o ochraně kulturních památek ukládal vlastníkově či uživateli památky povinnost její údržby. Ta však nebyla často vůbec naplněna, proto docházelo k nevhodnému využívání či devastace památkového objektu.¹⁷¹

I během normalizace se funkcionalistická architektura těšila zájmu badatelů a byly vydávány publikace k moderní architektuře dalších českých měst. V březnu 1970 byla v Brně uspořádána celostátní konference o ochraně moderní architektury, která si kladla za cíl na tuto dosud nepříliš chráněnou architekturu upozornit. Referující se zejména zabývali otázkou hodnoty, podle které má být moderní architektura chráněna, a zda má být vůbec označena

¹⁶⁵ DOSTÁL, Oldřich. PECHAR, Josef a Vítězslav PROCHÁZKA. *Moderní architektura v Československu*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1970.

¹⁶⁶ STARÝ, Oldřich. LORENC, Vilém. NOVOTNÝ, Jiří a Jiří SIEGEL. *Praha'67*. Praha: Svaz architektů ČSSR, 1967.

¹⁶⁷ RIEDL, Dušan a Bohumil SAMEK. *Moderní architektura v Brně 1900–1965. Průvodce*. Brno: Svaz architektů ČSSR, 1967.

¹⁶⁸ PODZEMNÝ, Milan a Adolf ZIKMUND. *Moderní architektura v Gottwaldově 1900–1965. Průvodce*. Gottwaldov: Svaz architektů ČSSR, 1967.

¹⁶⁹ *Memorandum o současném stavu památkové péče v ČSSR. Umění*. Praha: Ústav dějiny umění AV ČR, 1968, roč. 16, č. 4, s. 321–347.

¹⁷⁰ *Ibidem*, s. 325–326.

¹⁷¹ *Ibidem*, s. 327.

za památku. Dosud byly památkově chráněné stavby posuzovány jako doklady minulosti, tedy byly chráněny dle hodnoty jejich stáří. Historik umění Václav Richter naopak v duchu filozofie Martina Heideggara poukázal na to, že památková péče má být především ochranou umění – „Teprve dodatečně zpracoval Heidegger tvořivost uměleckou a (...) určil umění jako pravdu v původním slova smyslu nezakrytostí bytí a jako dílo. Byla tu tedy zdůrazněna jevící se stránka díla, čili pravda možná jen vytvořením díla, pravda založená na díle. Tato interpretace má pro ochranu umění nesmírný význam. Nejde totiž jen, jak patrně, o památku, o pravdu, nýbrž o to, že tato pravda je možná jen dílem, a jakmile je dílo zničeno, je zničena také nenávratně pravda. Jako v myšlenkové oblasti přece nezničíme logaritmy, tak nemůžeme v oblasti umění zničit dílo jen kvůli tomu, že nás informuje o minulosti, chráníme je proto, že přítomnost bez díla není možná, neboť jeho podstatou je přece jevení, které nelze nahradit žádnými kopiemi nebo reprodukcemi. Současná umělecká tvorba je nemyslitelná bez tohoto jevení uměleckých děl, která tu existují, a ovšem již existující díla nejsou možná bez současné tvorby. Nejde tedy vůbec o poznávání minulosti, nýbrž o základní otázku přítomnosti.“¹⁷² Svým příspěvkem Václav Richter naplnil jedno ze základních poslání konference, a to vyrovnání se s nepřipraveností památkové péče o moderní architekturu po filozofické stránce.¹⁷³ Podle teoretika architektury Josefa Pechara by se moderní architektura měla posuzovat spíše podle významu ideje, kterou představuje, než podle doby svého vzniku. Aktuálním tématem se stala potřeba revize kritérií, podle kterých je moderní architektura chráněna,¹⁷⁴ a také potřeba změny magické hranice padesátiletého odstupu od vzniku díla nutného pro objektivní odborné posouzení. Historik umění Zdeněk Kudělka ve svém příspěvku přednesl možnost změny horní hranice časového rozsahu památkového fondu, která by měla být podle něj posunuta až k přítomnosti. Existovala by tak i „památka“, která by dobou vzniku a všemi svými hodnotami byla spjata s přítomností. Mezi oběma kategoriemi památek „starých“ a „nových“ by nebyla hranice, neboť i nové umělecké dílo je dějinné a umělecká hodnota i nejmladší „památky“ je hodnotou umělecko-historickou.¹⁷⁵ Dalším tématem byla např. otázka prohlášení Zlína jako památkové rezervace

¹⁷² RICHTER, Václav. *Co je ochrana umění*, in: Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 8.

¹⁷³ SEDLÁK, J. *Meziválečná architektura a památková péče*, s. 100.

¹⁷⁴ PECHAR, Josef. *Architektura 20. století a památková péče*, in: Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 18-21.

¹⁷⁵ KUDĚLKA, Zdeněk. *Moderní architektura a teorie památkové péče*, in: Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 32.

a prohlášení konkrétních moderních staveb Zlína za kulturní památky¹⁷⁶ či snaha o restituci vily Tugendhat a o její následnou obnovu do původního stavu.¹⁷⁷

V říjnu 1971 se v Praze ve spolupráci s UNESCO konalo mezinárodní sympozium *Praha 1860–1960*, které se mj. zabývalo praktickou ochranou meziválečné architektury.¹⁷⁸ Součástí sympozia byla i stejnojmenná výstava probíhající ve výstavních prostorách pražského Mánesa a která široké veřejnosti ukázala česká díla moderní, přesněji novodobé, architektury v kontextu světové architektury. O tomto sympoziu detailně pojednává sedmý ročník sborníku *Staletá Praha*,¹⁷⁹ sestavený *Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody*. Téma sympozia mělo velký ohlas i u zahraničních odborníků, protože ochrana novodobých památek nebyla dosud metodicky řešena a v posledních deseti letech se stávala naléhavější i v celosvětovém měřítku.¹⁸⁰ Potřeba diskuze týkající se ochrany architektury druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století byla zejména vyvolána katastrofálním stavem jednotlivých staveb a jejich postupnou demolicí. Mnoho budov bylo také nevhodně rekonstruováno, což často zapříčinilo razantní změnu ve vzhledu a charakteru budovy a docházelo tak k nenapravitelnému ničení neopakovatelných hodnot památkových objektů. To bylo patrné zejména u funkcionalistické architektury, která je pro svou architektonickou čistotu a kompozici citlivější na jakýkoli zásah.¹⁸¹ Zejména architektura 20. století nebyla většinou společností přijímána jako památka, protože její hodnota nespadá ještě do historie, nýbrž stále do současnosti. Proto existují pochybnosti, zda by památky moderní architektury měly mít stejnou památkovou ochranu jako starší kulturní památky. Toto rozporoval památkář Miloš Pistorius, který zdůraznil, že tento přístup k ochraně moderní architektury by byl bezvýznamný.¹⁸² Teoretik architektury Josef Pechar ve svém příspěvku konstatuje, že se většinová společnost řídí přežívajícím názorem, že památka je determinována především faktorem svého stáří a dodává, že každá doba se z hlediska hodnocení a chápání kulturních

¹⁷⁶ PODZEMNÝ, Milan. *Zlín – památková rezervace moderní architektury*, in: *Ochrana památek moderní architektury*. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 25-28.

¹⁷⁷ KALIVODA, František. *Vila Tugendhat v Brně – příklad restituce díla moderní architektury*, in: *Ochrana památek moderní architektury*. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 47-49.

¹⁷⁸ SEDLÁK, J. *Meziválečná architektura a památková péče*, s. 101-102.

¹⁷⁹ BUŘÍVAL, Zdislav (ed.). *Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Orbis, 1975.

¹⁸⁰ BUŘÍVAL, Zdislav. *Praha památkovou rezervací*, in: *Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Orbis, 1975, s. 22.

¹⁸¹ PISTORIUS, Miloš. *Smysl a problémy ochrany novodobé architektury a výtvarných památek*, in: *Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Orbis, 1975, s. 176.

¹⁸² *Ibidem*, s. 172.

hodnot nejobtížněji vyrovnává se svou bezprostřední minulostí.¹⁸³ Potřebu zásahu památkové péče do osudu budov shrnul ve svém příspěvku i památkář Zdislav Buřival: „Uvědomujeme si (...) odpovědnost, kterou tu nesou instituce památkové péče v jednotlivých zemích, a spolu s ní i velkou morální odpovědnost, kterou nesou jiné úřední a správní instituce, vlastníci objektů, prováděcí podniky a široká odborná i občanská veřejnost. Bez součinnosti všech těchto složek a bez jejich pochopení a porozumění by činnost orgánů památkové péče byla neúčinná (...) Tuto odpovědnost za kulturní hodnoty (...) které jsou dokumentem kulturního vývoje, máme nejen před svými vrstevníky, ale v nemenší míře i před generacemi, jež přijdou po nás. Na nás záleží, zda se tito naši následovníci budou moci seznamovat s historickou minulostí pouze z knih či zda budou mít možnost přímého styku s originálními památkami, i v jaké míře výrazové čistoty a originalnosti jim je zachováme (...) Díla posledního sta let, jež v obecném povědomí dosud nechrání cena stárí, jsou však ohrožena podstatně větší měrou.“¹⁸⁴ Hodnota stárí je jen jednou a nikoli nejdůležitější stránkou památkové péče a převažuje nad ní např. estetická či dokumentární hodnota architektonického díla.¹⁸⁵ Z jednotlivých příspěvků poněkud vybočuje příspěvek bývalého avantgardisty a zarytého komunisty Jiřího Krohy. Ten se ve svém referátu s názvem *Význam rozšíření památkové péče na ochranu moderní architektury*¹⁸⁶ věnuje tématu životního prostředí jako prostor lidského bytí, socialistické společnosti a její touhou o nenarušení současného zdravého životního prostředí pozůstatky kapitalistické minulosti. Kroha přitom ve svém příspěvku není přímo proti uchování a ochraně moderní architektury, nýbrž téměř rétorikou padesátých let zdůrazňuje potřebu prohloubení kritického poznávání moderní architektury v kontextu celospolečenské a architektonické role v sociálním pokroku.¹⁸⁷ V závěrečné *Rezoluci na ochranu kulturních památek 19. – 20. století*¹⁸⁸ bylo zdůrazněno, že jakýkoli odklad památkové ochrany novodobé architektury může znamenat její zničení a nenahraditelnou ztrátu v památkovém fondu. Zároveň bylo ve zmíněné rezoluci zdůrazněno, že „žádné etapě vývoje nelze upírat vytváření uměleckých, vědeckých, technických či jiných kulturních hodnot i vrcholného významu.“¹⁸⁹ Na pražském sympoziu se na rozdíl od brněnské konference neozývaly filozofické úvahy nad smyslem památkové péče, nýbrž se rozvedly praktické zásady a zkušenosti památkové péče, vyplývající z výsledků Pražského

¹⁸³ PECHAR, Josef. *Architektura 20. století a problémy její památkové ochrany*, in: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Praha: Orbis, 1975, s. 140.

¹⁸⁴ BUŘÍVAL, Zdislav. *Sympozium Praha 1860–1960*, in: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Praha: Orbis, 1975, s. 37-40.

¹⁸⁵ Ibidem, s. 41.

¹⁸⁶ KROHA, Jiří. *Význam rozšíření památkové péče na ochranu moderní architektury*, in: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Praha: Orbis, 1975, s. 108-115.

¹⁸⁷ Ibidem, s. 115.

¹⁸⁸ *Rezoluci na ochranu kulturních památek 19. – 20. století*, in: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Praha: Orbis, 1975, s. 237-238.

¹⁸⁹ Ibidem, s. 238.

střediska státní památkové péče a ochrany přírody týkající se systematické ochrany moderní architektury od poloviny šedesátých let.

V roce 1978 byla v Praze a Brně uskutečněna výstava *Český funkcionalismus 1920–1940*, která završila několikaletý výzkum Moravské galerie v Brně a Uměleckoprůmyslového musea v Praze a přispěla ke vnímání funkcionalismu jako umělecky hodnotného stylu. V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let se architektuře dvacátých a třicátých let systematicky věnoval teoretik architektury Vladimír Šlapeta¹⁹⁰ či Zdeněk Kudělka¹⁹¹ a o architekturu funkcionalismu se zajímala i řada studentů vysokých škol.¹⁹² Požadavky na ochranu moderní architektury rezonovaly v českém architektonickém a uměleckém prostředí i po zbytek osmdesátých let.¹⁹³

¹⁹⁰ Např. ŠLAPETA, Vladimír. Bauhaus a česká avantgarda. *Umění a řemesla*. Praha: Ústředí lidové umělecké tvorby, 1977, roč. 19, č. 3, s. 29.; ŠLAPETA, Vladimír. Nový dům 1928 a Baba 1932. *Umění a řemesla*. Praha: Ústředí lidové umělecké tvorby, 1979, roč. 21, č. 4, s. 19, 60.

¹⁹¹ Např. KUDĚLKA, Zdeněk. *Brněnská architektonická avantgarda*, in: Padesát vítězných let. Sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí Komunistické strany Československa. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1973, s. 145-149.

¹⁹² Např. JAHĚLKOVÁ, Anděla. *Vliv Adolfa Loose na československou architekturu*. Dizertační práce. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění, 1974. Vedoucí práce Zdeněk Kudělka.; JANIŠTINOVÁ, Anna. *Nemocniční stavby Bedřicha Rozehny*. Dizertační práce. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění, 1975. Vedoucí práce Zdeněk Kudělka.

¹⁹³ Např. ŠVÁCHA, Rostislav. Ochrana památek a moderní architektury v Praze a Moskvě. *Československý architekt*. Praha: Svaz architektů ČSSR, 1988, roč. 33, č. 11. s. 1, 7.

Architektura v období socialismu

„Architektura nemůže být komunistická, komunistická je společnost.“¹⁹⁴

Zdenka M. Nováková

Krátce po komunistickém převratu byl znárodněn veškerý stavební průmysl a všechny soukromé architektonické spolky a instituce začaly být likvidovány. V září 1948 byla v rámci generálního ředitelství Československých závodů zřízena celostátní projektová organizace Stavoprojekt, do které po zániku jednotlivých soukromých ateliérů byli architekti nuceni vstoupit.¹⁹⁵ Během roku 1948 se Unie architektů ČSR stala součástí Svazu československých výtvarných umělců (SČSVU), čímž se z architektonické tvorby stala další část ze zestátněných disciplín umění.¹⁹⁶ Zpočátku se Stavoprojekt zdál pro architekty jako výhodná instituce nabízející jistotu zakázek, platu, prostoru pro studium a bezpečného financování projektů, později však začal Stavoprojekt pod diktátem racionalizačních opatření, industrializace a typizace práci architektů omezovat.¹⁹⁷ Po neúspěšném dvouletém plánu se podle sovětského vzoru připravil plán pětiletý a vše, včetně architektury, začalo podléhat plnění plánu. Ve stavebnictví se především dokončovaly stavby bez vyšších nároků na kvalitu, které byly ještě započaté v průběhu dvouletky.

Od padesátých let se v Československu začal rázně propagovat socialistický realismus, pro který měla umělecká a ideová stránka architektury primární hodnotu. Úkolem především bylo vytvoření sady architektonických forem jako politicko-ideových znaků, které by byly pro svůj realistický obsah srozumitelné pracujícím lidu.¹⁹⁸ Realistickou podstatu měly tyto formy čerpat z pokrokových tradic světové a domácí minulosti. V českých podmínkách byly určeny za hlavní inspirační zdroje především architektura v období národního obrození, lidová architektura a architektura Sovětského svazu.¹⁹⁹ Ucelená teorie o socialistické architektuře ovšem neexistovala, proto se obecným srozumitelným požadavkem stal návrat k historizující architektuře.

Výraznějším obratem se stala výstavba rozsáhlých socialistických měst při průmyslových centrech v Československu. Nejvýznamnější bylo vybudování ostravské

¹⁹⁴ *Architektura* 58–89. 1/8, František Cubr. Richard Ferdinand Podzemný. TV, ČT ART, 20. 9. 2023. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11748097773-architektura-58-89/217562263100001/>.

¹⁹⁵ PILAŘOVÁ, Z. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*, s. 24.

¹⁹⁶ HALÍK, P. *Architektura padesátých let*, s. 301.

¹⁹⁷ *Ibidem*, s. 297.

¹⁹⁸ HALÍK, P. *Padesátá léta*, s. 290.

¹⁹⁹ HALÍK, P. *Architektura padesátých let*, s. 305.

aglomerace, která započalo v roce 1951 a bylo pojato jako soustava satelitních měst kolem centra Ostravy. V svolání *Do boje za vybudování nové Ostravy*²⁰⁰ Svaz československých výtvarných umělců prohlásil, že výstavba Ostravy pomůže rozvinout metodu socialistického realismu a probíjet ideje socialistické architektury. Urbanistický plán Poruby, který se jako jediný dostalo vrcholného architektonického ztvárnění, vycházel ze směrnic pro rekonstrukci Moskvy a byl budován na principech kompozice architektonických ansámbků. V druhé polovině padesátých let se od ansámblových kompozic začalo ustupovat a postupně je opět vystřídal princip funkcionalistické volné zástavby.²⁰¹

Na podzim roku 1951 absolvovala pečlivě vybraná delegace československých architektů studijní cestu do Sovětského svazu, po které se domácí socialistická architektura měla přiblížit sovětským vzorům. Začalo se tak uvažovat o vybudování výškových věžových budov podle moskevského vzoru. Jedinou budovou tohoto typu, která byla v Československu postavena, byl však hotel International od architekta Františka Jeřábka v dejvickém údolí, díky čemuž nedošlo k ovládnutí panoramatu Prahy. Jediným monumentem z padesátých let, který panorama Prahy ovládl, byl Stalinův pomník na Letné od sochařů Otakara Švece a Jiřího a Vlasty Štursových, který byl po sedmi letech svého působení v roce 1962 odstraněn.

Československý socialistický realismus se na rozdíl od jiných zemí východního bloku vyznačuje menší monumentálností a větší hravostí.²⁰² K důležitému bodu metody socialistického realismu patřila spolupráce architektů s malíři a sochaři. V podstatě se znovu vytvořila představa architektury jako Gesamtkunstwerku, jen tentokrát socialistického. Výtvarná podoba stavby měla svou názornou ikonografií ilustrovat její ideologické poslání a zároveň pomáhala architektům k názornějšímu zajištění nároků na obsahovou a ideovou stránku stavby.²⁰³ Architektura se měla stát srozumitelnou pracujícím lidu a vzdát se své abstraktní povahy.²⁰⁴ O socialistickém realismu se však dle teoretika architektury Pavla Havlíka nedá hovořit jako o uceleném architektonickém slohu, nýbrž spíše se dá hovořit o sérii „pokusů o definici architektury tvořené podle principů metody socialistického realismu.“²⁰⁵ Doba pro vznik nového jednotného slohu byla totiž příliš krátká.

²⁰⁰ Výtvarní umělci do boje za vybudování nové Ostravy. Svolání Svazu československých výtvarných umělců. *Architektura ČSR*. Praha: Unie architektů ČSR, 1951, roč. 10, s. 201.

²⁰¹ HALÍK, P. *Architektura padesátých let*, s. 320.

²⁰² Ibidem, s. 324.

²⁰³ HALÍK, P. *Architektura padesátých let*, s. 325.

²⁰⁴ Ibidem, s. 326.

²⁰⁵ Ibidem.

Řada architektů se nechtěla podrobit diktátu ideologie a unikala k zakázkám, kde se metoda socialistického realismu prosazovala s menší intenzitou. Bylo tomu např. při projektování průmyslových a zemědělských staveb či při rekonstrukci památek. V rámci Stavoprojektu se v květnu 1954 vyčlenil specializovaný Státní ústav pro rekonstrukce historických měst a objektů (SÚRPMO), se kterým spolupracovala i řada avantgardních architektů²⁰⁶ a který měl na starosti průzkumové a projekční úkoly v kontextu rekonstrukcí nově vyhlášených městských památkových rezervací.

Nápor na ideologickou architekturu se až do začátku roku 1955 neustále stupňoval. Teprve moskevský projev Nikity S. Chruščova *O odstranění zbytečností při projektování a provádění staveb* z prosince 1954 vedl ke změně a postupnému opuštění metody socialistického realismu, tedy ke konci prosazování ideové a umělecké architektury. Do popředí se naopak dostala problematika typizace a industrializace, která více reflektovala akutní potřebu levnějšího a rychlejšího stavebnictví. Za viníky prosazující zdobnou architekturu byli označeni architekti, kteří se najednou za své projekty a zbytečné mrhání prostředků museli zodpovídat.²⁰⁷ V roce 1956 byl Nikitou S. Chruščovem odsouzen kult osobnosti, čímž se odstartoval pomalý proces uvolňování poměrů v kulturním i občanském životě a československá architektura mohla opět začít navazovat na trendy světové architektury a obnovovat sounáležitost s funkcionalistickými tradicemi. Na jaře roku 1956 se konala ustavující schůze Svazu architektů ČSR, na které předseda Svazu Jaroslav Fragner označil socialistický realismus za „bludiště zlých omylů a chyb.“²⁰⁸ V témže roce byla opět obnovena spolupráce s CIAM.

Potvrzením navázání české architektury na meziválečnou tradici a její navrácení na západní scénu se stala československá účast na světové výstavě Expo 58 v Bruselu. Poprvé v dějinách Expa se měly všechny pavilony věnovat jednotnému tématu s názvem *Bilance světa pro svět lidštější*. Návrh československého pavilonu od architektonického tria Františka Cubra, Josefa Hrubého a Zdeňka Pokorného vzešel z vyzvané architektonické soutěže a reflektoval dobový trend industrializace, prefabrikace a montáží v architektuře.²⁰⁹ Scénář s názvem *Jeden den v Československu* s jeho třemi hlavními částmi *Práce – Odpočinek – Kultura* vytvořil Jindřich Santar a měl svým námětem představovat iluzi československé každodennosti

²⁰⁶ HALÍK, P. *Architektura padesátých let*, s. 325.

²⁰⁷ HALÍK, P. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*, s. 286.

²⁰⁸ STARÝ, Oldřich. Ustavující konference Svazu architektů ČSR. Nástupem k vyšší etapě socialistické architektury. *Architektura ČSR*. Praha: Svaz architektů ČSR, 1956, roč. 15, s. 129.

²⁰⁹ ŠVÁCHA, Rostislav. *Sídliště pionýrské etapy*, in: Paneláci 2. Praha: UPM, 2017, s. 96.

a propagovat přednosti života v socialismu. Autorům pavilonu se i přes ideologický vliv ÚV KSČ podařilo „s ohromujícím citem udělat z propagandy umění.“²¹⁰ Podařilo se jim vytvořit Gesamtkunstwerk, ideální souhru interiéru s exteriérem, souhru architektury, expozic a umění. Československý pavilon slavil na Expu 58 obrovský úspěch. Všechny přihlášené exponáty byly oceněny a celý pavilon získal nejvyšší ocenění Zlatou hvězdu za nejlepší pavilon na Expu 58. Kromě zviditelnění československých umělců poskytla účast na Expu 58 pro mnohé i první příležitost k vycestování z východního bloku, seznámení se se současnou světovou kulturou a obnovení kontaktu s aktuálním mezinárodním vývojem. Účast Československa na Expu 58 se tak stala symbolem uvolnění poměrů.

V oblasti architektury a designu se v souvislosti se světovou výstavou Expo 58 v Bruselu začíná hovořit o nástupu tzv. bruselského stylu. Ve skutečnosti se jednalo spíše o zpětné uvádění internacionálního stylu, objevujícího se na Západě již ve čtyřicátých letech,²¹¹ který se do Československa dostal díky uvolňujícím se poměrům přes zahraniční a domácí literaturu. Základem bruselského stylu se stala koncepce Gesamtkunstwerku založeného na organickém tvarování, dynamice, plasticitě, barevnosti, experimentech, emocionalitě a expresivitě. Často v architektuře z této doby dochází k prolínání bruselského stylu s myšlenkami funkcionalismu, což je patrné především u nádraží Ostrava–Vítkovice od architekta Josefa Dandy a u brněnských realizací sloužících pro účely Mezinárodních veletrhů – Pavilonu Z od architektů Zdeňka Alexy, Zdeňka Denka, Ferdinanda Lederera, Zdeňka Pospíšila a Milana Steihausera a dvou nových hotelů – Continental od Zdeňka Řiháka a International od Arnošta Krejzy a Miloslava Kramoliše.²¹² K funkcionalistickým konceptům se vracela i řada architektů, pro které se staly významnou oporou v „pobruselském ideovém tápání“²¹³ – např. u architekta Richarda Podzemného a jeho Plaveckém stadionu v Podolí či u Jaroslava Fagnera u jeho novostavby rektorátu Univerzity Karlovy. Podporu u zbylé architektonické scény, která se spíše věnovala inspiraci ze Západu, ale nezískali. Opětovné přimknutí k západním vzorům je patrné u stavby Ústavu makromolekulární chemie v Praze od Karla Pragera a u pražských výškových budov Strojimportu od Zdeňka Kuny, Zdeňka Stupky a Oliviera Honkeho-Houfka a u Chemapolu od Zdenky Marie Novákové a Dagmar Šestákové. Ve všech třech případech se autoři a autorky inspirovali poválečným stylem Ludwiga Miese

²¹⁰ SANTAR, Jindřich. *EXPO 58. Světová výstava v Bruselu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1961, nestr.

²¹¹ ŠVÁCHA, Rostislav. *Architektura 1958–1970*, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000* (VI/1). Praha: Academia, 2007, s. 36.

²¹² TICHÁ, Lenka. *Středoevropská architektura v letech 1956–1963 a bruselský styl*. *Umění*. Praha: UDU AV ČR, 2001, roč. 49, s. 156-157.

²¹³ ŠVÁCHA, Rostislav. *Česká architektura 1956-1970*, in: *Česká architektura 1945-1995*. Praha: Obec architektů, 1995, s. 40.

van der Rohe.²¹⁴ V průběhu šedesátých let se koncepce bruselského stylu z důvodu postupné stylové roztržitosti a přílišné dekorativnosti postupně vyčerpala. Každopádně se bruselský styl stal prostředníkem k návratu k moderním principům v architektuře.²¹⁵

Období šedesátých let bylo obdobím hledání nových architektonických stylů nesouvisející s dědictvím padesátých let. S uvolněním ideologického dohledu a pronikajícími informacemi o západní architektuře se v Československu začaly objevovat nové, dříve zapovězené, směry. Jedním z těchto nově objevených stylů byl pro československé architekty technicismus. Jednalo se o styl, který se vyznačoval použitím těch nejprogresivnějších materiálů, konstrukcí a technik a spolu s mašínismem reflektoval úspěchy sovětského kosmického programu, díky čemuž byl i přes svůj experimentální vzhled přijímán v socialistickém Československu. Mezi největší příznivce technicismu patřila na české scéně skupina architektů z libereckého Stavoprojektu, v letech 1968–1972 nezávislého architektonického ateliéru SIAL, sdružujících se kolem osobnosti architekta Karla Hubáčka. Hubáček společně se Zdeňkem Zachařem a Zdeňkem Patrmánem vytvořil mezi lety 1963–1973 nejvýraznější dílo českého technicismu – stavbu horského hotelu a televizního vysílače na Ještědu, který ještě před svým dokončením v roce 1969 získal Perretovu cenu Mezinárodní unie architektů.

Dalšími moderními směry, které pronikaly do českého prostředí, byly brutalismus a skulpturalismus reprezentované především postavou francouzského architekta Le Corbusiera a jeho stavbou kaple v Ronchamp z padesátých let. Skulpturalismus charakterizuje výtvarné prolínání sochařského díla s architekturou,²¹⁶ což reprezentuje i dostavba kostela Panny Marie na Slovanech od architekta Františka M. Černého. Brutalismus naopak nereprezentoval umění, ale soustředil se na upřímnost, přiznanost materiálů, konstrukcí, sociální obsah architektury a vzbuzení silného dojmu.²¹⁷ K nejvýznamnějším realizacím patří skupina československých ambasád a na českém území poté pražský hotel Intercontinental od Karla Filsaka, Karla Bubeníčka a Jaroslava Švece, budova Federálního shromáždění od Karla Pragera, Jiřího Albrechta a Jiřího Kadeřábka či realizace manželů Věry a Vladimíra Machoninových zasahující spíše do sedmdesátých let. Pro architekturu šedesátých let byla typická úzká spolupráce mezi architekty a výtvarníky. Ta vyvrcholila v roce 1965 díky vydání vyhlášky v rámci stavebního zákona o předepsaných 1–4 % nákladů na stavbu, které měly být věnovány umělecké výzdobě interiérů i exteriérů. Díky této vyhlášce

²¹⁴ ŠVÁCHA, R. *Architektura 1958–1970*, s. 55-56.

²¹⁵ TICHÁ, L. *Středoevropská architektura v letech 1956–1963 a bruselský styl*, s. 158-159.

²¹⁶ ŠVÁCHA, R. *Architektura 1958–1970*, s. 63.

²¹⁷ *Ibidem*, s. 66.

vznikla řada kvalitních uměleckých děl doplňujících jednotlivé stavby či kompletně veřejný prostor, ve kterých se mohli realizovat i často nekonformní umělci.

Po šoku ze srpnové okupace v roce 1968 a v období následné normalizace byla řada architektů perzekuována za své postoje, nemohli publikovat své práce v odborném tisku či získat atraktivní zakázky a někteří pod vlivem tohoto tlaku emigrovali. Nově vzniklé architektonické ateliéry opět zanikly a architekti byli nuceni pracovat ve jménu nového jednotného Svazu architektů ČSSR a centralizovaných projektových ústavech, ve kterých opět začala probíhat kádrová politika. Posledním odkazem na uvolnění šedesátých let se stala československá účast na Expu 70 v Ósace připravována ještě v průběhu Pražského jara. Architekti pavilonu Aleš Jenček, Vladimír Palla, Viktor Rudiš, společně s autory libreta Janem Skácelem a Adolfem Kroupou věnovali téma pavilonu času lidské existence. Architektonické, výtvarné i ideové ztvárnění pavilonu se vracelo k aktuálním událostem konce šedesátých let v Československu – ústředním exponátem se stala *Řeka života* od sklářů Stanislava Libenského a Jaroslavy Brychtové – „*Pavilonem prochází jako základní exponát skleněná řeka. Vytváří jeho osu, z prostoru radosti zasahuje do prostoru úzkosti. Voda živá se mění ve vodu mrtvou.*“²¹⁸ V zahraničí byl československý pavilon obdivován, v Československu naopak kritizován.

V období normalizace se tuzemská architektura dostala pod dlouhodobý diktát direktivního plánování, ve kterém byla, zejména u bytové výstavby, upřednostněna kvantita před kvalitou. Tvůrčí práce architekta byla pod technokratickým tlakem politického režimu degradována. Netypizovaná řešení si ovšem žádaly stavby veřejné či stavby s individualizovanou náplní. Každopádně i tato oblast architektury, s výjimkou politicky prestižních budov, které sloužily jako výkladní skříň socialismu, trpěla nastupující normalizací. Architekti se potýkali s nedostupností technologií, materiálů a nedostatkem finančních prostředků. Tvůrčí atmosféra byla zmrazena, stejně tak kontakt se světovou architekturou a organizace architektonických soutěží, což utlumilo tvůrčí konkurenci, rozvoj invence a přirozený nástup mladých generací.²¹⁹ Česká architektura v sedmdesátých a osmdesátých letech v mezinárodním měřítku spíše stagnovala. Projekty kvalitních staveb pocházely většinou z přelomu šedesátých a sedmdesátých let a vázaly se k podnětům předchozí dekády, které sice byly dále rozvíjeny, nikoli však přehodnoceny.²²⁰ Architekti se dále inspirovali

²¹⁸ RUDIŠ, Viktor. Československý pavilon na světové výstavě EXPO 70 v Ósace. *Architektura ČSR*. Praha: Svaz českých architektů, 1970, roč. 29, s. 339.

²¹⁹ KRATOCHVÍL, Petr. *Architektura sedmdesátých a osmdesátých let*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000 (VI/1). Praha: Academia, 2007, s. 393.

²²⁰ Ibidem, s. 403.

v brutalismu a skulpturalismus, rozvíjeli dynamičnost a členitost budovy, zvýrazňovali jednotlivé materiály, konstrukční a technické řešení a její výtvarné působení. Díky snaze o větší individualizaci projevu se architektura stávala různorodější. Podobala se až architektonické skulptuře, což působilo v kontrastu ke standardizované produkci.²²¹ K zajímavým dílům z tohoto období patří především divadlo v Mostě od architekta Ivo Klimeše a budovy podniků zahraničního obchodu, u kterých díky výjimečnému postavení investorů autoři mohli použít méně dostupné technologie – budova Motokovu na Pankráci od Zdeňka Kuny, Oliviera Honkeho-Houfka, Zdeňka Stupky, Milana Valenty a Jaroslava Zdražila a budova Koopolu na Veleslavíně od Stanislava France, Jana Nováčka a Vladimíra Fencla. Podobně privilegované postavení měly i nové budovy určené pro fungování KSČ, které se v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let stavěly v krajských a okresních městech a které svou monumentálností zdůrazňovaly dominantní roli komunistického režimu. Vyvrcholením mezi nimi byla stavba Paláce kultury od Jaroslava Mayera, Vladimíra Ustohala, Antonína Vaňka a Josefa Karlíka, která ovládla panorama pražské čtvrti Pankrác.²²² Hlavní dobovou snahou bylo využívání nepravidelných půdorysů vedoucích k hravému rozrůznění tvaru stavby. Nejvýznamnějším příkladem je obchodní dům Kotva od Vladimíra a Věry Machoninových tvořící soustavu propojených, avšak vizuálně odlišných prostorů na půdorysu několika sexagonů. Dalším z proudů ze šedesátých let, ke kterým se architekti v období normalizace hlásili, byl technicismus. Ten se především uplatnil na stavbách s primárně technickou funkcí, např. u telefonních ústředěn či při budování pražského metra. Viditelné konstrukční řešení bylo využito i v nové odbavovací hale Hlavního nádraží od Jana Bočana, Josefa Dandy a manželů Jana a Aleny Šrámkových či u pardubického domu Prior od Růženy Žertové.

V období normalizace měla mladší generace architektů, po zrušení architektonických soutěží a opětovné centralizaci architektonických organizací, ztížený přístup k zajímavým zakázkám a spíše se podílela na zakázkách na periferii měst či obecného zájmu.²²³ Často tak architekti museli improvizovat, aby „z minima prostředků přesto vznikla architektura.“²²⁴ Metodou tzv. brikoláže, využitím nestandardních postupů a neobvyklých materiálů, projektovali v sedmdesátých a osmdesátých letech architekti Jan Línek a Vlado Milunič sérii pražských domovů důchodců v Bohnicích, Malešicích, na Chodově a na Hájích. Tvarem a barevností těchto staveb se architektům podařilo narušit strohost sídlištní výstavby. Podobným způsobem projektovali i architekti Tomáš Kulík, Jan Louda a Zbyšek Stýblo ze skupiny Lo-Tech,

²²¹ KRATOCHVÍL, P. *Architektura sedmdesátých a osmdesátých let*, s. 394.

²²² Ibidem, s. 397.

²²³ KRATOCHVÍL, Petr. *Architektura ve stínu politické moci (1939–1989)*, in: Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada Architektura. Praha: Paseka, 2009, s. 683.

²²⁴ KRATOCHVÍL, P. *Architektura sedmdesátých a osmdesátých let*, s. 410.

svým názvem narážející na nedostupnost západních high-tech technologií, veslařský areál v Račicích.²²⁵ Výjimkou, která mladým architektům umožňovala se podílet na zajímavějších, prestižnějších zakázkách, byla tzv. Školka SIAL, založená v Liberci v roce 1969 Miroslavem Masákem a Karlem Hubáčkem. Školka SIAL sdružující jedny z nejtalentovanějších absolventů architektonických škol představovala svobodné prostředí pro rozvíjení talentu a interdisciplinárního přístupu k architektonické práci.²²⁶ Členové Školky SIAL se od zbytku české architektonické scény odlišovali především svou inspirací mašínismem. Koncept domu jako stroje je patrný i u jedné z nejvýznamnějších pražských staveb – obchodního domu Máj na Národní třídě – od zakládajícího člena SIALu Miroslava Masáka a dvou představitelů Školky SIAL Johna Eislera a Martina Rajniše. Obchodní dům Máj, který se svým konceptem mohl řadit i k západní architektuře ve stylu high-tech,²²⁷ se u mladší generace českých architektů, ale i v zahraničí, dočkal nevídaného obdivu.

Podobnou pozornost, jako Máj v sedmdesátých letech, na sebe v osmdesátých letech strhl dům ČKD na Můstku od architektů Jana a Aleny Šrámkových. S touto stavbou zároveň do českého prostředí vstoupila debata o postmodernismu, debata o vyčerpanosti moderní architektury, o jejích stereotypch, o návratu ke kořenům a potřebě nalezení nového inspiračního zdroje.²²⁸ Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se v domácím tisku postupně začaly objevovat zprávy o současné západní postmoderní architektuře, které se do této doby šířily pouze formou samizdatů v užších okruhu architektů. V českém prostředí nebyla postmoderna považována za nový architektonický styl, nýbrž za způsob myšlení, způsob vyrovnání se s tradicí a historií vlastní architektonické tvorby a odtabuizování historické formy jako možného zdroje inspirace.²²⁹ Historickým východiskem a inspirací se pro český postmodernismus stala meziválečná avantgarda, resp. funkcionalismus, nyní ovšem rozšířen o lidštější kontext, čímž vznikl tzv. neofunkcionalismus.²³⁰

Konec osmdesátých let se v architektuře stal symbolem pluralitního přístupu, který mladá generace akceptovala jako přirozený způsob hledání. „*Představa možné jednoty stylu se spojovala s obavou, že taková jednotka může vzniknout pouze vynucením.*“²³¹ Druhá polovina osmdesátých let probíhala ve znamení hledání způsobu, jakým je možné v rámci struktur

²²⁵ KRATOCHVÍL, P. *Architektura sedmdesátých a osmdesátých let*, s. 410-411.

²²⁶ MASÁK, Miroslav. *O libereckém SIALu*, in: Česká architektura 1945-1995. Praha: Obec architektů, 1995, s. 83.

²²⁷ ŠVÁCHA, Rostislav. *Sial a Školka Sial*, in: Sial. Praha: Arbor vitae, 2010, s. 102.

²²⁸ SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Nový funkcionalismus*, in: Česká architektura 1945-1995. Praha: Obec architektů, 1995, s. 74.

²²⁹ KRATOCHVÍL, P. *Architektura sedmdesátých a osmdesátých let*, s. 413.

²³⁰ SEDLÁKOVÁ, R. *Nový funkcionalismus*, s. 74-75.

²³¹ KRATOCHVÍL, P. *Architektura sedmdesátých a osmdesátých let*, s. 415.

oficiálního Svazu architektů ČSSR vytvářet nepronásledované názorové platformy. Postupně tak začaly vznikat paralelní architektonické skupiny, které umožňovaly prostor pro prezentování a diskuzi o svých vlastních projektech a mezinárodních proudech. Mladí architekti začali postupně vystupovat i proti ničení historických budov či asanačním plánům některých městských čtvrtí. Situace v Československu se postupně uvolňovala, což vyvrcholilo pádem režimu v roce 1989. Architektonická obec už nemusela bojovat za svou vlastní existenci jako tvůrčí disciplína.

Architektura z období socialismu po roce 1989

Architektura z období socialismu představuje složitý pojem zahrnující několik architektonických stylů po dobu 40 let. Architektonické styly se v této době navzájem doplňovaly a prolínaly a nelze tudíž hovořit o architektuře jednotného stylu, který by celé období socialismu reprezentoval. Sametovou revolucí a změnou politického režimu v zemi nedošlo k tvrdému ukončení některého ze stylů a dosazení nového stylu, jako tomu bylo v padesátých letech. Již v průběhu osmdesátých let probíhaly mezi československými architekty debaty o vyčerpanosti moderní architektury a jejím nahrazení postmodernou a navrácení se ke klasičtějšímu rozvržení domu, tzv. domu s okny. Diskuze probíhaly i po ukončení socialistického režimu a docházelo tak k volnému vývoji myšlenek, které samozřejmě změna politického systému a s tím související uvolnění společenských poměrů jen podpořily.

V souvislosti se změnou politického režimu nastává proces tzv. transformace či tranzice. Součástí tohoto procesu je i vyrovnávání se společnosti s předchozí etapou, která i přes „ukončení“ období transformace pokračuje často dál. Legitimita nového režimu do jisté míry souvisí s odvržením režimu předcházejícího. Česká republika, resp. Československo, se vyrovnávalo se socialistickou minulostí poměrně důrazně po právní i rétorické stránce.²³² Vše bylo podpořeno symbolickými gesty jako přejmenováním státu, změnou státního znaku, změnou názvu míst či odstraňováním symbolů minulého režimu. Zároveň byl vydán soubor legislativních opatření, který umožnil rehabilitaci obětí, materiální odškodnění, restituce, lustrace či odsouzení komunismu a stíhání osob, které se zločinů komunismu dopustily. Na druhou stranu v České republice dodnes funguje komunistická strana, jejíž někteří členové se věrně hlásí k odkazu komunismu z let 1948–1989 a která má věrnou voličskou základnu, díky které zasedala v Parlamentu ČR až do roku 2021.

²³² PILAŘOVÁ, Z. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*, s. 81.

Kolektivní identita české společnosti byla po revoluci budována na základě odporu a odsouzení minulého režimu. Existovalo jasné duální rozlišení na *my* a *oni*, neboli *nevinní* a *vinní*. Označení *my*, se kterým se identifikovala většina společnosti, reprezentovalo naděje, které povedou k budování nové spravedlivější společnosti.²³³ Nový politický systém v zemi se budoval na základě odmítnutí komunistické minulosti jako celku. Část české společnosti s podporou zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu chápala komunistickou minulost jako mezidobí národních dějin, které bylo výsledkem cizí vojensko-politické intervence a importu z Východu. Toto pojetí tak pomáhalo společnosti vyvázat se ze spoluzodpovědnosti za existenci a trvání komunistického režimu.²³⁴ Minulost tak mohla být kritizována bez ohledu na to, jaké místo konkrétní lidé ve společnosti zastupovali.

Při změnách režimu po roce 1989 nedocházelo k bezkonceptnímu odmítnutí dosavadního nevykonného sociálního státu, nýbrž spíše docházelo k hledání nových výkonnějších podob jeho řízení, které ponechá sociální jistoty a doplňuje je o komercializaci a ekonomické normy kapitalistického světa.²³⁵ Každopádně změna to byla velmi postupná. V průběhu druhé poloviny osmdesátých let docházelo ke zpochybňování režimu, a to především prostřednictvím kritiky panelových sídlišť a plošné asanace historické výstavby, která budování sídlišť v několika případech předcházela. Příkladem kritiky zacházení s historickými čtvrtěmi v pozdních osmdesátých letech se stala probíhající asanace pražského Žižkova, kterou kritizovali památkáři i mladá generace architektů a stala se symbolem odhodlání ke změně společenských poměrů. Panelová sídliště byla součástí bytové politiky státu a v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let postupně ztrácela na architektonické i urbanistické kvalitě, kterou oplývaly sídliště předcházejících etap. Sídlíště původně expandovala dál na periferie měst, což ovšem prohlubovalo dopravní problémy a vyvolávalo obavy z úbytku zemědělského fondu, proto se nakonec v sedmdesátých letech přistoupilo k rozsáhlejším asanacím chátrajících center, která disponovala dostatečnou infrastrukturou i občanskou vybaveností.²³⁶ Panelová sídliště se tak stala synonymem pro socialistickou výstavbu, která reprezentuje neměstotvorné prostředí a pro architektu se panelová technologie stala synonymem nekvalitní výstavby.²³⁷ V devadesátých letech s vidinou snahy o větší humanizaci sídlišť docházelo k jejich přestavbám, zateplování a zejména k zahušťování jejich

²³³ PŘIBÁŇ, Jiří. *Právo, kolektivní identita a vyrovnávání se s minulostí: Středoevropské zkušenosti s postkomunismem*, in: Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Praha: Paseka, 2008, s. 291.

²³⁴ KOPEČEK, Michal. Hledání „paměti národa“. *Dějiny – Teorie – Kritika*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2007, roč. 1, s. 10.

²³⁵ GUZIK, Hubert. *Spolia revoluce*, in: Architektura v přerodu. 1945-1948. 1989-1992. Praha: ČVUT, 2019, s. 167.

²³⁶ Ibidem, s. 181.

²³⁷ Ibidem, s. 177.

urbanistické struktury pomocí nízkopodlažní výstavby, která ovšem zavrhl i poslední urbanistické pozůstatky.

Od roku 1990 začala probíhat privatizace a restituce státního majetku. Stavby, které kdysi patřily státu, začaly být rozprodávány do soukromého vlastnictví novým českým i zahraničním majitelům, kteří si s nově nabytým majetkem mohli více méně dělat to, co chtěli. Jedinou zábranou byly často orgány památkové péče, které vlastníci a investoři začali považovat za svého protivníka, jenž jim brání ve volném zacházení s jejich vlastnictvím. Soukromý majetek po roce 1989 představoval jakýsi svatý grál, kterého se nikdo kromě vlastníka nemůže dotknout. Vlastníci a developéři často do médií promlouvali skrze architekty nových projektů, kteří se tak stávali jejich mluvčími a sami sebe vnímali jako nositele svobodné tvorby a památkářské požadavky vnímali často jako direktivní přežitek minulého režimu.²³⁸ Společně se svobodnou tvorbou architektů se postupně začínalo řešit zaplňování městského centra často komerčními novostavbami či přestavbami od zahraničních investorů. Sami čeští architekti apelovali v roce 1991 na politickou reprezentaci, aby velkorysejší návrhy do center měst byly ponechány až na dobu, kdy se společnost stabilizuje a bude si lépe vědoma vlastních potřeb a možností.²³⁹

Stavby z období socialismu jako kulturní památky

K 1. lednu 1988 vešel v platnost nový památkový zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči,²⁴⁰ který převzal do ochrany všechny dosud evidované kulturní památky. V roce 1987 tak docházelo k překotnému a urychlenému zapisování kulturních památek do státní evidence, které byly podle prvního památkového zákona prohlášeny pouze *ex lege* (viz výše). Dle prováděcí vyhlášky č. 66/1988 Sb., která byla vydána až po půl roce od vydání památkového zákona, musí být jednotlivé kulturní statky a jejich soubory prohlášeny příslušným státním orgánem a zaevidovány v *Ústředním seznamu kulturních památek České republiky*. I když se v posledních letech mluví o potřebě nového památkového zákona, platí tento druhý památkový zákon i přes dosavadních dvacet devět novelizací²⁴¹ dodnes.

²³⁸ BEČKOVÁ, K. *Zbořeno. Zaniklé pražské stavby 1990–2020*, s. 15.

²³⁹ GUZIK, H. *Spolia revoluce*, s. 196.

²⁴⁰ ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. In: *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1987, částka 6, s. 214-227. [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1987&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=3>.

²⁴¹ Stav k 20. 9. 2023. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: Předpis 20/1987 Sb. [online] [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=20&r=1987>.

Z pohledu druhého památkového zákona jsou kulturní památky definovány jako nemovitě či movité věci, popřípadě jejich soubory, „a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické, b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem. (...) Za kulturní památku lze prohlásit soubor věcí nebo staveb, i když některé z nich nevykazují znaky kulturní památky...”²⁴²

Dle tohoto zákona vykonávají památkovou péči orgány státní památkové péče – Ministerstvo kultury jako ústřední orgán, dále krajské úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Ministerstvu kultury je podřízena odborná organizace státní památkové péče, kterou je od roku 2003 Národní památkový ústav. Specializovaným kontrolním orgánem je Památková inspekce.²⁴³ O prohlášení či zrušení prohlášení stavby za kulturní památku rozhoduje Ministerstvo kultury. Nový památkový zákon pomohl k jasnějšímu vytyčení práv a povinností institucí a orgánů státní památkové péče a posléze i vlastníků památkových objektů. Nově byla v památkovém zákoně definována kategorie památková zóna, která umožňovala chránit širší spektrum historických částí měst. Komplexnější plošná ochrana byla umožněna i vytyčením ochranného pásma pro památkové rezervace a zóny, které v prvním památkovém zákoně bylo možné vytyčit jen jako kulturní památky.

V období po Sametové revoluci byly snahy o revizi památkové péče.²⁴⁴ Již v prosinci 1989 bylo vydáno *Prohlášení Občanského fóra SÚPPOP – pracovníků památkové péče a prognostického týmu státní památkové péče*, které obsahovalo dvacet dva požadavků pro zlepšení situace v památkové péči, jako např. zakotvení ochrany kulturního dědictví v nové ústavě Československa, novelizace památkového zákona či přenesení výkonné složky na odborné orgány památkové péče.²⁴⁵ K rychlé změně ovšem nedocházelo a památkáři postupně organizovali další provolání či petice týkající se především převedení pravomocí na odborné složky památkové péče. Novelizace památkového zákona či vytvoření nového zákona ovšem bylo v nedohlednu, protože konsenzus o převedení odborných pravomocí nepanoval ani mezi památkáři.²⁴⁶ Důvodem snahy o vytvoření nového zákona či novelizace

²⁴² Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. In: *Sbírka zákonů Republiky československé*, s. 214.

²⁴³ Ibidem, s. 221.

²⁴⁴ Více o legislativních úpravách památkového zákona po Sametové revoluci – NOVOTNÝ, Michal. *Legislativní vývoj v památkové péči po roce 1989. Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2006, roč. 66, č. 3, s. 245-252.

²⁴⁵ KUSÁKOVÁ, Anna. *Památková péče na přelomu 80. a 90. let 20. století v Praze*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2018. Vedoucí práce Biegel, Richard, s. 50-51.

²⁴⁶ Ibidem, s. 51.

stávajícího zákona byla především změna vlastnictví památek v důsledku restituce a privatizace. Noví vlastníci objektů ovšem nechtěli, aby jejich zacházení s chráněnými objekty bylo regulováno, a proto památkovou péči obviňovali z nepřiměřeného omezování jejich práv hraničícího až se skrytým vyvlastněním.²⁴⁷ Po dobu více jak deseti let probíhaly pokusy o vytvoření nového památkového zákona, který by více zohledňoval soukromé vlastnictví, resp. by ve srovnání se stávajícím zákonem oslabil péči o památky.²⁴⁸ Tato snaha byla ukončena v roce 2002, kdy přes schvalovací řízení neprošel památkový zákon o ochraně památek a památkové péči, který by výrazně omezil „*veřejný zájem ochrany kulturních statků ve prospěch individuálních vlastnických práv.*“²⁴⁹ Po změně režimu ovšem došlo k reorganizaci státní památkové péče. Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody, která do roku 1990 spadala pod krajské národní výbory, byla přeměněna na památkové ústavy a nově je zřizovalo přímo Ministerstvo kultury. Pravomoci Národního výboru hl. m. Prahy přešly na Magistrát hl. m. Prahy, kde byl v roce 1992 navíc zřízen odbor památkové péče.²⁵⁰ Jednotlivé památkové ústavy spadaly pod nový *Státní ústav památkové péče*, který vznikl z dřívějšího *Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody*. Současný Národní památkový ústav byl založen opatřením Ministerstva kultury k 1. lednu 2003, čímž byla dovršena centralizace bývalých krajských odborných středisek památkové péče a snaha o metodologickou jednotnost.²⁵¹

Po změně režimu v roce 1989 bylo z Ústředního seznamu kulturních památek vyřazeno kolem pětiset tzv. revolučních památek, resp. památek dějin KSČ. Mezi nimi byl mj. i pražský Palác kultury, který byl ze seznamu vyškrtnut 6. května 1991. Naopak nejméně tři tisíce objektů bylo nově prohlášeno za kulturní památky. Mezi nově prohlášenými památkami byly především památky církevní.²⁵² Budovy a komplexy druhé poloviny 20. století za kulturní památky příliš prohlašovány nebyly. Historik umění a architektury Rostislav Švácha si nad situací postesknul při jedné z prvních porevolučních ostravských konferencí věnovaných památkové péči o moderní architekturu v roce 1999. Dosavadní nezáměr o poválečnou architekturu přikládal přežívajícímu názoru, že od hodnocené architektury není dostatečný časový odstup, který

²⁴⁷ NOVOTNÝ, M. Legislativní vývoj v památkové péči po roce 1989, s. 248.

²⁴⁸ Ibidem, s. 250.

²⁴⁹ ŠTULC, Josef. *Úspěchy a prohry památkové péče v obnovené demokracii*, in: Dějiny umění v české společnosti: otázky, problémy, výzvy. Příspěvky přednesené na Prvním sjezdu českých historiků umění. Praha: Argo, 2004, s. 258.

²⁵⁰ Více o situaci v porevoluční Praze a konfliktu odboru památkové péče s Pražským ústavem památkové péče – HORÁK, Martin. *Úspěchy a zklamání. Demokracie a veřejná politika v Praze 1990–2000*. Praha: Karolinum, 2014.

²⁵¹ NOVOTNÝ, M. Legislativní vývoj v památkové péči po roce 1989, s. 250.

²⁵² ŠTULC, J. *Úspěchy a prohry památkové péče v obnovené demokracii*, s. 257.

vychází „z *notně zvlgarizované Rieglovy poučky o ceně stáří*.“²⁵³ Památková hodnota dle Šváchy nespočívá v hodnotě stáří, nýbrž v tom, zda konkrétní stavba dokáže vypovídat architektonickými prostředky o kulturním a historickém kontextu doby, ve kterém vznikla. Tuto schopnost mohou mít i stavby, které byly postavené teprve v nedávné době.²⁵⁴

Během komunistického režimu bylo v Československu prohlášeno jen šest poválečných staveb – kolektivní dům v Litvínově, budova Krajského národního výboru Severočeského kraje, restaurace Praha převezená z Expo 58 v Bruselu, měšťanský dům v Mikulově, dětská nemocnice v Brně, železniční stanice v Pardubicích a následně několik objektů, které byly v poválečných letech doplněny o moderní architekturu, jako např. Emauzské opatství včetně nového skulpturálního průčelí klášterního kostela Na Slovanech a Karolinum s dostavbou od Josefa Fragnera. Těsně po revoluci byl v roce 1991 prohlášen hotel Jalta na Václavském náměstí od Antonína Tenzera a v roce 1992 dům ČKD na Můstku od Aleny Šrámkové. Každopádně během devadesátých let nebyla otázka zachování a potenciální památkové ochrany staveb z období socialismu považována za prioritní. Bez odborné diskuze tak docházelo k postupnému zániku několika zajímavých staveb, jako např. přestavbou zaniklého Domu dětské knihy a nakladatelství Albatros v Praze či demolice výstavních objektů Expo 58, které byly i přes možnost záchrany v roce 1991 po požáru zdemolovány.²⁵⁵ Menší vlna prohlásování staveb z doby socialismu proběhla kolem roku 2000, kdy byl prohlášen vysílač a hotel na Ještědu, Ústav Makromolekulární chemie, budova bývalého Federálního shromáždění, hotelový dům na sídlišti Invalidovna, východní tribuna Strahovského stadionu a větrací komíny letenského tunelu.

V září 2002 se opět v Ostravě konala konference pořádaná Státním ústavem památkové péče a tentokrát se věnovala problematice památkové ochrany architektury stavěné dle metody socialistického realismu. Konference si kladla za cíl problematiku architektury padesátých let do jisté míry nezaujatě zanalyzovat a zhodnotit její uměleckou úroveň. V předmluvě sborníku, ve kterém jsou shromážděny všechny příspěvky z konference, je upozorněno, že jediným dosavadně památkově chráněným souborem z padesátých let je Havířov, který byl prohlášen za ochranné pásmo v roce 1992.²⁵⁶ Od roku 2000 byl památkově chráněn i hotel International v pražských Dejvicích jako jeden z nejvýznamnějších dokladů

²⁵³ ŠVÁCHA, Rostislav. *Přežije Brusel? K ochraně památek architektury padesátých a šedesátých let*, in: *Péče o památky moderní architektury: celostátní seminář Ostrava*, 6. – 7. 10. 1999. Ostrava: Památkový ústav, 1999, s. 5.

²⁵⁴ Ibidem.

²⁵⁵ PILAŘOVÁ, Z. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*, s. 83.

²⁵⁶ GORYCZKOVÁ, Naděžda a VYMĚTALOVÁ, Martina (eds.). *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany. Sborník příspěvků*. Ostrava: Státní památkový ústav v Ostravě, 2002, s. 3.

padesátých let na českém území.²⁵⁷ V době konání konference byl již podán návrh na prohlášení Ostravy – Poruby za městskou památkovou zónu, která je oceňována za své prostorové kvality a udržení městského charakteru prostředí na rozdíl od pozdějších realizací ovlivněných opět funkcionalistickým urbanismem.²⁵⁸ Poruba byla městskou památkovou zónou prohlášena v roce 2003 a následně na jejím území bylo prohlášeno více jak padesát nejvýznamnějších objektů a souborů za kulturní památky, včetně výzdoby veřejného prostoru. V roce 1993 byl podán návrh na prohlášení části karlovarského Ostrova, tzv. Nový Ostrov, za památkovou zónu. Socialisticko-realistické sídliště Nový Ostrov byl mezi lety 1949–1959 vybudován jako zázemí nového národního podniku Jáchymovské doly²⁵⁹ a jeho potenciální prohlášení vyvolalo na Karlovarsku rozsáhlou debatu o oprávněnosti chránění architektury ideologických padesátých let.²⁶⁰ Památková zóna nakonec nebyla vyhlášena a jediné, co se z Nového Ostrova podařilo prohlásit, byl dům kultury a dvě mateřské školy. Bytové domy vlivem nevhodných rekonstrukcí postupně zanikají.

Na konferenci v Ostravě volně navázala výstava *Československý socialistický realismus 1948–1958*, která se také konala na podzim roku 2002 v pražské Galerii Rudolfinum. V rámci doprovodných programů k výstavě se na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze (UMPRUM) uskutečnila konference *O socialistické architektuře*. Konference v Ostravě i v Praze vyvolaly ve veřejném prostoru otázky, zda je společnost připravená se tomuto tématu věnovat a zda prezentování socialisticko-realistické architektury nepovede k jejímu glorifikování.²⁶¹ Proti konání pražské konference se postavili dva pedagogové působící na UMPRUM – Martin Kubelík, který podal výpověď, a Josef Šanda, který svůj nesouhlas vyjádřil textem v časopise *Architekt*,²⁶² ve kterém se vyjádřili i organizátoři a účinkující výstavy a konference. Důvodem uspořádání výstavy bylo dle tehdejšího ředitele Galerie Rudolfinum Petra Nedomy „vyvolat diskuzi o době a tvorbě, kterou lze z jistého úhlu označit za největší selhání českých dějin, ať už výtvarných nebo politických, přinejmenším ve 20. století“ a výstava měla sloužit jako „spouštěcí

²⁵⁷ KSANDR, Karel. *Význam socialistického realismu v dějinách architektury na příkladu hotelu International v Praze 6 – Dejvicích*, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany*. Sborník příspěvků. Ostrava: Státní památkový ústav v Ostravě, 2002, s. 15.

²⁵⁸ SEDLECKÝ, Jaroslav. *Poznatky z praxe každodenního rozhodování při obnově architektury tzv. socialistického realismu v souvislosti s navrhovanou MPZ Poruba*, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany*. Sborník příspěvků. Ostrava: Státní památkový ústav v Ostravě, 2002, s. 72.

²⁵⁹ ZEMAN, Lubomír. *Architektura socialistického realismu v Ostrově. Zrod a původ architektonických detailů a dekorace. Problematika zachování jednotné a ucelené tváře architektonického souboru*, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany*. Sborník příspěvků. Ostrava: Státní památkový ústav v Ostravě, 2002, s. 74.

²⁶⁰ Ibidem, s. 78.

²⁶¹ Ve stínu sorely: umění a morálka, s. 62.

²⁶² Ibidem.

mechanismus vyrovnávání s naší vlastní minulostí, jako forma očisty."²⁶³ Události podzimu 2002 shrnula americká architektka a historička architektury Kimberly Elman Zarecor – „Výstava v Galerii Rudolfinum i konference v Ostravě a v Praze o socialistickém realismu měly společný problém: jednoznačné odmítání konfrontovat tzv. sorelu mimo politický kontext, ve kterém jsou umění či architektura komunistického režimu předem pokládány za nelegitimní, a tedy nedůstojné akademického studia.“²⁶⁴ V rámci diskuzí se ve veřejném prostoru objevily různé recenze výstavy a konferencí, kdy pro někoho znamenaly legitimizaci režimu a umělecké produkce padesátých let a pro jiného naopak prostředek vyrovnání se s vlastní minulostí.

První debata kolem ochrany panelových sídlišť proběhla v roce 2004, kdy spoluautor původního projektu navrhl sídliště Lesná v Brně ze šedesátých let na prohlášení za kulturní památku. Cílem autora bylo zabránit snaze developerů o zahušťování sídliště či necitlivé úpravě jednotlivých domů.²⁶⁵ Ministerstvo kultury, i přes doporučení NPÚ ÚOP v Brně prohlásit obytnou čtvrť Lesná za kulturní památku, ji prohlásit odmítlo a naopak doporučilo sídliště chránit jako památkovou zónu.²⁶⁶ NPÚ ÚOP v Brně návrh ovšem nezpracovalo a návrh vytvořila až v roce 2009 dcera hlavního autora sídliště Nataša Zouňková, která jej společně s návrhem na prohlášení Centra občanské vybavenosti Obzor za kulturní památku podala na Ministerstvo kultury. Návrh Obzoru za kulturní památku byl po roce zamítnut, návrhem na prohlášení sídliště Lesná jako památkové zóny se dosud Ministerstvo kultury nezabývalo.

Další z ostravských konferencí se tentokrát pod názvem „Složitosti a rozpory“ moderní architektury a její památkové ochrany konala v září 2005. V rámci této konference byl příspěvek od památkáře Karla Ksandra věnován architektuře z doby socialismu, a to konkrétně československému areálu Expo 58, resp. přestavbě restaurace Praha na Letné.²⁶⁷ Objekt restaurace byl totiž v letech 2000–2001 nezákonně přestavěn z restauračního zařízení na kancelářskou budovu, a to i přes to, že byl od roku 1964 kulturní památkou. Stalo se tak po závazném rozhodnutí odboru památkové péče Magistrátu hl. m. Prahy, které nerespektovalo negativní stanovisko Státního památkového ústavu v hl. m. Praze a které bylo posléze zrušeno Ministerstvem kultury pro nezákonnost. Proti rozhodnutí Ministerstva kultury podal investor rozklad, během kterého rekonstrukci objektu investor dokončil a úspěšně

²⁶³ Ve stínu sorely: umění a morálka, s. 63.

²⁶⁴ Ibidem, s. 65.

²⁶⁵ KRACÍK, Matyáš. *Chránit či nechránit?*, in: Paneláci 2. Praha: UPM, 2017, s. 328.

²⁶⁶ KOŘÍNKOVÁ, Jana. Obytný soubor Lesná. Trnitá cesta panelového sídliště k památkové ochraně. *Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2015, roč. 75, č. 4, s. 328.

²⁶⁷ KSANDR, Karel. *Proč byl v Praze zničen Československý areál EXPO 58, aneb realita nedodržování památkové legislativy v České republice*, in: „Složitosti a rozpory“ moderní architektury a její památkové ochrany. Ostrava: NPÚ ÚOP v Ostravě, 2005, s. 111-115.

zkolaudoval. Jediným důsledkem, který byl z této nezákonné přestavby vyvozen, se stalo udělení symbolické památkářské anticey *Bestia triumphans* tehdejší ředitelce odboru památkové péče MHMP Jiřině Knížkové a jejímu zástupci Jiřímu Musálkovi.²⁶⁸

Trend postupného zániku architektury z období socialismu se do povědomí širší veřejnosti dostal především kolem roku 2006, kdy začaly být demolicí ohroženy pražský obchodní dům Máj a liberecký obchodní dům Ještěd. V souvislosti s těmito dvěma kauzami se poprvé ve veřejném prostoru začínají objevovat argumenty o ideologickém problému architektury z období socialismu a souhrnně, bez ohledu na jejich dobu vzniku a inspiraci, začínají být tyto stavby označovány za památníky normalizace či komunismu.²⁶⁹ Podnět k prohlášení libereckého obchodního domu Ještěd za kulturní památku byl podán v roce 2005 Rostislavem Šváchou a Jiřím Suchomelem ve snaze zabránit demolici objektu. Autoři ve svém návrhu zdůrazňovali osobité architektonické ztvárnění stavby s pozoruhodným konstrukčním i materiálním řešením.²⁷⁰ Ministerstvo kultury se rozhodlo, i přes doporučení vlastní odborné komise a petice čtyřiceti odborníků podporující záchranu OD Ještěd, budovu za kulturní památku neprohlásit. Následující rozklad proti rozhodnutí ministerstva a druhá žádost o prohlášení obchodního domu Ještěd za kulturní památku již nezabránila demolici, která proběhla v roce 2009. Obchodní dům Máj začal být ohrožen demolicí v roce 2006. Téhož roku Rostislav Švácha opět podal návrh na prohlášení stavby za kulturní památku s tím, že se jedná o jeden z nejvýznamnějších příkladů české produkce sedmdesátých let,²⁷¹ tento návrh podpořil i Národní památkový ústav. I přes odmítavé stanovisko vlastníka objektu a odboru památkové péče Magistrátu hl. m. Prahy byl Obchodní dům Máj prohlášen za kulturní památku. Plánovaná demolice a následné prohlášení Máje za kulturní památku vyvolalo obrovskou diskuzi a rozdělení odborné společnosti ohledně chránění „mladé“ architektury.

V roce 2011 se v Praze konala každoroční konference *Obnova památek*, která svým tématem *Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?* reagovala na aktuální celospolečenskou diskuzi, zda a jakým způsobem chránit architekturu z tohoto období. Konferenci organizovala vzdělávací společnost STUDIO AXIS společně s Národním památkovým ústavem, Českým národním komitétem ICOMOS a Fakultou architektury ČVUT v Praze. Ústředním tématem celé

²⁶⁸ KSANDR, K. *Proč byl v Praze zničen Československý areál EXPO 58, aneb realita nedodržování památkové legislativy v České republice*, s. 112.

²⁶⁹ PILAŘOVÁ, Z. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*, s. 84.

²⁷⁰ *Rozhodnutí o neprohlášení věci za kulturní památku*, s. 1. [online]. 3. 8. 2005. [cit. 2023-11-04]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=754321.

²⁷¹ Obchodní dům Máj/Tesco navržen na kulturní památku. Dopis prof. PhDr. Rostislava Šváchy adresovaný Ministerstvu kultury ČR. *Věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 2006, roč. 36 (7), č. 1, s. 27.

konference bylo jednak řešení problematiky, zda takto „mladé“ stavby můžou být vůbec považovány za památky a také zda stavby, které vznikly za minulého režimu, jsou natolik hodnotné, aby mohly být za památky prohlášeny. Úvodní pohled na tuto problematiku představil historik a teoretik architektury Petr Kratochvíl ve svém filozoficko-historickém pohledu na blízkou minulost.²⁷² Petr Kratochvíl upozornil na překotné zapisování funkcionalistických staveb v šedesátých letech, které mělo za cíl tyto stavby zachránit před jejich zánikem. S odstupem padesáti let může zhodnotit, že žádná ze „*zapsaných staveb se ani dnes nejeví jako omyl, který by někdo mohl zpochybnit.*“²⁷³ Z tohoto přístupu si dle Kratochvíla má společnost vzít příklad při posuzování staveb ze šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých let a oprostít se od doby, kdy stavby vznikly – „*...jsme často svědky paušálních odsudků některých staveb jako domnělých projevů komunistické arogance, přestože s režimem mají společnou pouze dobu vzniku, a odsudek ve skutečnosti vychází z dnešních odlišných estetických preferencí. Nebo, a to častěji, je jen verbálním maskováním nových ekonomických zájmů. (...) Dát něčemu v historii zjednodušující politickou nálepkou je pouze snadným způsobem, jak se vyhnout zodpovědnému vyrovnání se s minulostí na základě skutečného poznání.*“²⁷⁴ Slovenský architekt Matúš Dulla v podobném duchu upozorňoval, že i slovenská společnost, která si do stavby promítne ideologické výhrady proti minulému režimu, má problém se s danou architekturou a tedy svou minulostí vyrovnat. Ideologie následně zabraňuje v prohlášení stavby za kulturní památku, což jen podporuje nedostatečný časový odstup. Společnost tak neumí stavby objektivně posoudit a vidí za nimi totalitní režim.²⁷⁵ Památkář Martin Strakoš upozorňoval, že pomyslná hranice padesáti let pro památkovou ochranu je s ohledem na zrychlování procesu stárnutí a proměn v současnosti již překonaná.²⁷⁶ V rámci konference zazněl i příspěvek památkáře Jiřího Křížka z NPÚ ÚOP v Liberci, který poukázal, že častým stimulem pro památkovou ochranu architektury z období socialismu se stává až její přímé fyzické ohrožení, o kterém je již rozhodnuto. Památková ochrana má tudíž jen malou šanci na úspěch, protože i Ministerstvo kultury se při schvalování věci za kulturní památku brání památkové ochraně z důvodu účelovosti tohoto návrhu.²⁷⁷ Jiří Křížík ve svém příspěvku

²⁷² KRATOCHVÍL, Petr. Filozoficko-historický pohled na blízkou minulost, in: *Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?*. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 5-8.

²⁷³ Ibidem, s. 6.

²⁷⁴ Ibidem, s. 7.

²⁷⁵ DULLA, Matúš. *Sú to vôbec pamiatky? Architektonické pamiatky 60. rokov na Slovensku s problémy ich udržania*, in: *Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?*. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 24.

²⁷⁶ STRAKOŠ, Martin. *Pozdnímu modernismu na stopě. Proč a jak památkově chránit či nechránit architekturu 2. poloviny 20. století*, in: *Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?*. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 9.

²⁷⁷ KRÍŽEK, Jiří. *Poučení z krizového vývoje – poznámky k ochraně nejmladších památek*, in: *Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?*. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 60.

následně představil čtyři kroky, které by dopomohly k pochopení architektury z druhé poloviny 20. století a památková ochrana by se tak nestala posledním zoufalým pokusem o zachování konkrétní stavby, ale naopak vyvrcholením zhodnocení jejích kvalit. Těmito kroky jsou – demýtizace staveb ve smyslu symbolů minulého režimu, popularizace díky generaci narozené po roce 1989, kritická kanonizace prostřednictvím historiků architektury a kodifikace, neboli památková ochrana architektury z období socialismu.²⁷⁸ Aktivní vyhledávání potenciálních kulturních památek ještě před tím, než se začne uvažovat o jejich demolici, předpokládá důsledný a opakující se plošný monitoring daného segmentu architektury. Tento monitoring se dnes z mnoha důvodů *de facto* nevykonává. Proto je prohlášení i velmi kvalitní architektury nedávných let většinou předem odsouzeno k neúspěchu při procesu prohlášení věci za kulturní památku, a to právě proto, že se narychlo podávané podněty na Ministerstvo kultury jeví jako účelově podané.²⁷⁹

Výjimkou v památkové ochraně architektury z období socialismu v té době představoval hotel a televizní vysílač na Ještědu, který už po svém dostavění získal odborné uznání a stal se populární ikonou. Výjimečnost stavby umožnila v památkové péči posunout úvahy, jak v případě staveb z tohoto období postupovat. Ještěd byl v roce 1998 během necelých dvou týdnů prohlášen za kulturní památku,²⁸⁰ v roce 2006 byl zařazen mezi národní kulturní památky a začalo se uvažovat o jeho zápisu na seznam památek světového dědictví UNESCO. Žádná z těchto aktivit ale nezabránila v postupné devastaci interiéru a nedostatečné údržbě hotelu.²⁸¹ Stav objektu a zprávy o uvažovaných úpravách vedly k uspořádání odborného kolokvia, které dále pokračovalo ustanovením odborné komise pro obnovu a využití Ještědu při Odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu Krajského úřadu Libereckého kraje. Závěrečná zpráva obsahovala čtrnáct doporučení, které dopomohou k citlivé obnově a zároveň umožní efektivní provoz budovy.²⁸² Podle historika architektury Benjaminu Fragnera se přístup v případě Ještědu mohl stát indikátorem „*proměny přístupů k obnově a dalšímu užití stavebních děl tohoto období.*“²⁸³

Osud obchodního domu Máj a obchodního domu Ještěd odstartoval vlnu zájmu o architekturu z období socialismu mezi laickou i odbornou veřejností, která se nejvíce projevila

²⁷⁸ KRÍŽEK, J. *Poučení z krizového vývoje – poznámky k ochraně nejmladších památek*, s. 60-63.

²⁷⁹ INDROVÁ, Martina, nar. 1973, památkářka. *Ústní sdělení*. 30. 11. 2023, Praha.

²⁸⁰ Ministerstvo kultury prohlásilo objekt za kulturní památku na základě návrhu od Okresního úřadu v Liberci, protože se objekt stal předmětem nařízené exekuce a většina společnosti se obávala o následující osud stavby.

²⁸¹ FRAGNER, Benjamin. *Ještěd – od evidence hodnot k jejich respektování*, in: *Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?*. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 36.

²⁸² *Ibidem*, s. 39.

²⁸³ *Ibidem*, s. 38.

u dvou dalších kauz, a to demolice hotelu Praha a komplexu Transgas. Zprávy o případné demolici hotelu Praha se začaly objevovat v roce 2013. Ve snaze zabránit demolici hotelu byl stejného roku podán návrh na prohlášení stavby za kulturní památku. Důvodem návrhu bylo především ojedinělé tvarování stavby dle jejího prostředí a zároveň propojení architektury, designu a umění v celostní dílo.²⁸⁴ Návrh byl následně podpořen odborníky včetně Národního památkového ústavu, naopak odbor památkové péče MHMP prohlášení hotelu nedoporučil. Ministerstvo kultury se následně rozhodlo řízení o prohlášení věci za kulturní památku nezahájit, což vyvolalo protesty u odborné i laické veřejnosti. Přes veškerou snahu se hotel zachránit nepodařilo a v roce 2014 byl zdemolován.²⁸⁵ Podobný osud čekal mezi lety 2015–2019 i komplex Transgas. Návrh na prohlášení komplexu Transgas za kulturní památku byl podán v roce 2015, a to opět po zjištění o plánované demolici. Navrhovatel, Klub Za starou Prahu, Transgas považoval za jednu z nekvalitnějších realizací ve stylu brutalismu u nás.²⁸⁶ Kladně se k návrhu postavila komise při Ministerstvu kultury a komise při generálním ředitelství NPÚ, naopak NPÚ ÚOP v Praze i odbor památkové péče MHMP vyjádřily souhlas s odstraněním stavby. V roce 2016 Ministerstvo kultury sice zahájilo řízení, ale komplex nakonec památkou prohlášen nebyl.²⁸⁷ Neprohlášení komplexu opět vyvolalo řadu protestů a proti vyjádření Ministerstva kultury byl podán podnět k přezkumnému řízení, čemuž sice ministerstvo vyhovělo, ale došlo ke stejnému rozhodnutí.²⁸⁸ Komplex domů Transgas byl zdemolován v roce 2019.

Jednotlivé neúspěchy památkové péče týkající se staveb z období socialismu vedly k větší odborné aktivitě. Mezi lety 2016–2022 probíhaly v českém prostředí dva výzkumné projekty, jeden na půdě NPÚ, druhý na Fakultě architektury ČVUT, za cílem analýzy a zhodnocení architektury v šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech.²⁸⁹ Cílem Národního památkového ústavu bylo získání informací „o existujících kvalitách architektury daného období jako východisko pro výběr nejvýznamnějších typologických zástupců s vysokou mírou integrity a autenticity pro zápis do Ústředního seznamu kulturních památek ČR a tím zajistit jejich ochranu pro budoucnost.“²⁹⁰ Vyvrcholením projektu byla konference *Architektura 60. a 70. let 20. století a památková péče*, na které generální ředitelka NPÚ Naděžda Goryczková

²⁸⁴ PILAŘOVÁ, Z. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*, s. 65.

²⁸⁵ Ibidem, s. 66-67.

²⁸⁶ Ibidem, s. 73.

²⁸⁷ Ibidem, s. 74-75.

²⁸⁸ Ibidem, s. 78.

²⁸⁹ Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity – NAKI II (viz úvod této práce).

²⁹⁰ GORYCZKOVÁ, Naděžda a Renata VRABELOVÁ. *Editorial*, in: *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*, I. Praha: NPÚ, 2020, s. 10.

uvedla, že NPÚ předloží Ministerstvu kultury na devadesát návrhů na prohlášení staveb z období socialismu za kulturní památku.²⁹¹

Komparace přístupů k ideově determinované architektuře

*„...každá doba se z hlediska hodnocení, chápání a uchování kulturních hodnot nejobtížněji vyrovnává právě se svou bezprostřední minulostí.“*²⁹² Bezprostřední neboli blízká minulost je časové období, které je již za námi a nemůžeme jej nikterak ovlivnit. Je to období, které je ale živou součástí našeho života, naší společnosti a naší kolektivní identity. Blízká minulost je období, které nás ovlivňuje a za které neseme (spolu)zodpovědnost. Blízká minulost nejsnáze upadá do nemilosti jako období překonané nejnovějším vývojem. Petr Kratochvíl na tento fenomén upozorňuje skrze vývoj architektury a postoje veřejnosti k uměleckým stylům, které byly používány v blízké minulosti.²⁹³ V dějinách umění se nejedná o ojedinělou kritiku, v rámci které se nový styl musí vyrovnat a zároveň vymezit proti stylu předchozímu, jako když se *„sportující a swingující funkcionalista stydl za ozdoby secesních klobouků svých rodičů.“*²⁹⁴

V případě vyrovnávání se s meziválečnou architekturou či архитектурou z období socialismu se nejedná o minulost, od které jsme odděleni jen plynutím času, nýbrž i zásadní proměnou politických režimů v zemi. Od funkcionalistické architektury byl vývoj společnosti oddělen dokonce dvakrát, poprvé druhou světovou válkou a podruhé únorovým převratem, resp. padesátými lety a nástupem metody socialistického realismu. Moderní architektura měla sklon redukovat všechny formy k abstrakci, což znemožňovalo reprezentovat moc a ideologii státu. Pro svůj ikonografický nedostatek se tak do značné míry stala příčinou přežívání historizujících přístupů k architektuře druhé poloviny 20. století.²⁹⁵ Od moderní architektury v období socialismu nás dělí nejen listopadová revoluce, ale právě i plynulý umělecký vývoj, který na konci osmdesátých let vyústil v nástup postmodernismu. Samozřejmě nejen násilné přerušení funkcionalistické architektury vedlo k tomu, že se k funkcionalistickým principům jednotliví architekti vraceli i po zbytek 20. století.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století byly odbornou veřejností hledány možnosti památkové ochrany moderní architektury. Josef Pechar v tomto ohledu

²⁹¹ GORYCZKOVÁ, Naděžda, nar. 1963, architektka a památkářka. *Ústní sdělení v rámci konference Architektura 60. a 70. let 20. století a památková péče*. 13. 11. 2021, Praha.

²⁹² PECHAR, J. *Architektura 20. století a problémy její památkové ochrany*, s. 140.

²⁹³ KRATOCHVÍL, P. *Filozoficko-historický pohled na blízkou minulost*, s. 5.

²⁹⁴ LÁBUS, Ladislav. *O obytných stavbách a sídlištích*, in: *Česká a slovenská architektura 1971–2011. Texty, rozhovory, dokumenty*. Praha: Akademie výtvarných umění, 2013, s. 425.

²⁹⁵ FRAMPTON, K. *Moderní architektura. Kritické dějiny*, s. 230.

upozorňoval na potřebu najít objektivní vztah tehdejší doby k blízké minulosti, ze kterého by se mohly vyvodit teoretické zásady a metodické postupy památkové ochrany. Často byla tato potřeba aktuální už v momentě, kdy se teprve hranice mezi minulostí a přítomností hledala a nebyla přesně vymezena.²⁹⁶ U moderní architektury je památková péče o to složitější, protože ji společnost ve většině případů nevnímá jako něco výjimečného, ale jako samozřejmou součást veřejného prostoru, která stále slouží svému účelu a kterou si vlastník stavby může pozměnit podle svého. Již v roce 1964 Josef Pechar upozorňoval na možnou ztrátu funkcionalistického fondu necitlivými zásahy jejich vlastníků porušující estetickou, kulturní a dokumentární hodnotu daného díla.²⁹⁷ Právě touto funkční aktuálností se moderní architektura nejvíce liší od zbytku památkového fondu. Zatímco největším problémem u historicky starších staveb je nalezení jejich vhodného využití v současnosti, u moderní architektury je problémem naopak regulace současného využití natolik, aby nenarušovalo původní charakter stavby.²⁹⁸ Stálé využívání moderní architektury by nemělo nic měnit na faktu, že je potřeba tyto objekty evidovat, chránit a zachovat pro budoucí generace v co nejvěrnější podobě. Ohrožení moderní architektury vlastníkem se stalo ještě aktuálnější po Sametové revoluci, kdy noví vlastníci nechtěli, aby památkový zákon zacházení s jejich majetkem nikterak omezoval. Na základě přímého ohrožení moderní architektury se v obou případech zformovala skupina odborné veřejnosti, která si kladla za cíl na kvality moderní architektury poukázat a případně vypracovat plán na její záchranu. V případě funkcionalistické architektury to byla v šedesátých letech *skupina teorie a kritiky* při Svazu architektů ČSSR, v případě architektury z období socialismu uspořádala první semináře a konference na konci devadesátých let skupina kolem památkářky Naděždy Goryczkové při Památkovém ústavě v Ostravě.

Snaha o památkovou ochranu staveb nedávné minulosti se dle Josefa Pechara ve světovém měřítku začala prosazovat až v průběhu šedesátých let, kdy byla např. vyhlášena národní kulturní památkou vila Robie House v Chicagu od Franka Lloyd Wrighta či kdy propukla mezinárodní akce na záchranu vily Savoy v Poissy od Le Corbusiera. Snahy o záchranu moderní architektury reflektovala i československá odborná veřejnost, která začala prosazovat památkovou ochranu i u architektury doby nedávné, což se projevilo prosazením vhodnějšího využití a obnovy pražské Müllerovy vily od Adolfa Loose či brněnské vily Tugendhat od Ludwiga Mise van der Rohe. Tyto snahy byly v zahraničí sledovány s velkým zájmem a očekáváním.²⁹⁹

²⁹⁶ PECHAR, J. *Architektura 20. století a problémy její památkové ochrany*, s. 142.

²⁹⁷ PECHAR, J. *Architektura dvacátého století a památková péče*, s. 187-192.

²⁹⁸ PECHAR, J. *Architektura 20. století a problémy její památkové ochrany*, s. 148.

²⁹⁹ *Ibidem*, s. 142-143.

Obnova těchto vil rezonovala i na první celostátní vědecké konferenci o ochraně moderní architektury v Brně v roce 1970.

Obě vily byly v době snahy o jejich památkovou ochranu v poměrně žalostném stavu. Vila Tugendhat největší škody zažila po březnu 1945, kdy byl objekt opuštěn a stal se cílem rabování. Následně se z vily stalo zdravotnické zařízení, což zapříčinilo další nevhodné úpravy. V části Müllerovy vily byl po únorovém převratu zřízen depozitář Uměleckoprůmyslového muzea, zbylá část Müllerovy vily sloužila jako bytový prostor. V roce 1959 přešel dům do správy Státního pedagogického nakladatelství, které si místo depozitáře vytvořil kancelářské prostory.³⁰⁰ V roce 1976 přešla vila pod Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, který zde sídlil až do revoluce v roce 1989.³⁰¹ I přesto byla Müllerova vila zachována poněkud v lepším stavu než vila Tugendhat a uchovala si více ze své autentičnosti.³⁰² V případě paralely s architekturou z období socialismu se nabízí otázka, zda k památkové ochraně nedochází až v případě přímého ohrožení dané stavby jejím zánikem. V případě funkcionalistické architektury docházelo k jejímu ohrožení v nedemokratických režimech za druhé světové války či během socialismu, který funkcionalistickou architekturu chápal jako pozůstatek buržoazní První republiky. K prvnímu mapování této architektury tak docházelo až v době uvolnění šedesátých let, při kterém byly vybrány výjimečné stavby z konce 19. století a 20. století, které byly posléze zařazeny i mezi nemovité kulturní památky. V případě architektury z období socialismu se sice jejich památková ochrana projednává již v demokratickém režimu, ale do památkové péče nastupuje nový aktér, kterým je vlastník objektu. Budovy z období socialismu se většinou nachází na lukrativních parcelách v centru měst, které obsahují i velkorysý veřejný prostor. Tento prostor by se dle současných měřítek mohl lépe ekonomicky využít, a to nejlépe kompletním zastavěním parcely. Vlastník objektu často podá žádost o přestavbu či demoliční výměr a až poté následuje snaha zachránit daný objekt prostřednictvím památkové péče. Ve většině případů odborná veřejnost následně podá návrh na prohlášení stavby za kulturní památku a vlastník v té době začíná ničit interiér dané stavby, čímž zapříčiní, že v interiéru budovy již není co chránit a ztrácí tak svou hodnotu. Tento postup nastal i v případě hotelu Praha, který byl v únoru 2013 navržen na prohlášení za kulturní památku. Ve stejné době probíhala dokumentace hotelu v rámci projektu NPÚ, která odkryla velké množství zachovalých

³⁰⁰ PISTORIUS, Miloš. *K problému památkové ochrany Müllerovy vily v Praze od Adolfa Loose*, in: *Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 54.

³⁰¹ KSANDR, Karel. *Müllerova vila versus vila Tugendhatova. Srovnání památkových obnov dvou modernistických objektů*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2014. Vedoucí práce Biegel, Richard, s. 27.

³⁰² *Ibidem*, s. 11.

interiérů a autorských děl. V červnu 2013 odmítlo Ministerstvo kultury zahájit řízení o prohlášení hotelu Praha za kulturní památku a jedním z důvodů byly i nezachovalé vnitřní prostory a nedostatek původního vybavení. Odborná veřejnost Ministerstvu kultury poté vyčítala, že k likvidaci vnitřního vybavení došlo kvůli jeho nevčasnému vyjádření.^{303,304}

Funkcionalistické stavby začaly být prohlašovány za kulturní památky od roku 1963,³⁰⁵ tedy cca dvacet až čtyřicet let po jejich vzniku. V letech 1958–1987, kdy platil první památkový zákon, bylo za kulturní památky celkem prohlášeno 154 funkcionalistických staveb. Z těchto 154 staveb bylo šest postavených až po druhé světové válce,³⁰⁶ každopádně svými architektonickými principy se ještě řadí k funkcionalistické architektuře. Dalších 183 funkcionalistických staveb bylo prohlášeno za kulturní památky dle druhého památkového zákona, tedy po 1. lednu 1988. V letech 1988–1989, tedy ještě v období minulého režimu, byla prohlášena za kulturní památku pouze jedna stavba, a to obchodní dům v Karlových Varech. Z této statistiky vyplývá, že 182 funkcionalistických staveb bylo za kulturní památky prohlášeno již v současném demokratickém režimu. V případě architektury z období socialismu byly některé stavby prohlášeny krátce po svém vzniku.³⁰⁷ K velmi rychlému prohlášení došlo v případě Budovy Krajského národního výboru Severočeského kraje, která byla prohlášena za kulturní památku v roce 1963, tedy pouhé dva roky od jejího dokončení. K nejrychlejšímu prohlášení došlo ovšem v případě budovy Paláce kultury, který byl za kulturní památku prohlášen dokonce po roce, a to v roce 1982, přičemž v roce 1991 bylo prohlášení na žádost vlastníka objektu zrušeno.³⁰⁸ V šedesátých letech docházelo k zapsání památky do Ústředního seznamu kulturních památek, v dnešní terminologii prohlášení za kulturní památky, ještě u několika objektů, jednalo se ale spíše o areály starší, které až po prohlášení doplnily stavby postavené v období socialismu.³⁰⁹ Celkově bylo do Sametové revoluce prohlášeno devět objektů či areálů za kulturní památky. Všechny tyto objekty či areály byly zapsány, resp. prohlášeny ještě podle prvního památkového zákona, tedy do konce roku 1987. Po změně režimu bylo celkově z architektury z období socialismu prohlášeno na padesát

³⁰³ PILAŘOVÁ, Z. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*, s. 65-66.

³⁰⁴ Správní řízení o prohlášení věci za kulturní památku probíhající dle památkového zákona se řídí také zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád, který určuje procesní stránku věci. Zákonem daná lhůta, ve které musí správní řízení proběhnout, je třicet dní, v případě složitějších věcí pak může být prodloužena o dalších třicet dní. Realita ovšem často vypadá jinak a správní lhůty bývají běžně překračovány o měsíce, někdy i roky. Tato skutečnost nahrává pak právě těm, kteří na památkové ochraně své stavby nemají zájem.

³⁰⁵ Viz. tabulka v příloze č. 1.

³⁰⁶ V tabulce v příloze č. 1 jsou zvýrazněny šedou barvou.

³⁰⁷ Viz. tabulka v příloze č. 2.

³⁰⁸ *Praha 4, Palác kultury, zrušení prohlášení za kulturní památku*. [online]. 6. 5. 1991 [cit. 2023-11-19].

Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=734978.

³⁰⁹ V tabulce v příloze č. 2 jsou zvýrazněny šedou barvou.

objektů. Nutno podotknout, že dvacet dva objektů z těchto padesáti spadá do památkové zóny Ostrava – Poruba, která byla vyhlášena v roce 2003. Jednotlivé objekty či celé soubory v rámci této zóny začaly být prohlašovány v letech 2006–2009. Celkově téměř polovina prohlášených kulturních památek postavených v období socialismu je vybudovaná ve stylu socialistického realismu. Tento fakt je zajímavý v kontextu časté kritiky architektury z období socialismu, které je vyčítáno, že reprezentuje nedemokratický režim. Přitom polovina kulturních památek, které byly prohlášeny po roce 1989, reprezentuje nejtvrdší padesátá léta a metodu socialistického realismu, která do Československa byla exportována ze Sovětského svazu. Líbivost historizujících objektů, tedy i objektů dle metody socialistického realismu, souvisí zřejmě s neustále se vracejícím tradicionalistickým smýšlením v architektuře, které je pro širokou veřejnost často lehčeji uchopitelné a srozumitelné. Tradiční stavby jsou tak pro veřejnost více harmonické a přirozené.³¹⁰ Zároveň se po Sametové revoluci objevily debaty, které památkové hodnoty architektury dle metody socialistického realismu zpochybňovaly, a to především z ideologických důvodů a obavy z jejího glorifikování. Některé objekty, a to jak z funkcionalistických staveb, tak ze staveb z období socialismu, byly prohlášeny za kulturní památky již v roce 1988, ale kvůli absenci prováděcí vyhlášky k novému zákonu č. 20/1987 Sb. byly ještě cca čtyři měsíce procesně zapisovány dle předchozího památkového zákona, tudíž jejich prohlášení nebylo právoplatné. Tuto situaci narovнала až vydaná prováděcí vyhláška 66/1988 Sb., vydaná ministerstvem kultury 26. dubna 1988, která přesně určovala, jak řízení o prohlášení věci nebo souboru věcí má dle nového památkového zákona vypadat. Na tyto objekty se v současnosti přichází často až v momentě, kdy dochází k jejich přímému ohrožení a památkový zákon je před zánikem nemůže ochránit. Proto se v tabulkách³¹¹ objevují stavby, které jsou právoplatně prohlášené až v posledních letech, i když mají v poznámce, že snaha o jejich prohlášení proběhla již v roce 1988. Celkově se z mnou sledovaného období jedná o šest objektů – čtyři funkcionalistické a dva z období socialismu.

³¹⁰ HORÁČEK, Michal. *Za krásnější svět. Tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*. Brno: VUTIUM, 2013, s. 14-15.

³¹¹ V tabulkách v příloze č. 1 i v příloze č. 2.

	Funkcionalistická architektura	Architektura z období socialismu
Prohlášeno v letech 1958–1987	154	9
Prohlášeno v letech 1988–1989	1	0
Prohlášeno po roce 1989	182	51
Celkem	337	60

V obou případech, jak památkové ochrany funkcionalistické architektury, tak architektury z období socialismu, se odborníci shodují, že je důležité chránit nejen výjimečné příklady konkrétního architektonického stylu, nýbrž i řadovou architektonickou produkci, která celkově reprezentuje historický vývoj společnosti či vývoj určitého slohu. Dle prvního památkového zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách i dle druhého památkového zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči mají být za kulturní památky prohlášeny hmotné kulturní statky, popř. jejich soubory, které jsou dokladem historického vývoje společnosti a jejích tvůrčích schopností či kulturní statky, které mají vztah k významným osobnostem a historickým událostem. Památkou tak může být i architektura či jakékoli výtvarné dílo vytvořené ve 20. století, protože hodnota stáří není legislativně definována. Na druhou stranu dle památkáře Ivo Hlobila byla definice kulturní památky v roce 1958 utvořena tak, aby sloužila „jako prostředek eliminace ideologicky minulému režimu nepřijatelných památek.“³¹²

V této souvislosti se objevuje otázka, zda by se v rámci moderní architektury měly prohlašovat i průměrné stavby, které by dopomohly k zachování představy o celistvosti obrazu doby. Josef Pechar upozorňoval v tomto ohledu na typologickou šíři staveb z konce 19. století a první poloviny 20. století, které se tak staly dokumentem dobových standardních životních

³¹² HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha: NPÚ, 2008, s. 97.

potřeb a aniž by reprezentovaly prvořadé architektonické kvality, staly se významným dokladem vzniku a vývoje nových stavebních druhů a konstrukčních systémů.³¹³ Památková péče by se měla věnovat nejen finálním hodnotám architektury 20. století, nýbrž i architektuře, ve které se objevily „zárodky forem budoucích.“³¹⁴ S tímto souhlasil i Miloš Pistorius, podle kterého by včasný výběr potenciálně památkově chráněných objektů měl obsahovat jak vynikající výtvoř předních umělců, tak architektonická díla či soubory na různých úrovních. Menší míře subjektivity výběru by mohl dopomoci širší záběr vybraných objektů, čímž by památková ochrana měla preventivní funkci, která by zajišťovala kvalitu památkového fondu do budoucna. S odstupem času by moderní objekty jako památky nabývaly na vzácnosti a na hodnotě stáří. Zároveň by se díky památkové ochraně zabránilo nevhodným změnám, přístavbám a přestavbám a nebyla by tak porušena čistota původního výrazu, neboli autentičnost původního díla.³¹⁵ K „narychlo“ prohlášeným funkcionalistickým stavbám během šedesátých let se v roce 2011 navrátil Petr Kratochvíl, podle kterého žádná z těchto „narychlo“ prohlášených památek se v současnosti nejeví jako omyl, který by někdo mohl zpochybnit.³¹⁶

V souvislosti s moderní architekturou vyvstávala při jednotlivých debatách otázka, zda se moderní architektura může pokládat a označovat za památku. Z legislativy památkové péče, ve kterých je pojem kulturní památka definován, vyplývá, že objekt či soubor je památkou, pokud je dokladem historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti. Objekt se tak stává do jisté míry pomníkem, který pamatuje a je hodný připomenutí (dle německého *Denkmal*).³¹⁷ Hodnota stáří se v českém prostředí stala běžnou a možná nejlépe srozumitelnou památkovou hodnotou uplatňující se na objekty ze všech období.³¹⁸ Neexistence hodnoty stáří u moderní či současné architektury se stala dostatečným důvodem, aby bylo v památkové péči odhlédnuto od jejích mimořádných uměleckých kvalit. Památkou se tak mohl stát objekt, jehož jedinou hodnotou byla hodnota stáří, na druhou stranu památkou se nemohlo stát výjimečné moderní dílo.³¹⁹ Inkubační doba byla pro památky ve společnosti stanovena autorským zákonem cca sedmdesát let či historicky adorovanou hranicí padesáti let. Z těchto důvodů rezonovala během diskuzí o moderní architektuře potřeba definovat, zda moderní stavby za památky můžeme opravdu označovat a podle jaké jiné hodnoty můžeme případně tuto

³¹³ PECHAR, J. *Architektura 20. století a problémy její památkové ochrany*, s. 148-149.

³¹⁴ Ibidem, s. 149.

³¹⁵ PISTORIUS, M. *Smysl a problémy ochrany novodobé architektury a výtvarných památek*, s. 168-172.

³¹⁶ KRATOCHVÍL, P. *Filozoficko-historický pohled na blízkou minulost*, s. 6.

³¹⁷ KOUBA, Vojtěch. *Tradice a modernita v sociokulturní animaci církevních památek*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra teorie kultury, 2012. Vedoucí práce: Patočka, Jiří, s. 10.

³¹⁸ Hodnota stáří byla ještě společně s historickou, užitkovou a uměleckou hodnotou definována historikem umění a památkářem Aloisem Rieglem.

³¹⁹ KUDĚLKA, Z. *Moderní architektura a teorie památkové péče*, s. 31.

architekturu chránit. Václav Richter v sedmdesátých letech představil svou filozofickou úvahu o památkové péči vycházející z filozofie Martina Heideggera, jejímž hlavním cílem bylo skoncování s ideologickou preferencí historického hodnocení uměleckých památek³²⁰ a naopak poukázání na to, že památková péče má být především ochranou umění.³²¹ Na Václava Richtera v rámci brněnské konference v roce 1970 navázal Zdeněk Kudělka, podle kterého by se měl akceptovat nový výklad památky jako uměleckého díla, tudíž přesunout historickou hodnotu objektu ve prospěch umělecké hodnoty, díky které by se za památku mohlo označit i dílo vzniklé nedávno a horní časová hranice památkového fondu by mohla být přesunuta až k přítomnosti.³²² „*Přivržencům historičnosti nebo věkovosti památky (...) by v této souvislosti mělo být útěchou, že i nové umělecké dílo je dějinné – a to i v sekundárním smyslu, že od okamžiku svého vzniku patří dějinám, popřípadě dějinám umění – a že tedy umělecká hodnota i nejmladší památky je hodnotou uměleckohistorickou.*“³²³ Díky změně výkladu památky by se poprvé v historii mohlo umělecké dílo dochovat do budoucnosti ve své autentičnosti a nehrozil by zánik dané stavby.³²⁴

S Václavem Richterem a se Zdeňkem Kudělkou v roce 2011 polemizoval Rostislav Švácha, který s přesunutím těžiště výkladu ochrany památky z historické hodnoty na pouze hodnotu uměleckou nesouhlasil. Historická hodnota památky, resp. historické okolnosti jejího vzniku, by dle Šváchy pomohlo dílo důkladně zhodnotit v širším kontextu.³²⁵ Rostislav Švácha Richterův a Kudělkův přesun hodnot vnímal především v jejich snaze ke změně narativu „čím starší, tím lepší“ a zároveň ve snaze odideologizovat moderní architekturu jako dědictví úpadkové buržoazie a vykořisťovatelského kapitalismu.³²⁶ Důraz na architektonickou památku jako na umělecké dílo a nikoli jako na doklad historie jim umožňoval stírat rozdíly mezi historickou a moderní architekturou a časová hranice chránění památek se mohla přesunout blíž k přítomnosti. Richter i Kudělka argumenty pronesli hlavně ve prospěch funkcionalistické architektury, tedy staveb vzniklých cca do roku 1939 a praxe prohlašování staveb za památky se dlouho za tuto hranici neposunula, a to ani po 17. listopadu 1989.³²⁷

³²⁰ HLOBIL, I. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*, s. 63.

³²¹ RICHTER, V. *Co je ochrana umění*, s. 8.

³²² KUDĚLKA, Z. *Moderní architektura a teorie památkové péče*, s. 32.

³²³ Ibidem.

³²⁴ Ibidem.

³²⁵ ŠVÁCHA, Rostislav. Ochrana památek poválečné architektury v České republice. *Architektúra & urbanizmus*. Bratislava: ÚSTARCH SAV, r. 45, č. 1-2, 2011, s. 68.

³²⁶ Ibidem, s. 71.

³²⁷ Ibidem, s. 69-70.

V rámci diskuzí, zda moderní architektura může být označována za památku, když její historická hodnota nebyla stále naplněna,³²⁸ se v sedmdesátých letech objevovala otázka, zda památky nerozlišovat na památky „nové“ a památky „starší“. Tuto možnost ve svém příspěvku pronesl na brněnské konferenci v roce 1970 i historik umění Zdeněk Kudělka, který zároveň navrhoval možnost změny horní hranice časového rozsahu památkového fondu až k přítomnosti. „Nové“ památky by tak mohly být spjaty svou dobou vzniku a všemi svými hodnotami se současným světem. Mezi kategoriemi památek „starých“ a „nových“ by nebyla jasně daná hranice, protože obě památky by reprezentovaly umělecká díla, která jsou dějinná a mají umělecko-historickou hodnotou.³²⁹ Zdeněk Kudělka ovšem přiznává, že pojem památka je u moderní architektury poněkud zavádějící a měl by tento pojem být revidován.³³⁰

Častým problémem moderní architektury je fakt, že není širokou veřejností, často i částí odborné veřejnosti, široce akceptována jako památkově hodnotná. Veřejnost ji bere na vědomí jako přirozenou součást veřejného prostoru a nikoli jako výjimečný doklad doby či historického vývoje města i společnosti. Pro snazší pochopení této problematiky je důležité o moderní architektuře informovat, a to jak odborně, tak i populárně naučně. Díky lepší informovanosti se moderní architektuře může dostat široké opory v úsilí o její ochranu. V případě architektury z období socialismu osud obchodního domu Máj a obchodního domu Ještěd odstartoval vlnu zájmu o tuto architekturu mezi laickou i odbornou veřejností. Zájem veřejnosti byl podpořen i dalšími kauzami např. v případě hotelu Praha, areálu Transgas či mazutové výtopny na Invalidovně. Široká veřejnost se i díky zájmu médií začala o architekturu z období socialismu více zajímat a tato architektura přestává být plošně nařčena, že je reliktem minulosti a pozůstatkem komunismu. Josef Štulc na prvním sjezdu historiků umění v roce 2003 ve svém příspěvku uvedl: *„V obnovené demokracii, v příkrém protikladu k totalitní moci, nachází památková péče nového, často obdivuhodně silného spojence. Je jím veřejné mínění, síla medializace pochybných kauz a velmi účinná pomoc dobrovolných sdružení a spolků. (...) Síla této podpory a možnost uspět v zápase o mínění veřejnosti (...) dávají do budoucna šance na přežití nejen památkářům, ale především našemu tak těžce zkoušenému památkovému fondu.“*³³¹ U téměř každé kauzy moderní architektury, která skončila ve prospěch památkové ochrany či vyvolala velký ohlas veřejnosti, se objevuje slovo *precedens*. Památková ochrana hotelu a televizního vysílače na Ještědu měla být *precedens* v případě rychlosti prohlášení stavby za kulturní památku a zároveň *precedens* v ustanovení komise pro obnovu stavby.

³²⁸ PECHAR, J. *Architektura 20. století a problémy její památkové ochrany*, s. 140.

³²⁹ KUDĚLKA, Z. *Moderní architektura a teorie památkové péče*, s. 32.

³³⁰ Ibidem.

³³¹ ŠTULC, J. *Úspěchy a prohry památkové péče v obnovené demokracii*, s. 260.

Památková ochrana obchodního domu Máj měla být *precedens* v případě ochrany architektury z období socialismu. Kauza kolem areálu Transgas měla být *precedens* v případě zájmu odborné i laické veřejnosti atd. Téměř každá kauza v současné době vyvolá polemiku, zda je potřeba takto „mladou“ architekturu chránit. Přívlastek „mladý“ se u architektury z období socialismu objevuje už v průběhu téměř dvaceti let. Otázkou je, zda tato architektura je opravdu ještě „mladá“ či zda se za tímto označením skrývají pochybnosti, zda jsme se svou minulostí natolik vyrovnáni, abychom architekturu z období socialismu, tedy architekturu starou třicet až sedmdesát let, mohli začít chránit.

Diskuze o památkové ochraně staveb z období socialismu se stala jakousi analogií debat, které probíhaly v šedesátých a sedmdesátých letech ohledně funkcionalistické architektury. Současná odborná veřejnost se také v několika příspěvcích k debatám ze šedesátých a sedmdesátých let navrácí a snaží se poukázat na podobné problémy, se kterými se ochrana moderní architektury již potýkala. Jak jsem již zmiňovala výše, v šedesátých letech proběhl plošný průzkum funkcionalistických staveb na území Čech a Moravy, který se stal jistým východiskem pro ochranu funkcionalistických staveb. Pokud bychom vrchol funkcionalistické architektury datovali zhruba mezi lety 1920–1940, stalo se tak po dvaceti až čtyřiceti letech. V případě architektury z období socialismu proběhl průzkum architektury šedesátých až osmdesátých let díky programu *NAKI II* až v posledních letech (2016–2022). Časový odstup je tedy třicet až šedesát let. Nevím, zda několik let může rozhodnout o odstranění většiny objektů z vývojové etapy architektury z období socialismu, ale se současným problematickým postavením výkonných orgánů památkové péče, kdy se proces prohlášení staveb z období socialismu protahuje až na několik let, je tento odstup poměrně zásadní.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se věnovala komparaci dvou přístupů památkové ochrany k ideově determinované architektuře 20. století. K tématu mě přivedly diskuze, které se objevovaly ve veřejném prostoru v rámci debat o památkové ochraně architektury z období socialismu. Podle některých tvrzení se památkáři během komunistického režimu dokázali více oprostit od pohledu na funkcionalistickou architekturou jako reprezentanta buržoazní minulosti a jednotlivé stavby prohlásit za kulturní památky. Dle zmíněných diskuzí se v současné době společnost neumí vyrovnat s dědictvím nedemokratického socialistického státu a stavbami, které ho údajně reprezentují. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla ve své práci porovnat přístup odborné veřejnosti mezi lety 1958–1987, neboli v době platnosti prvního památkového zákona č. 22/1958 Sb., o *kulturních památkách*, k funkcionalistické architektuře a přístup odborné veřejnosti po roce 1989, neboli v období druhého památkového zákona č. 20/1987 Sb., o *státní památkové péči*, k architektuře z období socialismu. Přístup ke kulturnímu dědictví obou období se může jevit jako podobný, protože se v obou obdobích společnost musela vyrovnat s představou minulosti, kterou dané stavby mohly reprezentovat a se kterou se režim v dané době neztotožňoval. Zároveň obě architektury v době diskuzí o jejich prohlášení za kulturní památky byly či jsou podobně „mladé“, tudíž podle části veřejnosti nebyl či není dostatečný časový odstup od doby jejich vzniku, který by umožnil objektivizaci návrhu na prohlášení.

Moderní architekturu, jak funkcionalistickou, tak z období socialismu jsem v práci rozdělila do podobně obsáhlých bloků. V každém z bloků jsem obě architektury nejdříve představila v architektonicko-historickém kontextu, který je důležitý pro lepší pochopení vzniku konkrétních děl, práce architektů a zároveň i pro snazší pochopení atmosféry tehdejší architektonické tvorby. Důraz je v těchto kapitolách kladen také na politickou a hospodářskou situaci v zemi, která ovlivňovala práci i myšlení architektů. Zároveň jsou v těchto kapitolách představeny jednotlivé proudy, styly a koncepty, kterými se architekti inspirovali a které dopomáhají k přesnějšímu pochopení dané problematiky v kontextu dřívější a současné architektonické produkce. Následující kapitoly v obou blocích jsou věnovány období po změně politického režimu v Československu. V případě funkcionalistické architektury se jedná o období po roce 1948 a v kapitole je kladen důraz na změnu rétoriky levicových architektů vedoucí k odsouzení funkcionalistického stylu První republiky a architektů meziválečné avantgardy a postupného obrátu v metodu socialistického realismu. V případě architektury z období socialismu je v kapitole popsána situace po Sametové revoluci v roce 1989. Důraz je kladen především na zasazení této architektury do procesu transformace, problematiky

vyrovnávání se se socialistickou minulostí a problematický vztah společnosti ke kulturnímu dědictví z této doby.

Poslední kapitoly obou bloků se věnují tématu památkové ochrany a prohlášení moderní architektury za kulturní památky. V jednotlivých kapitolách popisují vývoj památkové péče a vznik prvního a druhého památkového zákona, podle kterých jsou dané stavby za památky prohlašovány. Dále popisují postup diskuze, která byla vedena snahou o nastolení konsensu při prohlašování moderní architektury za kulturní památku. V případě funkcionalistické architektury byla diskuze složitější, protože probíhala během nedemokratického režimu, který funkcionalistickou architekturu odsuzoval. Je proto příznačné, že se o ochraně funkcionalistické architektury začalo uvažovat během uvolnění šedesátých let, a to především po československé účasti na Expu 58 v Bruselu, při které československý pavilon na několik funkcionalistických principů navazoval. Počátkem sedmdesátých let, kdy projekty šedesátých let ještě doznívaly, se v Brně a Praze konaly dvě velké konference týkající se ochrany moderní architektury, které si kladly za cíl na tuto významnou a zároveň v té době nerespektovanou a ohroženou architekturu upozornit. Otázka památkové ochrany staveb z období socialismu začala být řešena po roce 1989. Pár vybraných staveb bylo během devadesátých let prohlášeno za kulturní památky, na druhou stranu několik staveb bylo i definitivně zničeno. K památkové ochraně tak (ne)dochází ve společnosti, která stále není dostatečně vyrovnaná se svou minulostí. K prvním větším diskuzím docházelo na přelomu milénia, a to především díky Památkovému ústavu v Ostravě. Náklonost k architektuře z období socialismu se postupně ve společnosti budovala kvůli/díky několika kauzám, které ve většině případů vedly k zániku dané stavby. Část odborné i laické veřejnosti se proto obává, že tento trend postupně povede k zániku, resp. k vymazání celé jedné architektonicko-historické etapy z veřejného prostoru. Rozhodně jsem v této kapitole nepokryla všechny ohrožené stavby z období socialismu, ale snažila jsem se vybrat příklady, které ve veřejnosti nejvíce rezonovaly a které ovlivnily další chod památkové péče při prohlašování staveb za kulturní památky.

V poslední kapitole se věnuji komparaci obou přístupů k moderní architektuře. Porovnávám zde přístup odborné veřejnosti v šedesátých a sedmdesátých letech k funkcionalistické architektuře a přístup odborné veřejnosti po roce 1989 k architektuře z období socialismu. Danou problematiku nejdříve zasazuji do kontextu vztahu k bezprostřední, resp. blízké minulosti, do kontextu vyrovnávání se s minulostí a zabývám se zde filozoficko-historickým pohledem na problematiku památkové ochrany moderní architektury vycházející pro danou dobu z neakceptovatelné minulosti. V této kapitole jsem

také provedla kvalitativní analýzu seznamu funkcionalistických staveb a staveb z období socialismu jako kulturních památek, které jsou v přílohách č. 1 a č. 2 této práce. Následná komparace dvou přístupů k moderní architektuře mi pomohla k ověření mnou předem stanovených hypotéz:

1/ Odsouzení funkcionalistické architektury na počátku padesátých let vedlo k jejich problematickému prohlášení po vzniku prvního památkového zákona. – Při svém výzkumu jsem se v žádných pramenech nesetkala s čímkoli, co by tuto hypotézu potvrzovalo. Na druhou stranu k rehabilitaci moderní funkcionalistické architektury docházelo až od počátku šedesátých let a vývoj vyvrcholil dvěma konferencemi na počátku let sedmdesátých. Po zbytek normalizace v dobovém tisku nedocházelo k častým informacím o moderní architektuře z meziválečných let, ale v časopise *Památky a příroda* se občas přehledový článek o moderní architektuře v Brně či o díle Adolfa Loose objevil. Můžeme zde sledovat trend kopírující historický vývoj uvolňování a přitvrzování společenských poměrů v Československu. Každopádně moderní architektura byla již od šedesátých let „objevená“ a respektovaná. Na druhou stranu jsem se v článkách Jana Sedláka z let 1982–1983 či Ivo Hlobila z roku 2003³³² setkala s tvrzením, že funkcionalistická architektura pro svůj buržoazní původ nebyla památkáři široce akceptována a podle Jana Sedláka by větší množství vědeckých prací umožnilo odstranit „poslední pozůstatky pseudopolitické tabuizace děl z éry buržoazní republiky.“³³³

2/ Je možné najít určitou paralelu mezi prohlašování funkcionalistických staveb a prohlašování architektury z období socialismu za kulturní památky. – Paralela mezi diskuzí o prohlašování funkcionalistických staveb a staveb z období socialismu se nabízí ve dvou tématech – problematika ohrožení stavby a pozdního návrhu na prohlášení stavby za kulturní památku a problematika ceny/hodnoty stáří. Diskuze o prohlašování moderní architektury za kulturní památku v obou obdobích probíhaly, až když byly stavby ve velmi špatném stavu a byly ohrožené zánikem. Během minulého režimu zaniklo několik funkcionalistických staveb, a to především z důvodu nevhodné rekonstrukce způsobené změnou využití objektu či dokonce demolicí, jako v případě Zemanovy kavárny v Brně, která musela ustoupit výstavbě Janáčkova divadla. Před zánikem se naopak podařilo zachránit vilu Tugendhat, která i v době po prohlášení stavby za kulturní památku byla v katastrofálním stavu a podařilo se ji zrekonstruovat až téměř dvacet let po prohlášení. Po roce 1989 zaniklo několik budov z období socialismu, příkladem může být obchodní dům Ještěd, hotel Praha či administrativní komplex

³³² HLOBIL, I. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*, s. 81-118.

³³³ SEDLÁK, J. *Meziválečná architektura a památková péče*, s. 107.

Transgas. Nevhodnou rekonstrukcí zanikl např. Dům dětské knihy na Národní třídě. Zachránit se naopak podařil televizní vysílač a hotel na Ještědu, který se prohlásil za kulturní památku již během čtrnácti dní. Jiří Křížík z NPÚ ÚOP v Liberci v roce 2011 poukázal na skutečnost, že častým impulsem pro podání návrhu stavby za kulturní památku je až její přímé ohrožení. Ministerstvo kultury se následně při schvalování prohlášení věci za kulturní památku brání účelovosti návrhu, které vlastníkově objektu zkomplikuje nakládání s jeho majetkem a hrozí případné soudní spory.³³⁴ Na druhou stranu v současné době jsou na Ministerstvu kultury podány některé návrhy na prohlášení staveb z období socialismu, které ministerstvo ani po několika letech nezpracovalo. Památková hodnota objektu tak nemůže být projednávána v okamžiku, kdy je rozpoznána kvalita díla, protože často návrh na ministerstvu čeká až do doby, dokud stavba není přímo ohrožena. Nedostatečný časový odstup, který byl pomyslně určen na sedmdesát či padesát let, nemůže být v současné době s ohledem na zrychlování procesu stárnutí budov a proměn tolik reflektován a je spíše už překonán.³³⁵ Paralela při památkové ochraně architektury z obou období se nabízí v případě problematiky ceny/hodnoty stáří a nedostatečného časového odstupu od vzniku díla. Odborná veřejnost, jak v šedesátých a sedmdesátých letech, tak i v současnosti, upozorňuje na to, že památková hodnota objektů nespočívá jen v jejich hodnotě stáří, nýbrž v jejich „*schopnosti vypovídat architektonickými prostředky o kulturním a historickém obsahu doby, která památku stvořila. A tuto schopnost mohou mít i památky velmi mladé...*“³³⁶ Podle Zdislava Buřivala je hodnota stáří jen jednou a nikoli nejdůležitější hodnotou kulturní památky, nad níž převažuje estetická či dokumentační hodnota,³³⁷ kterou moderní architektura může mít podobnou jako památkově hodnotná starší díla.³³⁸ V případě architektury z období socialismu je problematika hodnoty stáří či nedostatečného časového odstupu ještě složitější, poněvadž se nabízí otázka nedostatečného odstupu od konce minulého režimu a tím pádem i otázka nevyřešeného vztahu k problematice minulosti. Petr Kratochvíl architektonické kulturní dědictví z období socialismu, především z období od poloviny padesátých let po rok 1989, nevnímá jako symbol socialismu a ideologie tehdejšího státu – „*Dát něčemu v historii zjednodušující politickou nálepkou je pouze snadným způsobem, jak se vyhnout zodpovědnému vyrovnání se s minulostí na základě skutečného poznání.*“³³⁹

³³⁴ KRÍŽEK, J. *Poučení z krizového vývoje – poznámky k ochraně nejmladších památek*, s. 60.

³³⁵ STRAKOŠ, M. *Pozdnímu modernismu na stopě. Proč a jak památkově chránit či nechránit architekturu 2. poloviny 20. století*, s. 9.

³³⁶ ŠVÁCHA, R. *Přežije Brusel? K ochraně památek architektury padesátých a šedesátých let*, s. 5.

³³⁷ BUŘÍVAL, Z. *Symposium Praha 1860–1960*, s. 41.

³³⁸ PISTORIUS, M. *Smysl a problémy ochrany novodobé architektury a výtvarných památek*, s. 165.

³³⁹ KRATOCHVÍL, P. *Filozoficko-historický pohled na blízkou minulost*, s. 7.

3/ Během prohlašování funkcionalistických staveb za kulturní památky dokázala odborná veřejnost lépe odhlédnout od ideologického přesvědčení tehdejšího státního zřízení.

– Jak jsem již popsala u první hypotézy, při svém výzkumu jsem nenarazila na viditelnou ideologickou překážku, která by zapříčinila problém s prohlášením či dokonce neprohlášením některé funkcionalistické stavby za kulturní památku. Naopak v porovnání se situací po roce 1989 bylo prohlášení dané stavby jednodušší, protože do daného rozhodnutí nezasahoval soukromý vlastník objektu. Na druhou stranu i po prohlášení stavby za památku byl v době komunistického režimu fyzický stav památek natolik tristní, že jim hrozil samovolný zánik. Více argumentovaným problémem, než jakým je ideologická překážka, se ukázal být nedostatečný časový odstup či nedostatečné stáří objektu, které moderní architekturu provázejí. Uživatelé objektu, tedy laická veřejnost, si často neuvědomovala a stále neuvědomuje hodnotu objektu, ve kterém bydlí či ho jinak využívá a bez odborné rady mění tak jeho autentickou podobu. Hodnota moderní architektury totiž není rozšířena v obecném povědomí a odborný výběr chráněných objektů znesnadňuje laické veřejnosti orientaci – *„Laiku, jdoucímú kolem gotického kostela, i když se nevyzná ve slozích, je přinejmenším jasné, že jde o starou památku. Ale jestliže prochází obrovským množstvím objektů z 19. a 20. stol., je pro něj orientace vyžadující rozeznávání hodnot daleko obtížnější.“*³⁴⁰

Ráda bych ke své práci dodala zkušenost s aplikací NPÚ *Památkový katalog*, kterou jsem hojně využívala a podle které jsem vytvořila tabulky v úvodu a příloze č. 1 a příloze č. 2. Přílohové tabulky jsem následně porovnávala a vytvořila přehledovou tabulku v kapitole *Komparace přístupů k ideově determinované architektuře*. Ráda bych podotkla, že aplikace nebyla zcela uživatelsky přívětivá, a proto při statistickém výzkumu mohlo dojít k drobným nepřesnostem. Objekty se v jednotlivých kategoriích, které jsem si pro svůj výzkum vybrala, překrývají a některé objekty v nich nebyly ani uvedeny. Musela jsem tak všechny mnou hledané kategorie projít a vyřadit stavby, které se dublují v jiných kategoriích a zkreslily by tak výzkum. V kategoriích, které mají odkazovat na architekturu, se nachází i několik soch, sousoší a dokonce i movitých památek, které jsem musela z výsledného počtu vyřadit. Zároveň aplikace při vyhledávání staveb dle kategorií nerozlišuje areály, soubory a objekty, které jsou těchto areálů a souborů součástí. Proto i v úvodní tabulce v kolonce *ověřený počet* je méně objektů než je možné dohledat v *Památkovém katalogu*. Zároveň rok prohlášení stavby za kulturní památku je ve většině případů nepřesný, poněvadž často odkazuje na rok, kdy vyšel památkový zákon, podle kterého byla stavba prohlášena. Musela jsem tedy u všech objektů reflektovat původní evidenční záznamy a nespoléhat se jen na tuto aplikaci.

³⁴⁰ PISTORIUS, M. *Smysl a problémy ochrany novodobé architektury a výtvarných památek*, s. 175.

V navazujícím výzkumu by se bezpochyby mohlo rozpracovat několik témat vycházejících z této práce. Velmi zajímavé by bylo srovnání obdobných diskuzí o památkové ochraně moderní architektury, jak v rámci zemí bývalého východního bloku, tak zemí bez socialistické minulosti. Nabízí se zde i otázka, zda socialistická minulost ovlivňuje nahlížení na moderní architekturu, ať už z pohledu odsouzení kapitalismu či z pohledu tradicionalistické architektury, kterou často totalitní režimy využívají pro snadnou ikonografii a srozumitelnost. Zajímavou problematikou je i otázka časového odstupu, který by dle části veřejnosti měl být podmínkou pro objektivní nahlížení na danou architekturu. Je větší časový odstup potřebný např. v případě, že se jedná o zemi, která se musí vyrovnat se svou totalitní minulostí? Časový odstup bezpochyby souvisí i s pojmem kulturní památka a s tím jak je na tento termín nahlíženo, příp. jak je označován kulturní statek hodný památkové ochrany v jiných zemích. Otázkou je, zda více reflektuje německý pojem *Denkmal* či naopak anglický pojem *Heritage*. S architekturou z období socialismu se nabízí i možnost výzkumu veřejného mínění ohledně otázky, jak je na danou architekturu nahlíženo. V mínění veřejnosti by bezpochyby hrál důležitý faktor generační pohled na danou architekturu. Výzkum by mohl přinést odpověď na to, zda je opravdu většinovou společností vnímána jako relikv minulé doby či zda tento přívlastek je vytvořen vlastníkem, developerem, který chce daný objekt zdemolovat a hledá jednodušší cestu k dosažení svého cíle.

Bibliografie

Monografie

- 1/ ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání. Podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018.
- 2/ BAŠE, Miroslav (ed.). *Česká architektura 1945-1995*. Praha: Obec architektů, 1995.
- 3/ BEČKOVÁ, Kateřina. *Zbořeno. Zaniklé pražské stavby 1990–2020*. Praha: Paseka, 2021.
- 4/ BENEŠOVÁ, Marie. *Česká architektura v proměnách dvou století. 1780–1980*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- 5/ BENEŠOVSKÁ, Klára a kol. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada Architektura*. Praha: Paseka, 2009.
- 6/ BUŘÍVAL, Zdislav (ed.). *Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Orbis, 1975.
- 7/ DOSTÁL, Oldřich. PECHAR, Josef a Vítězslav PROCHÁZKA. *Moderní architektura v Československu*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1970.
- 8/ DOUDOVÁ Helena. LÁBUS Ladislav. REZEK Petr. SEDLÁKOVÁ Radomíra. ŠEVČÍK, Oldřich a Rostislav ŠVÁCHA (ed.). *Alena Šrámková – architektura*. Praha: KANT, 2019.
- 9/ DVOŘÁKOVÁ Dita. GUZIK, Hubert a Jan ZIKMUND. *Architektura v přerodu. 1945-1948. 1989-1992*. Praha: ČVUT, 2019.
- 10/ FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura. Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2022.
- 11/ GORYCZKOVÁ, Naděžda a VYMĚTALOVÁ, Martina (eds.). *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany. Sborník příspěvků*. Ostrava: Státní památkový ústav v Ostravě, 2002, s. 3.
- 12/ GORYCZKOVÁ, Naděžda (ed.). *Transgas. Areál řídicí ústředny Tranzitního plynovodu a budova FMPE v Praze*. Praha: NPÚ, 2019.
- 13/ GUZIK, Hubert a Petr VORLÍK (eds.). *Ambice. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2022.
- 14/ HALÍK, Pavel. *Česká architektura 50. let. Studie o střetu funkcionalismu a konstruktivismu s ideovými východisky socialistického realismu*. Praha: Pulchra, 2022.
- 15/ HAMMER-TUGENDHAT, Daniela. HAMMER, Ivo a Wolf TEGETHOFF. *Vila Tugendhat Ludwiga Miese van der Rohe. Rodinný dům Tugendhatových*. Brno: Lukáš a syn, 2014.
- 16/ HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče. Výbor z textů*. Praha: NPÚ, 2008.

- 17/HONZÍK, Karel. *Ze života avantgardy. Zážitky architekty*. Praha: Československý spisovatel, 1963.
- 18/HORÁČEK, Michal. *Za krásnější svět. Tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*. Brno: VUTIUM, 2013.
- 19/HORÁK, Martin. *Úspěchy a zklamání. Demokracie a veřejná politika v Praze 1990–2000*. Praha: Karolinum, 2014.
- 20/HOUŠKOVÁ, Kateřina a kol. *Hotel Intercontinental v Praze. Historie | urbanismus | architektura*. Praha: NPÚ, 2019.
- 21/KLÍMA, Petr (ed.). *Kotvy Máje. České obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.
- 22/KOHOUT, Michal. TEMPL, Stephan a Vladimír ŠLAPETA (ed.). *Praha. Architektura XX. století*. Praha: Zlatý řez, 1998.
- 23/Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2)*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1998.
- 24/Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958 (V)*. Praha: Academia, 2005.
- 25/Kolektiv autorů. *Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000 (VI/1)*. Praha: Academia, 2007.
- 26/KRAMEROVÁ, Daniela a Vanda SKÁLOVÁ (ed.). *Bruselský sen: Československá účast na Světové výstavě Expo 58 v Bruselu*. Praha: Arbor Vitae, 2008.
- 27/KURFÜRSTOVÁ, Magdaléna. *Volmanova vila – klenot české meziválečné architektury*. Praha: Argo, 2023.
- 28/NESVADBÍKOVÁ, Jiřina. *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 2. Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749–1958*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
- 29/NOVÝ, Otakar. *Česká architektonická avantgarda*. Praha: Prostor, 2021.
- 30/PECHAR, Josef. *Československá architektura 1945–1977*. Praha: Odeon, 1979.
- 31/PETRASOVÁ, Taťána a Rostislav ŠVÁCHA (eds.). *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*. Praha: Arbor vitae, 2017.
- 32/PODZEMNÝ, Milan a Adolf ZIKMUND. *Moderní architektura v Gottwaldově 1900–1965. Průvodce*. Gottwaldov: Svaz architektů ČSSR, 1967.
- 33/POPELOVÁ, Lenka. ŠLAPETA, Vladimír a Petr VORLÍK. *Stavby století Čech, Moravy a Slezska 1918-2018*. Praha: Foibos, 2018.
- 34/RIEDL, Dušan a Bohumil SAMEK. *Moderní architektura v Brně 1900–1965. Průvodce*. Brno: Svaz architektů ČSSR, 1967.

- 35/SANTAR, Jindřich. *EXPO 58. Světová výstava v Bruselu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1961.
- 36/SEDLÁKOVÁ, Radomíra a Pavel FRIČ. *20. století české architektury*. Praha: Nakladatelství Titanic, 2006.
- 37/SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Karel Prager: Lidé si na nové věci teprve musí zvyknout*. Praha: Titanic, 2013.
- 38/STARÝ, Oldřich. LORENC, Vilém. NOVOTNÝ, Jiří a Jiří SIEGEL. *Praha'67*. Praha: Svaz architektů ČSSR, 1967.
- 39/STRAKOŠ, Martin a kol. *Nádraží Ostrava-Vítkovice. Historie | architektura | památkový potenciál*. Praha: NPÚ, 2017.
- 40/STRAKOŠ, Martin. *Po sorele brusel, kov, sklo, struktury a beton. Kapitoly o architektuře a výtvarném umění 50. a 60. let 20. století do Bruselu po Ostravu*. Ostrava: NPÚ ÚOP v Ostravě, 2014.
- 41/SZADKOWSKA, Maria. VAN DUZER, Leslie a Dagmar ČERNOUŠKOVÁ. *Adolf Loos – Dílo v českých zemích*. Praha: Muzeum hl. m. Prahy, 2009.
- 42/ŠEVČÍK, Oldřich a Ondřej BENEŠ. *Architektura 60. let. „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*. Praha: Grada Publishing, 2009.
- 43/ŠLAPETA, Vladimír a Renata VRABELOVÁ. *Brno moderní. Velký průvodce po architektuře 1890–1948*. Praha: Paseka, 2016.
- 44/ŠTOLL, Ladislav. *Třicet let bojů za socialistickou poezii*. Praha: Orbis, 1950.
- 45/ŠVÁCHA, Rostislav (ed.). *Sial*. Praha: Arbor vitae, 2010.
- 46/ŠVÁCHA, Rostislav. *Miroslav Masák*. Praha: Arbor Vitae, 2021.
- 47/ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Victoria Publishing, 1994.
- 48/ULRICH, Petr. VORLÍK, Petr a Beryl FILSAKOVÁ. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*. Praha: ČVUT, 2006.
- 49/URLICH, Petr (ed.). *Obchodní dům Prior / Kotva. Historie | urbanismus | architektura*. Praha: NPÚ, 2018.
- 50/VLADIMÍR518 (ed.). *Architektura 58–89*. Praha: Bigg Boss, 2022.
- 51/VORLÍK, Petr (ed.). *(A)typ. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2019.
- 52/VORLÍK, Petr (ed.). *Rozhovory. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2020.
- 53/VORLÍK, Petr a Klára BRŮHOVÁ (ed.). *Nepostavená. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2020.
- 54/VORLÍK, Petr a Klára BRŮHOVÁ. *Beton, Břasy, Boletice. Praha na vlně brutalismu*. Praha: ČVUT, 2019.

- 55/VORLÍK, Petr a Ladislav ZIKMUND (eds.). *Improvizace. Architektura osmdesátých let*. Praha: ČVUT, 2020.
- 56/VORLÍK, Petr a Tereza POLÁČKOVÁ (eds.). *Architektura na červeném seznamu. Normální je nebourat*. Praha: ČVUT, 2020.
- 57/VRABELOVÁ, Renata (ed.). *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*. Praha: NPÚ, 2020.
- 58/ZARECOR ELMAN, Kimberly. *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1945-1960*. Praha: Academia, 2015.

Odborné články a studie

- 1/ ASMANN, Aleida. *Od kolektivního násilí ke společné budoucnosti. Čtyři modely, jak zacházet s traumatickou minulostí*, in: Paměť a trauma pohledem humanitních věd, komentovaná antologie teoretických textů. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR/ Akropolis, 2015, s. 240-256.
- 2/ BARTLOVÁ, Milena. BÍLEK, Petr. KONOPÁSEK, Zdeněk a Irena REIFOVÁ. *Diskuse o interdisciplinárních přístupech k normalizaci*, in: Podoby česko-slovenské normalizace. Dějiny v diskusi. Praha: ÚSTR, NLN, 2017, s. 81-101.
- 3/ BARTLOVÁ, Milena. *Zbořte ty komunistické baráky! Socialismus a modernita mezi pamětí a zapomínáním*, in: Sametová budoucnost? Praha: Masarykova demokratická akademie, 2019, s. 45-62.
- 4/ BUŘÍVAL, Zdislav. *Praha památkovou rezervací*, in: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Praha: Orbis, 1975, s. 9-31.
- 5/ BUŘÍVAL, Zdislav. *Symposium Praha 1860–1960*, in: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Praha: Orbis, 1975, s. 36-45.
- 6/ ČINÁTL, Kamil. *Normalizace v interdisciplinárních souvislostech*, in: Podoby česko-slovenské normalizace. Dějiny v diskusi. Praha: ÚSTR, NLN, 2017, s. 102-157.
- 7/ DULLA, Matúš. *Sú to vôbec pamiatky? Architektonické pamiatky 60. rokov na Slovensku s problémy ich udržania*, in: Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 23-28.
- 8/ FRAGNER, Benjamin. *Ještěd – od evidence hodnot k jejich respektování*, in: Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 36-40.
- 9/ GORYCZKOVÁ, Naděžda a Renata VRABELOVÁ. *Editorial*, in: Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice, I. Praha: NPÚ, 2020, s. 10-15.

- 10/GUŽIK, Hubert. *Spolia revoluce*, in: *Architektura v přerodu. 1945-1948. 1989-1992*. Praha: ČVUT, 2019, s. 166-203.
- 11/HALÍK, Pavel. *Architektura padesátých let*, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1936/1958 (V)*. Praha: Academia, 2005, s. 293-328.
- 12/HALÍK, Pavel. *Padesátá léta*, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958 (V)*, Praha: Academia, 2005, s. 279-292.
- 13/HROCH, Miroslav. *Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti*, in: *Česká paměť. Národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia, Památník Lidice, 2014, s. 21-55.
- 14/KALIVODA, František. *Vila Tugendhat v Brně – příklad restituace díla moderní architektury*, in: *Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 47-49.
- 15/KSANDR, Karel. *Význam socialistického realismu v dějinách architektury na příkladu hotelu International v Praze 6 – Dejvicích*, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany. Sborník příspěvků*. Ostrava: Státní památkový ústav v Ostravě, 2002, s. 15-18.
- 16/KSANDR, Karel. *Proč byl v Praze zničen Československý areál EXPO 58, aneb realita nedodržování památkové legislativy v České republice*, in: *„Složitosti a rozpory“ moderní architektury a její památkové ochrany*. Ostrava: NPÚ ÚOP v Ostravě, 2005, s. 111-115.
- 17/KRACÍK, Matyáš. *Chránit či nechránit?*, in: *Paneláci 2*. Praha: UPM, 2017, s. 326-339.
- 18/KRATOCHVÍL, Petr. *Architektura sedmdesátých a osmdesátých let*, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000 (VI/1)*. Praha: Academia, 2007, s. 387-416.
- 19/KRATOCHVÍL, Petr. *Architektura ve stínu politické moci (1939–1989)*, in: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada Architektura*. Praha: Paseka, 2009, s. 660-686.
- 20/KRATOCHVÍL, Petr. *Filozoficko-historický pohled na blízkou minulost*, in: *Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?*. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 5-8.
- 21/KROHA, Jiří. *Význam rozšíření památkové péče na ochranu moderní architektury*, in: *Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Orbis, 1975, s. 108-115.
- 22/KŘÍŽEK, Jiří. *Poučení z krizového vývoje – poznámky k ochraně nejmladších památek*, in: *Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?*. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 60-63.

- 23/KUBIŠOVÁ, Zuzana. *Kolektivní paměť a národní identita*, in: *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2014, s. 82-112.
- 24/KUDĚLKA, Zdeněk. *Architektura dvacátých let na Moravě*, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2)*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1998, s. 36-59.
- 25/KUDĚLKA, Zdeněk. *Brněnská architektonická avantgarda*, in: *Padesát vítězných let. Sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí Komunistické strany Československa*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1973, s. 145-149.
- 26/KUDĚLKA, Zdeněk. *Moderní architektura a teorie památkové péče*, in: *Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 31-34.
- 27/LÁBUS, Ladislav. *O obytných stavbách a sídlištích*, in: *Česká a slovenská architektura 1971–2011. Texty, rozhovory, dokumenty*. Praha: Akademie výtvarných umění, 2013, s. 425.
- 28/MASÁK, Miroslav. *O libereckém SIALu*, in: *Česká architektura 1945-1995*. Praha: Obec architektů, 1995, s. 81-91.
- 29/MERVART, Jan. *Rozdílnost pohledů na československou normalizaci*, in: *Podoby československé normalizace. Dějiny v diskusi*. Praha: ÚSTR, NLN, 2017, s. 40-78.
- 30/PECHAR, Josef. *Architektura 20. století a památková péče*, in: *Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 18-21.
- 31/PECHAR, Josef. *Architektura 20. století a problémy její památkové ochrany*, in: *Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Orbis, 1975, s. 140-150.
- 32/PISTORIUS, Miloš. *K problému památkové ochrany Müllerovy vily v Praze od Adolfa Loose*, in: *Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 53-57.
- 33/PISTORIUS, Miloš. *Smysl a problémy ochrany novodobé architektury a výtvarných památek*, in: *Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody*. Praha: Orbis, 1975, s. 165-182.
- 34/PODZEMNÝ, Milan. *Zlín – památková rezervace moderní architektury*, in: *Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké*

- konferenci v Brně. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 25-28.
- 35/PŘIBÁŇ, Jiří. *Právo, kolektivní identita a vyrovnávání se s minulostí: Středoevropské zkušenosti s postkomunismem*, in: Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Praha: Paseka, 2008, s. 288-313.
- 36/Rezoluci na ochranu kulturních památek 19. – 20. století, in: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Praha: Orbis, 1975, s. 237-238.
- 37/RICHTER, Václav. *Co je ochrana umění*, in: Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1972, s. 8.
- 38/SEDLÁK, Jan. *Meziválečná architektura a památková péče*, in: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1989, s. 97-113.
- 39/SEDLÁKOVÁ, Dagmar. Evidence kulturních památek padesát let po vydání zákona č. 22/1958 Sb. *Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2008, č. 5, s. 428-431.
- 40/SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Nový funkcionalismus*, in: Česká architektura 1945-1995. Praha: Obec architektů, 1995, s. 73-79.
- 41/SEDLÉCKÝ, Jaroslav. *Poznatky z praxe každodenního rozhodování při obnově architektury tzv. socialistického realismu v souvislosti s navrhovanou MPZ Poruba*, in: Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany. Sborník příspěvků. Ostrava: Státní památkový ústav v Ostravě, 2002, s. 72-73.
- 42/STRAKOŠ, Martin. *Pozdnímu modernismu na stopě. Proč a jak památkově chránit či nechránit architekturu 2. poloviny 20. století*, in: Obnova památek 2011. Co s architekturou 60. a 70. let 20. století?. Praha: STUDIO AXIS, 2011, s. 9-18.
- 43/ŠTULC, Josef. *Úspěchy a prohry památkové péče v obnovené demokracii*, in: Dějiny umění v české společnosti: otázky, problémy, výzvy. Příspěvky přednesené na Prvním sjezdu českých historiků umění. Praha: Argo, 2004, s. 257-260.
- 44/ŠUBRT, Jiří. *Sociologický přístup k otázce paměti*, in: Historická sociologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 140-150.
- 45/ŠVÁCHA, Rostislav. *Architektura 1958–1970*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000 (VI/1). Praha: Academia, 2007, s. 31-70.
- 46/ŠVÁCHA, Rostislav. *Architektura čtyřicátých let*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958 (V), Praha: Academia, 2005, s. 31-74.

- 47/ŠVÁCHA, Rostislav. *Architektura dvacátých let*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2). Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1998, s. 11-35.
- 48/ŠVÁCHA, Rostislav. *Česká architektura 1956-1970*, in: Česká architektura 1945-1995. Praha: Obec architektů, 1995, s. 39-51.
- 49/ŠVÁCHA, Rostislav. Ochrana památek a moderní architektury v Praze a Moskvě. *Československý architekt*. Praha: Svaz architektů ČSSR, 1988, roč. 33, č. 11. s. 1, 7.
- 50/ŠVÁCHA, Rostislav. *Přežije Brusel? K ochraně památek architektury padesátých a šedesátých let*, in: Péče o památky moderní architektury: celostátní seminář Ostrava, 6. – 7. 10. 1999. Ostrava: Památkový ústav, 1999, s. 3-5.
- 51/ŠVÁCHA, Rostislav. *Sial a Školka Sial*, in: Sial. Praha: Arbor vitae, 2010, s. 84-105.
- 52/ŠVÁCHA, Rostislav. *Sídlíště pionýrské etapy*, in: Paneláci 2. Praha: UPM, 2017, s. 92-111.
- 53/WELZER, Harald. *Co je to komunikativní paměť a z čeho se skládá*, in: Paměť a trauma pohledem humanitních věd, komentovaná antologie teoretických textů. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR/ Akropolis, 2015, s. 73-89.
- 54/ZEMAN, Lubomír. *Architektura socialistického realismu v Ostrově. Zrod a původ architektonických detailů a dekorace. Problematika zachování jednotné a ucelené tváře architektonického souboru*, in: Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany. Sborník příspěvků. Ostrava: Státní památkový ústav v Ostravě, 2002, s. 74-80.

Závěrečné práce

- 1/ JAHELKOVÁ, Anděla. *Vliv Adolfa Loose na československou architekturu*. Dizertační práce. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění, 1974. Vedoucí práce Zdeněk Kudělka.
- 2/ JANIŠTINOVÁ, Anna. *Nemocniční stavby Bedřicha Rozehnal*. Dizertační práce. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění, 1975. Vedoucí práce Zdeněk Kudělka.
- 3/ KOS, Lukáš. *Ochrana památek funkcionalistické architektury: nezdary a úspěchy*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra Dějiny umění, 2013. Vedoucí práce Švácha, Rostislav.
- 4/ KOUBA, Vojtěch. *Tradice a modernita v sociokulturní animaci církevních památek*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra teorie kultury, 2012. Vedoucí práce: Patočka, Jiří.

- 5/ KSANDR, Karel. *Müllerova vila versus vila Tugendhatova. Srovnání památkových obnov dvou modernistických objektů*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2014. Vedoucí práce Biegel, Richard.
- 6/ KUSÁKOVÁ, Anna. *Památková péče na přelomu 80. a 90. let 20. století v Praze*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2018. Vedoucí práce Biegel, Richard.
- 7/ PILAŘOVÁ, Zdislava. *Kontroverze kolem administrativních budov Transgas v kontextu památkové ochrany architektury z dob socialismu*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra německých a rakouských studií, 2019. Vedoucí práce Šafařík, Petr.
- 8/ PILAŘOVÁ, Zdislava. *Vnímání architektury z období socialismu ve veřejném diskurzu po roce 1989*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2022. Vedoucí práce Michela, Miroslav.
- 9/ SOBOTKA, Jan. *Prezentace funkcionalistické architektury v Brně 1978–1982*. Brno: Masarykova univerzita Filozofická fakulta, Historický ústav, 2020. Vedoucí práce: Nečasová, Daniela.

Články v periodikách

- 1/ BENEŠOVÁ, Marie. Česká architektura dvacátých let. *Umění*. Praha: ČSAV, 1973, roč. 21, č. 5, s. 440-447.
- 2/ ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar. JANEČEK, Josef. KSANDR, Karel a Pavel ZAHRADNÍK. Nové poznatky ke stavební historii vily Tugendhat a k její obnově a rekonstrukci v letech 1981–1985. *Průzkumy památek*. Praha: NPÚ ÚOP středních Čech, 2008, roč. 15, č. 1, s. 89-126.
- 3/ ČERNÝ, Antonín. HLAVSA, Jan a Jiří KLEN. K situaci v naší architektuře. *Tvorba, týdeník pro kulturu a politiku*. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1950, roč. 19, s. 529-530, 559-560, 581-583.
- 4/ HALÍK, Pavel. Ideologická architektura. *Umění*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1996, roč. 44., č. 5., s. 438-460.
- 5/ KOPEČEK, Michal. Hledání „paměti národa“. *Dějiny – Teorie – Kritika*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2007, roč. 1, s. 7-26.
- 6/ KOŘÍNKOVÁ, Jana. Obytný soubor Lesná. Trnitá cesta panelového sídliště k památkové ochraně. *Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2015, roč. 75, č. 4, s. 322-330.

- 7/ Memorandum o současném stavu památkové péče v ČSSR. *Umění*. Praha: Ústav dějiny umění AV ČR, 1968, roč. 16, č. 4, s. 321-347.
- 8/ NOVOTNÝ, Michal. Legislativní vývoj v památkové péči po roce 1989. *Zprávy památkové péče*. Praha: NPÚ, 2006, roč. 66, č. 3, s. 245-252.
- 9/ PECHAR, Josef. Architektura dvacátého století a památková péče. *Architektura ČSR*. Praha: Klub architektů, 1964, roč. 23, s. 187-192.
- 10/ Obchodní dům Máj/Tesco navržen na kulturní památku. Dopis prof. PhDr. Rostislava Šváchy adresovaný Ministerstvu kultury ČR. *Věstník Klubu Za starou Prahu*. Praha: Klub Za starou Prahu, 2006, roč. 36 (7), č. 1, s. 27.
- 11/ PODHOLOVÁ VARYŠOVÁ, Eliška. Funkcionalismus – meziválečný fenomén nebo styl přesahující válku i sorelu? *AUC Philosophica et Historica*. Praha: Univerzita Karlova, 2020, č. 2, s. 327-338.
- 12/ RUDIŠ, Viktor. Československý pavilon na světové výstavě EXPO 70 v Ósace. *Architektura ČSR*. Praha: Svaz českých architektů, 1970, roč. 29, s. 337-344.
- 13/ STARÝ, Oldřich. Funkcionalistická architektura v Československu. *Architektura ČSR*. Praha: Klub architektů, 1966, roč. 25, s. 642-660.
- 14/ STARÝ, Oldřich. Spolupráce architektů na výstavbě státu. *Architektura ČSR*. Praha: Klub architektů, Sdružení architektů, Společnost architektů, 1946, roč. 5, s. 2-20.
- 15/ STARÝ, Oldřich. Ustavující konference Svazu architektů ČSR. Nástupem k vyšší etapě socialistické architektury. *Architektura ČSR*. Praha: Svaz architektů ČSR, 1956, roč. 15, s. 129-140.
- 16/ ŠLAPETA, Vladimír. *Architektura třicátých let v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, in: Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/2). Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1998, s. 388-413.
- 17/ ŠLAPETA, Vladimír. Bauhaus a česká avantgarda. *Umění a řemesla*. Praha: Ústředí lidové umělecké tvorby, 1977, roč. 19, č. 3, s. 29.
- 18/ ŠLAPETA, Vladimír. Nový dům 1928 a Baba 1932. *Umění a řemesla*. Praha: Ústředí lidové umělecké tvorby, 1979, roč. 21, č. 4, s. 19, 60.
- 19/ ŠTURSA, Jiří. Naše architektura bojující. *Architektura ČSR*. Praha: Klub architektů, 1959, roč. 13, s. 195-202.
- 20/ ŠVÁCHA, Rostislav. Ochrana památek poválečné architektury v České republice. *Architektúra & urbanizmus*. Bratislava: ÚSTARCH SAV, r. 45, č. 1-2, 2011, s. 66-75.
- 21/ TICHÁ, Lenka. Středoevropská architektura v letech 1956–1963 a bruselský styl. *Umění*. Praha: UDU AV ČR, 2001, roč. 49, s. 151-160.

22/Ve stínu sorely: umění a morálka. *Architekt*. Praha: Panorama, 2003, roč. 49., č. 2, s. 62.

23/Výtvarní umělci do boje za vybudování nové Ostravy. Provolání Svazu československých výtvarných umělců. *Architektura ČSR*. Praha: Unie architektů ČSR, 1951, roč. 10, s. 201.

Internetové zdroje

- 1/ Architektura 60. a 70. let. Webová prezentace výzkumného projektu: O projektu. [online]. [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: <https://www.ma6070.cz/cs/o-projektu>.
- 2/ ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. In: *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1987, částka 6, s. 214-227. [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1987&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=3>.
- 3/ ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. In: *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1987, částka 6, s. 214-227. [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1987&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=3>.
- 4/ ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1958, částka 8, s. 63-69. [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1958&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=4>.
- 5/ JANSOVÁ, Petra. Aktualně.cz: Bourat socialistické stavby? Braňme je! Na Západě si památek váží, nás obtěžují, říkají architekti. [online]. 12. 7. 2016 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/povalecna-architektura/r~cb1aff6c474c11e6851c002590604f2e/>.
- 6/ Ministerstvo kultury ČR: Program na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) [online]. [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/program-na-podporu-aplikovaneho-vyzkumu-a-vyvoje-narodni-a-kulturni-identity-na-leta-2016-az-2022-naki-ii-857.html>.
- 7/ Národní památkový ústav. Památkový katalog: Soupis. [online] ©2015 [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/soupis/podle-relevance/1/seznam/?druh=TS&temaSpec=tema&tema=2&lokalizaceZahranici=0>.
- 8/ Národní památkový ústav. Památkový katalog: Ústřední seznam kulturních památek. [online] ©2015 [cit. 2023-09-20] Dostupné z: pamatkovykatalog.cz/uskp.

- 9/ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: Předpis 20/1987 Sb. [online] [cit. 2023-09-20] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=20&r=1987>.
- 10/ *Praha 4, Palác kultury, zrušení prohlášení za kulturní památku*. [online]. 6. 5. 1991 [cit. 2023-11-19]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=734978.
- 11/ *Rozhodnutí o neprohlášení věci za kulturní památku*, s. 1. [online]. 3. 8. 2005. [cit. 2023-11-04]. Dostupné z: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=754321.

Ostatní

- 1/ *Architektura 58–89*. 1/8, František Cubr. Richard Ferdinand Podzemný. TV, ČT ART, 20. 9. 2023. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11748097773-architektura-58-89/217562263100001/>.
- 2/ *Architektura 58–89*. 5/8, SIAL. TV, ČT ART, 18. 10. 2023. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11748097773-architektura-58-89/217562263100005/>.
- 3/ GORYCZKOVÁ, Naděžda, nar. 1963, architektka a památkářka. *Ústní sdělení v rámci konference Architektura 60. a 70. let 20. století a památková péče*. 13. 11. 2021, Praha.
- 4/ INDROVÁ, Martina, nar. 1973, památkářka. *Ústní sdělení*. 30. 11. 2023, Praha.
- 5/ VRABELOVÁ, Renata. GORYCZKOVÁ, Naděžda. POPELOVÁ, Lenka. SEDLÁKOVÁ, Radomíra. ŠENBERGER, Tomáš. ŠKRANC, Pavel a Petr URLICH. *Metodika hodnocení a ochrany staveb 2. poloviny 20. století (se zaměřením na architektonické dědictví 60. a 70. let) vzhledem k jejich (možné) památkové ochraně*. Brno: NPÚ, 2020.

Seznam zkratk

BAPS	Blok architektonických pokrokových spolků
CIAM	Congrès International d'Architecture Moderne, Mezinárodní kongres moderní architektury
ČKD	Českomoravská-Kolben-Daněk
ČVUT	České vysoké učení technické
FA ČVUT	Fakulta architektury Českého vysokého učení technického
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites, Mezinárodní rada pro památky a sídla
MHMP	Magistrát hlavního města Prahy
NAKI	Program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity
NPÚ	Národní památkový ústav
NPÚ ÚOP	Národní památkový ústav územní odborné pracoviště
OD	obchodní dům
SČSVU	Svaz československých výtvarných umělců
SIAL	Sdružení inženýrů a architektů v Liberci
SÚPPOP	Státní ústav památkové péče a ochrany přírody
SÚRPMO	Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů
UMPRUM	Vysoká škola uměleckoprůmyslová
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Přílohy

Příloha č. 1 - Tabulka funkcionalistických staveb jako kulturních památek (řazeno dle data prohlášení za kulturní památku)

Název památky	Katalogové číslo	Kategorie	Katastr	Rok prohlášení	Rok výstavby	Poznámky
Hornický dům	1000146311	objekt	Sokolov	1963	1923–1924	
Medova vila	1000141547	objekt	Humpolec	1963	1933–1935	
Spořitelna a muzeum	1999991080	objekt	Železný Brod	1963	1934–1936	
Dělnický dům Peklo	1000160177	areál	Plzeň	1963	1886–1937	Historizující budovy jsou spojeny funkcionalistickou budovou
Kolektivní dům	1000155674	objekt	Horní Litvínov	1963	1947–1953	
Zdymadlo	1000155668	areál	Střekov	1963	1923–1935	
Městský dům	1000144190	objekt	Jičín	1964	1653, přestavba průčelí 1959	Původně barokní dům, v roce 1959 došlo k pozdně funkcionalistické úpravě průčelí
Palác Fénix	1000152017	objekt	Nové Město	1964	1928–1930	
Sbor Husův	1000152838	objekt	Vinohrady	1964	1932–1935	

Krematorium	1000152846	areál	Vino- hrady	1964	1929– 1930	
Kostel sv. Václava	1000152851	areál	Vršo- vice	1964	1929– 1930	
Obřadní síň	1000133680_00 01	objekt	Štýřice	1964	1925– 1927	Součástí areálu Ústředního hřbitova
Okresní úřad a fi- nanční úřad, nyní magistrát	1000151116	areál	Hradec Králové	1964	1936– 1936	
Výstavní pavilon Brno	1000160818_00 03	objekt	Pisárky	1964	1927– 1928	Součástí areálu Brněnské veletrhy a výstavy
Pojišťovna Riunione Adriatica di Sicurtà	1000151994	objekt	Nové Město	1964	1929– 1930	
Müllerova vila	1000001491	objekt	Střešo- vice	1964	1928– 1930	
Národní památník na Vítkově	1000001531	areál	Žižkov	1964	1929– 1938	
Karolinum	1000001614	areál	Staré Město	1964	14. sto- letí, 1947– 1958	
Obytný dům “Skle- něný palác”	1000152536	objekt	Bube- neč	1964	1936– 1938	
Vila	1000153286	objekt	Dejvice	1964	1937	
Francouzské školy	1000156736	areál	Dejvice	1964	1931– 1934	
Budova Elektric- kých a dopravních podniků	1000152670	objekt	Holešo- vice	1964	1927– 1935	

Sokolovna	1000152818	areál	Hosti- vař	1964	1931	
Thomayerova ne- mocnice	1000152334	areál	Krč	1964	1926– 1940	V roce 2019 došlo ke zmenšení rozsahu kul- turní pa- mátky
Husův dům	1000151878	objekt	Nové Město	1964	1922	
Dům uměleckého průmyslu	1000151889	objekt	Nové Město	1964	1934– 1938	
Obchodní dům Olympic	1000151896	objekt	Nové Město	1964	1926– 1927	
Budova SVU Má- nes a Šítkovská vodárenská věž	1000151956	areál	Nové Město	1964	1928– 1934	
Palác Skaut	1000151962	objekt	Nové Město	1964	1927– 1929	
Dům U Tří zvonků, obchodní dům Te- Ta	1000151988	areál	Nové Město	1964	1933	
Obchodní dům Baťa	1000152005	objekt	Nové Město	1964	1928– 1929	
Lindtův obchodní dům, Astra	1000156919	objekt	Nové Město	1964	1925– 1927	
Palác Alfa, U Stý- blů	1000156920	objekt	Nové Město	1964	1927– 1928	
Vila B. Kafky a ateliérem	1000152615	areál	Střešo- vice	1964	1924	
Vila	1000156912	areál	Troja	1964	1931– 1932	

Dům zemědělské osvěty	1000152275	objekt	Vino- hrady	1964	1924– 1926	
Hainova vila	1000156932	areál	Vyso- čany	1964	1931– 1933	
Hotel Avion	1000135866	objekt	Město Brno	1964	1927– 1928	
Vila Tugendhat	1000126603	objekt	Černá pole	1964	1929– 1930	
Moravská banka	1000149111	objekt	Město Brno	1964	1930– 1931	
Masarykova zá- kladní škola	1000129096	objekt	Černá pole	1964	1933	
Pavilon Svazu československého díla	1000160818_00 10	objekt	Pisárky	1964	1928	Součástí kulturní pa- mátky Brněnské veletrhy a výstavy
Všeobecný pen- zijní ústav	1000140171	objekt	Veveří	1964	1931– 1932	
Masarykův stu- dentský domov	1000140714	objekt	Veveří	1964	1929– 1930	
Husův sbor	1000157456	objekt	Veveří	1964	1929	
Městské lázně	1000125220	objekt	Zábrdo- vice	1964	1929	
Vlastní vila Bo- huslava Fuchse	1000142910	objekt	Žabo- vřesky	1964	1929	
Kostel sv. Kunhuty	1000130421	objekt	Jevi- šovka	1964	1931– 1936	

Internát tzv. Sehnoutkův dům	1000136890	objekt	Černožice nad Labem	1964	1927	
Sbor kněze Ambrože s čp. 728, 729 a kolumbáři	1000128089	areál	Hradec Králové	1964	1926–1930	
Bývalé ředitelství státních drah	1000129072	objekt	Hradec Králové	1964	1928–1933	
Škola	1000136958	areál	Hradec Králové	1964	1927–1928	
Mateřská škola	1000139541	objekt	Hradec Králové	1964	1926	
Koželužská škola	1000141566	areál	Hradec Králové	1964	1923–1924	
Vila – součást býv. ředitelství státních drah	1000143302	objekt	Hradec Králové	1964	1933	
Banka	1000144288	objekt	Hradec Králové	1964	1930–1932	
Gymnasium J. K. Tyla	1000154284	areál	Hradec Králové	1964	1925–1927	
Celnice	1000149045	objekt	Běloves	1964	1938–1939	
Soubor rodinných domů – Sochorova kolonie	1000140988	soubor	Dvůr Králové nad Labem	1964	1925–1926	V letech 2019 a 2020 rozsah památky revidován
Divadlo Karla Pippicha	1000148680	objekt	Chrudim	1964	1931–1934	
Kaple sv. Václava	1000135402	areál	Kudlov	1964	1929	

Batův mrakodrap	1000137320	objekt	Zlín	1964	1936–1939	
Silniční most T. G. Masaryka	1000139997	objekt	Kralupy nad Vltavou	1966	1926	
Obecní spořitelna	1000126224	objekt	Roudnice nad Labem	1969	1929–1930	
vila	1000147501	areál	Jablonec nad Nisou	1971	1931–1932	
vila	1000129071	areál	Mšeno nad Nisou	1971	1930–1931	
Kostel sv. Antonína	1000158409	objekt	Míškovice	1973	1927	
Kaple Povýšení sv. Kříže	1000153744	objekt	Kroměříž	1973	20. léta	
Městský dům – býv. márnice	1000153037	objekt	Malá Strana	1975	1927–1930	
Vila	1000157463	objekt	Mariánské Hory	1975	1934	
Rodinný dům Karla a Milady Procházkových	1000144887	objekt	Neředín	1975	1941	
Vila manželů Pauly a Hanse Briessových	1000141573	areál	Nová Ulice	1975	1933	
Rodinný dům Stanislava Nakládala	1000146041	areál	Nová Ulice	1975	1936	
Hospodářský areál fakultní nemocnice	1000147327	areál	Nová Ulice	1975	1955	V roce 1994 došlo ke zrušení prohlášení části kulturní památky

Činžovní dům	1000153794	objekt	Nová Ulice	1975	1938	
Sklady a kanceláře firmy ASO	1000147783	objekt	Olomouc – město	1975	1931–1935	
Budova státní banky	1000151130	objekt	Vsetín	1975	1938	
Autoklub ČR	1000153132	objekt	Nové Město	1976	1926–1929	
Štefánikův dům	1000153152	objekt	Nové Město	1976	1929–1930	
Veřejná obchodní škola grémia pražského obchodnictva / Střední ekonomická škola	1000153167	objekt	Vinohrady	1976	1924–1925	
Budova Československého rozhlasu	1000153165	objekt	Vinohrady	1976	1929–1930	
Fričova vila	1000153187	objekt	Hodkovičky	1976	1934	
Obchodní dům	1000153093	objekt	Nové Město	1976	1938–1939	
Obchodní a nájemní dům F. Baumanna	1000156842	areál	Nové Město	1976	1937–1938	
Obchodní dům Bílá Labuť	1000156849	objekt	Nové Město	1976	1937–1939	
Vila	1000001580	areál	Podolí	1977	1936	
Palác YMCA	1000153437	objekt	Nové Město	1977	1926–1929	

Sbor Církve čes- kobratrské	1000153407	areál	Střešo- vice	1977	1931	
Kavárna Era	1000153676	objekt	Černá pole	1978	1927– 1929	
Vlastní dům Jo- sefa Kranze	1000148044	objekt	Černá pole	1978	1933– 1935	
Kino Avia	1000160869	objekt	Černo- vice	1978	1928– 1929	
Vila bratří Eislero- vých se zahradou	1000135303	areál	Staré Brno	1978	1929	
Divadlo	1000137608	objekt	Ústí nad Or- licí	1978	1935– 1936	
Městský dům	1000124242	objekt	Jaro- měř	1979	1937	
Spořitelna	1000125450	objekt	Jaro- měř	1979	1930– 1932	
Měšťanský dům	1000139750	objekt	Jaro- měř	1979	1932	
Činžovní dům	1000128731	objekt	Hradec Králové	1981	1928– 1929	
Činžovní dům	1000134457	objekt	Hradec Králové	1981	1933	
Tesařova vila	1000138155	areál	Hradec Králové	1981	1928– 1929	
Městské lázně s bazénem	1000142611	objekt	Hradec Králové	1981	1932– 1933	
Garáže - tzv. No- vákovy garáže	1000146763	objekt	Hradec Králové	1981	1932	

Lékařská fakulta	1000147874	areál	Hradec Králové	1981	1937–1939	
Činžovní dům čp. 828, 829, 830	1000152673	areál	Hradec Králové	1981	1931–1932	
Výpravní budova železniční stanice Hlavní nádraží	1000126682	objekt	Hradec Králové	1981	1928–1929	
Kostel Božského srdce Páně	1000136572	objekt	Pražské před-městí	1981	1928–1930	
Banka státní	1000159381	objekt	Chrudim	1981	1931–1933	
Nádražní poštovní úřad	1000144791_0002	objekt	Město Brno	1983	1937–1940	Prohlášeno společně se secesní budovou hlavního vlakového nádraží v Brně
Dětská nemocnice	1000143103	areál	Černá pole	1983	1949–1952	
Vila dr. Viktora Bauera	1000128345	objekt	Hrušovany u Brna	1983	1917–1918	
Činžovní dům	1000126492	objekt	Pardubice	1983	1935–1936	
Činžovní dům	1000136544	objekt	Pardubice	1983	1935–1938	
Činžovní dům	1000148773	objekt	Pardubice	1983	30. léta	
Hotel Grand	1000159159	objekt	Pardubice	1983	1931	
Poliklinika	1000127115	objekt	Jaroměř	1984	1926	

Gymnasium Jaro-slava Žáka	1000135868	areál	Jaro-měř	1984	1925–1926	
Sbor Husův Církve československé husitské	1000137852	areál	Jaro-měř	1984	1927–1928	
Vodárna	1999994003	objekt	Jaro-měř	1984	1928	
Vila JUDr. Edu-arda Lisky	1000130168	areál	Slezská Ostrava	1984	1935–1936	V roce 2010 došlo k rozšíření kulturní památky
Obchodní dům Ba-chner	1000127231	objekt	Morav-ská Os-trava	1984	1933	
Vila rodiny Witta-lových	1000133401	objekt	Pisárky	1985	1932	
Památník Tomáše Bati – Dům umění	1000141219	objekt	Zlín	1985	1933	
Spořitelna	1000146192	objekt	Slaný	1987	1930	
Masarykova zem-ská průmyslová škola	1000132751	areál	Lito-myšl	1987	1925–1929	V roce 2015 došlo k rozšíření památkové ochrany
Krematorium	1000156952	objekt	Nym-burk	1987	1922–1924	
Poštovní a tele-grafní úřad	1000151308	objekt	Nové Benátky	1987	1928	
Winternitzova vila	1000156861	objekt	Smí-chov	1987	1932	
Městský dům	1000141805	objekt	Hradec Králové	1987	1937	

Činžovní dům	1000153080	objekt	Hradec Králové	1987	1936	
Spořitelna	1000152278	objekt	Smiřice	1987	1933	
Dům dělnické kolonie	1000160744	objekt	Babí u Náchoda	1987	1931	
Dům dělnické kolonie	1000160745	objekt	Babí u Náchoda	1987	1931	
Dům dělnické kolonie	1000160746	objekt	Babí u Náchoda	1987	1931	
Dům dělnické kolonie	1000160747	objekt	Babí u Náchoda	1987	1931	
Dům dělnické kolonie	1000160748	objekt	Babí u Náchoda	1987	1931	
Dům dělnické kolonie	1000160749	objekt	Babí u Náchoda	1987	1931	
Dům dělnické kolonie	1000160750	objekt	Babí u Náchoda	1987	1931	
Dům dělnické kolonie	1000160751	objekt	Babí u Náchoda	1987	1931	
Lázeňský dům	1000157142	objekt	Veličkovky	1987	1923	
Vila Gočárova pro rodinu Sochorových	1000127885	objekt	Dvůr Králové nad Labem	1987	1928–1931	
Činžovní dům	1000125256	objekt	Trutnov	1987	1939	
Městský dům	1000130418	objekt	Trutnov	1987	1930	Funkcionalistické průčelí z roku 1930

Městský dům	1000142822	objekt	Trutnov	1987	1929	
Měšťanský dům	1000145704	objekt	Trutnov	1987	1929	
Obchodní dům Baťa	1000156301	objekt	Liberec	1987	1931– 1932	
Obchodní dům	1000156303	objekt	Liberec	1987	1935– 1936	
Soud	1000160809	areál	Pardubice	1987	1931– 1935	
Železniční stanice Pardubice	1000160808	objekt	Pardubice	1987	1947– 1958	
Šmídova vila	1000144386	areál	Polička	1987	1933– 1934	
Městský dům	1000127847	objekt	Kladno	1987	30. léta	
Spořitelna	1000146192	objekt	Slaný	1987	1930	
Budilova vila	1000158579	objekt	Kolín	1987	1928– 1929	
Divadlo Tylovo	1000157632	areál	Kutná Hora	1987	1930– 1935	
Průmyslová škola	1000149841	areál	Mladá Boleslav	1987	1923– 1927	
Obchodní dům	1000148501	objekt	Karlovy Vary	1989	1930	
Vila	1000153583	objekt	Vinohrady	1990	1924– 1925	

Kotelna se strojovnou	1000153591	objekt	Teplice nad Bečvou	1990	1933–1934	
Pavilon Gallašova pramene	1000157226	objekt	Teplice nad Bečvou	1990	1939	
Pošta	1000158300	objekt	Teplice nad Bečvou	1990	1938	
Vila	1000146777	objekt	Teplice nad Bečvou	1991	1939–1940	
Rodinný dům Vladimíra Müllera	1000132408	objekt	Lazce	1991	1927	
Dvojvila	1000001653	areál	Košíře	1991	1929	V roce 2012 došlo ke zmenšení rozsahu kulturní památky
Palác Báňské a Hutní společnosti	1000153594	objekt	Nové Město	1991	1928–1930	
Administrativní a odbavovací budova letiště	1000153592	objekt	Ruzyně	1991	1933–1937	
Strážní dvojdomek	1000153612	objekt	Ruzyně	1991	1934–1936	
Škola – Obchodní akademie	1000123374	objekt	Jičín	1991	1929–1931	
Rodinný dům Roberta Schneidera	1000147687	objekt	Lazce	1991	1930–1931	
Rodinný dům manželů Seidlových	1000134269	objekt	Nová Ulice	1991	1935	
Výpravní budova železniční stanice	1000133670	objekt	Hranice	1991	1939	

Vila Oskara Lea Sterna	1000125375	objekt	Teplice nad Bečvou	1991	1938–1939	
Lázeňský dům Bečva, hotel a restaurace	1000130971	areál	Teplice nad Bečvou	1991	1938–1939	
Vila	1000133423	objekt	Teplice nad Bečvou	1991	1933–1934	
Mateřská škola a jesle	1000123190	areál	Vsetín	1991	1947–1950	
Spořitelna	1000122233	objekt	Louny	1992	1926–1928	
Vila	1000118697	objekt	Hlubočepy	1992	1931	
Vila	1000118698	objekt	Hlubočepy	1992	1930–1931	
Vila	1000118699	objekt	Hlubočepy	1992	1935–1936	
Vila	1000118700	objekt	Hlubočepy	1992	1937	
Vila	1000118701	objekt	Hlubočepy	1992	1932–1933	
Vila	1000118702	objekt	Hlubočepy	1992	1933–1934	
Základní škola	1000119055	objekt	Hodonín	1992	1927–1931	
Obchodní dům Baťa	1000118931	objekt	Moravská Ostrava	1992	1930–1931	
Rodinný dům	1000118376	objekt	Hranice	1992	1933	

Spořitelna - býv. okresní záložna hospodářská	1000119432	objekt	Kralo- vice u Rakov- níka	1992	1937– 1939	
Kostel Českobratr- ské církve evange- lické	1000122234	areál	Louny	1992	1932	
Synagoga Agudas Achim	1000121854	objekt	Trnitá	1993	1936	
Filmové ateliéry – hlavní budova fil- mového studia	1000118703	areál	Hlubo- čepy	1993	1931– 1933	
Bartoňova vila	1000120228	objekt	Náchod	1993	1927– 1928	
Pickova vila	1000121572	objekt	Smí- chov	1994	1930– 1931	
Vila Tomášková	1000121902	objekt	Doubra vka	1994	1931– 1933	
Korandův sbor	1000121960	areál	Plzeň	1994	1936	
Vila	1000121520	objekt	Plzeň	1994	1930	
Vila	1000121897	objekt	Plzeň	1994	1928	
Rokycanův sbor	1000121898	objekt	Roky- cany	1994	1933	
Spořitelna	1000123183	objekt	Roky- cany	1994	1932– 1933	
Rodinný dům	1000163339	objekt	Hranice	1995	1940– 1941	
Vila	1000124011	objekt	Dejvice	1995	1937– 1938	

Vila	1000001391	objekt	Hlučín	1995	1934	
Tomancova vila	1000163335	objekt	Hranice	1995	1938–1939	
Rodinný dům	1000163339	objekt	Hranice	1995	1940–1941	
Přístavba dílen- ského traktu a obytné budovy	1000001412_00 02	objekt	Přerov	1995	1931	
Rodinný dům	1000121482	objekt	Přerov	1995	1933	
Činžovní dům	1000121484	objekt	Přerov	1995	1937–1938	
Rodinný dům	1000121486	objekt	Přerov	1995	1940–1942	
Městská elek- trárna	2000004168	areál	Přerov	1995	1916–1929	
Tělocvična – so- kolovna	1889445356	objekt	Bystré u Poličky	1995	1933	
Kostel Českobratr- ské církve evange- lické	1000120290	objekt	Bosko- vice	1996	1940–1941	
Tělocvična – so- kolovna	1000119729	objekt	Kopi- dlno	1996	1932	
Vila Evžena Li- nharta	1000124109	objekt	Dejvice	1996	1927–1929	
Administrativní budova	1999993698	objekt	Zábrdo- vice	1996	1939	Funkcional- istická budova doplnila bý- valou měst- skou elek- trárnu z 19. století

Radnice	1000162086	objekt	Příbor	1996	1938	
Vila	1000124073	objekt	Lipník nad Bečvou	1996	1937	
Banka	1000120728	objekt	Benešov u Prahy	1996	1928	
Pavilon výstaviště	1000120540	objekt	Louny	1996	1931	
Pošta	1000120541	objekt	Louny	1996	1928	
Okresní záložna hospodářská / Česká spořitelna	1000162549	objekt	So- botka	1997	1928– 1929	
Činžovní dům Černá růže	1000162492	objekt	Nové Město	1997	1930– 1933	
Spořitelna	1000162510	areál	So- botka	1997	1935	
Pošta	1000162143	objekt	Lipník nad Bečvou	1997	1933	
Studijní ústavy	1000162270	areál	Zlín	1997	1936– 1937	
Synagoga	1000162795	objekt	Velvary	1999	1930– 1931	
Synagoga	1000162795	objekt	Velvary	1999	1930– 1931	
Kostel sv. Martina a Cyrila a Meto- děje	1000124022	objekt	Násed- lovice	2000	1927– 1928	
Vila Sutnar	1000140592	objekt	Dejvice	2000	1931– 1932	

Zimní stadion Štvanice s budovou restaurace	1000163277	areál	Holešovice	2000	1932–1934	V roce 2005 snaha o zrušení prohlášení areálu jako kulturní památky
Vila	1999994000	areál	Hronov	2000	1937–1938	
Činžovní dům Františka Koušalíka	1999990414	areál	Nová Ulice	2000	1936	
Obchodní dům ASO	1000122150	objekt	Olomouc – město	2000	1937–1938	
Vila Šťastného	1000164264	areál	Zlín	2000	1940	
Obchodní a společenský dům Díly	1000164273	objekt	Zlín	2000	1936	
Činžovní dům	1000163924	areál	Nusle	2001	1936	
Nová sokolovna	1000121480	objekt	Přerov	2001	1928–1935	
Rodinný dům Jana Poláška	1000121483	areál	Přerov	2001	1931	V roce 2022 došlo ke zrušení prohlášení části kulturní památky
Činžovní dům energetické společnosti	1000121487	objekt	Přerov	2001	1928–1929	
Plovárna	1000443129	objekt	Vysoké Mýto	2001	1932–1933	
Činžovní dům	1000124033	objekt	Plzeň	2001	1939	

Vila	1000445357	objekt	Plzeň	2001	1931	
Vila	1000118347	areál	Plzeň	2001	1934	
Dům	1000164298	objekt	Uher- ské Hra- diště	2001	1934	
Činžovní dům U Červinků	1000164338	objekt	Zlín	2001	1931	
Činžovní dům	1000443437	objekt	Zlín	2001	1938	
Velké kino	1000444746	areál	Zlín	2001	1932	
Činžovní dům	1000163046	objekt	Malá Strana	2002	1937– 1938	
Černý pivovar	1000471958	areál	Nové Město	2002	1933– 1934	
Vila Františka Lan- gera	1000001583	areál	Podolí	2002	1929– 1930	
vila	1000471933	objekt	Smí- chov	2002	1928	
Budova bývalé Pražské městské pojišťovny v Plzni	1000471897	objekt	Plzeň	2002	1935– 1937	
Budova rozhlasu	1000471955	objekt	Plzeň	2002	1947– 1954	
Strojovna uhel- ného dolu MAX/PRESIDENT BENEŠ/BIERLING ER II/GOTTWALD I	1000453569	objekt	Libušín	2002	1937	

Vila	1549411805	objekt	Hlubo- čepy	2003	1930	
Činžovní dům	1433280449	objekt	Holešo- vice	2003	1938– 1939	
Administrativní budova	1249055688	objekt	Vyso- čany	2003	1936– 1938	
Soubor funkciona- listických škol	1680880197	areál	Vyso- čany	2003	1927– 1937	
Kostel Svatyně Krista Krále	1932446655	areál	Vyso- čany	2003	1929– 1931	
Občanské školy Lud'ka Pika	1431542611	areál	Doubra- vka	2003	1930– 1932	
Domy bývalých Elektrických pod- niků města Plzně	1805678066	sou- bor	Hra- diště u Plzně	2003	1939– 1940	
Vila MUDr. J. Kun- stýře	1575894850	areál	Skalsko	2003	1932	
Soubor domů	1584393147	sou- bor	Vršo- vice	2004	1926– 1927	
Činžovní dům	1684042736	objekt	Holešo- vice	2004	1938– 1939	
Činžovní dům	1437498073	objekt	Smí- chov	2004	1936– 1937	
Ústřední sociální pojišťovna (nyní Česká správa soc. zabezpečení) se strojovou kartoté- kou	1949808902	objekt	Smí- chov	2004	1935– 1936	
Husův sbor	1259209391	areál	Nová Paka	2004	1937	

Činžovní dům	1707422714	objekt	Náchod	2004	1938	
Sbor Husův	1712025111	objekt	Náchod	2004	1925–1929	
Městský dům – obchodní a činžovní	1789584028	objekt	Náchod	2004	1935	
Sokolovna – tělocvična	1926670045	objekt	Náchod	2004	1928	
Mateřská škola	1197500662	areál	Plzeň	2004	1948–1950	
Činžovní dům	1400152408	objekt	Plzeň	2004	1936–1938	
Kostel sv. Jana Nepomuckého	1000001598	objekt	Košíře	2005	1940–1942	
Pošta	1638740537	objekt	Náchod	2005	1930–1931	
Nová radnice	1523470086	soubor	Moravská Ostrava	2005	1923–1930	
Kolonáda	1264911293	areál	Luhačovice	2005	1947–1951	
Vila	1469824650	areál	Libeň	2006	1926–1929	
Činžovní dům	1889445356	objekt	Pardubice	2006	1936	
Činžovní dům	1407165717	objekt	Holešovice	2007	1937–1939	
Vila	1000001480	areál	Kyje	2007	1940–1941	

Sokolovna	1765143327	objekt	Vino- hrady	2007	1938– 1941	
Vila dr. Voženílka	1054090477	objekt	Obřany	2007	1927	
Soubor nájemních domů Václava Dvořáka	1146853346	sou- bor	Veveří	2007	1938– 1940	Soubor devíti nájemních domů
Nájemní dům	1448802497	objekt	Veveří	2007	1936– 1937	
Rodinný dům	1186093787	objekt	Žabo- vřesky	2007	1934– 1935	
Spořitelna	1532395826	objekt	Nové město nad Me- tují	2007	1928– 1929	
Vila	1599594133	areál	Roud- nice nad La- bem	2007	1934– 1935	
Čekárna pouliční dráhy	1843885382	objekt	Veveří	2008	1926– 1928	
Vila	1792719125	sou- bor	Aber- tamy	2008	1927	
Kancelářský a obytný dům s garáží	1066956537	sou- bor	Morav- ská Os- trava	2008	1932– 1934	V roce 2019 snaha o zrušení prohlášení za kulturní památku
Kancelářská budova bývalého Generálního ředitelství Severní dráhy Ferdinandovy	1857123028	areál	Morav- ská Os- trava	2008	1939– 1941	
Městský obytný dům	1902318895	objekt	Morav- ská Os- trava	2008	1938– 1939	

Vila Anastázie Neherové	1154000328	areál	Prostějov	2008	1938–1939	
Hřbitov	1604261194	areál	Všechovice	2008	1926–1927	
Činžovní dům	1975048786	objekt	Plzeň	2008	1934–1935	
Továrna Walter	1698938122	objekt	Jino-nice	2009	1928	
Vlastní vila Aloise Kuby se zahradou	1417829543	areál	Řečko-vice	2009	1936	
Vlastní vila arch. Mojmíra Kyselky	1112701731	objekt	Staré Brno	2009	1932–1934	
Základní škola	1104386721	objekt	Chvale-tice	2009	1930	
Bývalá měšťan-ská, obecná a ma-teřská škola, poz-ději porodnice	1188804534	areál	Plzeň	2009	1937–1938	
Poliklinika – am-bulatorium	1602204519	objekt	Veveří	2010	1927–1928	
Divadlo	1010101794	objekt	Lomnic e nad Popel-kou	2010	1929–1930	
Bývalý Okresní so-ciální a zdravotní ústav	1552792940	sou-bor	Morav-ská Os-trava	2010	1932–1934	
Věžový vodojem	1091851887	objekt	Kolín	2010	1928	
Věžový vodojem	1052841585	objekt	Podě-brady	2010	1929–1930	
Železniční stanice Poděbrady	1226654370	objekt	Podě-brady	2010	1929–1931	

Mölzerova vila	1142309552	areál	Dejvice	2011	1938–1939	
Přečerpávací stanice Bruska	1461820844	areál	Střešovice	2011	1920–1930	Stanice je ve stylu kubismu, rondokubismu a funkcionalismu
Věžový vodojem	1704856265	objekt	Pečky	2011	1932	
Kolonáda prof. Libenského	1529569785	objekt	Poděbrady	2011	1937–1938	
Vila Olgy a Bedřicha Benešových	1186635069	objekt	Řícmanice	2012	1939–1940	
Státní reformní reálné gymnázium	1545261593	objekt	Dejvice	2012	1936–1938	
Radnice a spořitelna	1949348937	objekt	Jaroměřice nad Rokytanou	2012	1931–1933	
Husův sbor	1442976460	objekt	Nové město nad Metují	2012	1932–1936	
Husova kaple	1107420650	objekt	Dolní Bělá	2012	1938–1939	
Sbor Spasitele	1532102791	objekt	Netvořice	2013	1936	
Věžový vodojem	1619412322	objekt	Týnec nad Labem	2013	1921	
Administrativní budova s bočním skladem a vrátnicí (sklad firmy Ferra)	1999990292_0001	objekt	Holešovice	2013	1928–1929	Objekt je součástí areálu skladů firmy Ferra

Hlavní budova bývalého nákladového nádraží Žižkov	1120234679	objekt	Žižkov	2013	1934–1937	
Dům s kavárnou a cukrárnou	1990849008	objekt	Město Brno	2013	1936	
Nájemní dům s obchody	1151360794	objekt	Trnitá	2013	1937	
Budova Klubovny Tenisového klubu LTC Praha	1308448949	objekt	Holešovice	2014	1926	
Gutmannova vila	1907025547	objekt	Veveří	2014	1919–1922	
Hotel Axa	1803090650	objekt	Nové Město	2014	1930–1932	
Hotel Společenský dům	1946488118	areál	Otrokovice	2014	1936	
Rozhledna zv. Kratochvílova	1800158321	objekt	Roudnice nad Labem	2015	1935	
Hlavní a malá tribuna letního stadionu	1000026097	soubor	Pardubice	2016	1931	
Masarykův dům okresní sociální péče	1000000017	areál	Mladá Boleslav	2016	1925–1927	
Benzinová pumpa	1413071495	objekt	Milín	2016	1959	
Vila Oldřicha Lisky	1999993770	areál	Hradec Králové	2018	1933	
Vila Břetislava Kafky	1999993741	areál	Červený Kostelec	2018	1932–1933	
Obchodní dům Brouk a Babka	1000138767	objekt	České Budějovice 1	2019	1935	Původně zapsána mezi

						kulturní památky již v roce 1988, a to ale dle již neplatného zákona č. 20/1958 Sb.
Kostel Českobratrské církve evangelické	1999992817	areál	Mšeno	2021	1935	
Husův sbor ve Vršovicích	2000006161	objekt	Vršovice	2022	1930	
Vila Jiřího Freunda	2000006393	areál	Plzeň	2022	1932	
Škola	1000021476	areál	Klíše	2022	1926–1930	
Dům umění města Brna	1000161072	objekt	Město Brno	2023	1946–1947	Původně zapsána mezi kulturní památky již v roce 1988, a to ale dle již neplatného zákona č. 20/1958 Sb.
Palác pojišťovny Riunione Adriatica di Sicurta	1000161088	objekt	Město Brno	2023	1937–1938	Původně zapsána mezi kulturní památky již v roce 1988, a to ale dle již neplatného zákona č. 20/1958 Sb.
Perónní přístřešek a nástupiště bývalého autobusového nádraží	1000161316	objekt	Město Brno	2023	1949–1951	Původně zapsána mezi kulturní pa-

						mátky již v roce 1988, a to ale dle již neplat- ného zákona č. 20/1958 Sb.
Haasova vila se zahradou a oplo- cením	1999995309	sou- bor	Pisárky	2023	1928– 1930	
Masarykova vy- hlídka	1999996793	objekt	Třebíč	2023	1929– 1930	

Příloha č. 2 – Tabulka staveb z období socialismu jako kulturních památek (řazeno dle data prohlášení za kulturní památku)

Název památky	Katalogové číslo	Kategorie	Katastr	Rok prohlášení	Rok výstavby	Poznámky
Pavilon pro Reinerovu fresku	1000154850_0029	objekt	Duchcov	1958	1966–1982	Součástí památkově chráněného areálu zámek Duchcov
Budova Krajského národního výboru Severočeského kraje	1000155437	objekt	Ústí nad Labem	1963	1956–1961	V roce 2020 snaha o zrušení prohlášení za kulturní památku, v roce 2023 oznámení o nezahájení řízení
Hotel Zlatá loď	1000134295	objekt	Týn nad Vltavou	1963	1654	Původně barokní dům, přístavba v letech 1966–1969 v bruselském stylu
Budova památníku	1000124145_0001	objekt	Miřetice u Nasavrk	1964	1966–1971	Součástí areálu památník a pietní území Ležáků, rozsah kulturní památky rozšířen v roce 1996
Dům	1000127028	objekt	Litoměřice	1964	1975	

Lázeňský dům, zvaný Nový	1000154821_0007	objekt	Teplice	1964	1977–1982	Součástí památkově chráněného areálu lázně Beethoven
Měšťanský dům	1000145343	objekt	Mikulov na Moravě	1964	1956	
Restaurace Praha Expo 58	1000152650_0003	objekt	Holešovice	1964	1958	Součástí souboru Letenské sady
Brněnské veletrhy a výstavy	1000160818	areál	Pisárky	1964–1991	I. etapa 1924–1928, II. etapa 1955–1961	
Administrativní budova ČKD	1000153646	objekt	Staré Město	1992	1976–1983	
Horský hotel a televizní vysílač Ještěd	1000162757	objekt	Horní Hanychov	1998	1966–1973	
Mateřská škola	1000162886	objekt	Ostrov nad Ohří	1999	1953–1954	
Budova Federálního shromáždění	1000163739	areál	Vinohrady	2000	1967–1974	
Hotel International	1000163453	objekt	Dejvice	2000	1954–1956	
Městské divadlo Zlín	1000164272	areál	Zlín	2000	1960–1967	
Ústav makromolekulární chemie AV ČR	1000163800	areál	Břevnov	2000	1960–1964	
Hotelový dům EXPO	1000471868	objekt	Karlín	2002	1960–1965	

Masarykův stadion	1943598499	areál	Břevnov	2003	1962–1972	
Soubor čtyř větracích komínů	1240440459	soubor	Holešovice	2003	1969	
Kulturní dům Ostrava	1910551363	soubor	Moravská Ostrava	2004	1954–1961	
Městský dům	1006176828	objekt	Poruba	2006	1956	
Městský dům	1194569272	objekt	Poruba	2006	1956	
Městský dům	1019219883	objekt	Poruba	2006	1957	
Pošta	1038957951	objekt	Poruba	2006	1963	
Soubor městských domů	1672451976	soubor	Poruba	2006	1956	Soubor dvou domů
Společenský dům	1698805244	objekt	Příbram	2006	1957–1959	
Obchodní dům Máj	1931982803	objekt	Nové Město	2007	1970–1974	
Soubor městských domů	1551276528	soubor	Poruba	2007	1953	
Městský dům	1283508373	objekt	Poruba	2008	1955	
Městský dům	1261556440	objekt	Poruba	2008	1954	
Městský dům	1355658304	objekt	Poruba	2008	1953	

Městský dům	1380407981	objekt	Poruba	2008	1952–1955	
Městský dům, z toho jen č. o. 97	1381359498	objekt	Poruba	2008	1950–1955	
Městský dům	1768189340	objekt	Poruba	2008	1956	
Městský dům	1793174937	objekt	Poruba	2008	1956	
Městský dům	1836316688	objekt	Poruba	2008	1954	
Městský dům	1667587680	objekt	Poruba	2008	1955	
Městský dům	1671040090	objekt	Poruba	2008	1952–1955	
Soubor městských domů	1684016124	soubor	Poruba	2008	1952–1955	Soubor pěti domů
Soubor městských domů	1747185716	soubor	Poruba	2008	1956	Soubor tří domů
Soubor obytných domů zvaný „Oblouk“	1471198486	soubor	Poruba	2008	1952–1955	Součástí je třináct objektů
Wichterlovo gymnázium	1004418566	objekt	Poruba	2008	1958–1959	
Městský dům	1257091791	objekt	Poruba	2009	1956	
Dům kultury Poklad	1160997037	objekt	Poruba	2009	1958	
Hotel Continental	1378005429	objekt	Veveří	2010	1961–1964	

Koldům	1918222889	objekt	České Bu- dějovice 3	2012	1961	
Mateřská škola	1526208346	objekt	Ostrov nad Ohří	2014	1951	
Železniční stanice Klat- ovy	1884477998	areál	Klatovy	2014	1959	
Areál želez- niční stanice Cheb	1999995957	areál	Cheb	2016	1958– 1962	
Plavecký sta- dion a socha Odpočívající chlapec	1000016252	soubor	České Bu- dějovice 1	2017	1958– 1971	
Vlakové ná- draží	1000021500	areál	Duchcov	2018	1962– 1969	
Obchodní dům Kotva	1999989916	objekt	Staré Město	2019	1971– 1975	
Planetárium	1000152672_0013	objekt	Bubeneč	2020	1958– 1960	Součástí areálu Krá- lovská obora a le- tohrádek
Plavecký sta- dion Podolí	1999991542	objekt	Podolí	2020	1958– 1965	
Výpravní bu- dova želez- niční stanice Ostrava – Vítkovice	1493639792	objekt	Vítkovice	2020	1963– 1967	
Krematorium Motol	2000005665	areál	Motol	2021	1951– 1954	
Nová scéna Národního di- vadla	1000001837	areál	Nové Město	2021	1981– 1983	
Zemědělská technická škola	1000148148	areál	Bystřice nad Pern- štejnem	2022	1958– 1961	Původně zapsána mezi kul- turní pa- mátky již

						v roce 1988, a to ale dle již neplatného zákona č. 20/1958 Sb.
Janáčkovo divadla se sochami	2000011507	soubor	Město Brno	2023	1960–1965	Původně zapsán mezi kulturní památky již v roce 1988, a to ale dle již neplatného zákona č. 20/1958 Sb.
Poválečná novostavba	1999995116_0004	objekt	Hradčany	2023	1949–1953	Součástí areálu Ministerstva obrany